

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 31 | nummer 2 | juni 2020

Nieuwsblad

COLOFON

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUR

Voorzitter J. Verwolf T: 0183 - 601749
Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide

Secretaris G.W. Groenendijk M: 06 53737831
De Geer 7a 4233 HX Ameide
info@ameide-tienhoven.nl

Penningmeester C.P. Middelkoop-den Oudsten T: 0183 - 601585
Aaksterveld 92 4233 GD Ameide

Algemeen adjunct J.A. Maatkamp T: 0183-602071
Lekdijk 18 2967 GA Langerak

Leden: C. van Gelderen T: 0183 - 602198
R.P. de Groot T: 0183 - 602874
J. de Gruyter-de Kruijk T: 0183 - 609280
K. Provoost M: 06 14714041
D. Roodhorst M: 06 463 627 05
J. Stasse T: 0183 - 602488
A. Terlouw-van der Grijn T: 0183 - 602110

Beschermheer dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

Erevoorzitter H. van den Heuvel

Ereleden C.W. Broekman, A.M. den Oudsten en C. Rijnhout

Ledenadministratie G.W. Groenendijk M: 06 53737831
De Geer 7a 4233 HX Ameide
info@ameide-tienhoven.nl

Redactie Nieuwsblad A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl
C. van der Grijn cvdgrijn2@gmail.com
H. van den Heuvel hansheuvel2@planet.nl
D. Roodhorst d.roodhorst@ziggo.nl
A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

Lezingen en excursies J. de Gruyter-de Kruijk marjan_de_gruyter@hotmail.com
J. Verwolf verwo360@planet.nl

Werkgroep Genealogie C.W. Broekman; C. van der Grijn; G.W. Groenendijk en G.H. de Wit

Beeldbank G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl
G. Burggraaf truusborggraaf@live.nl
<https://beeldbank.ameide-tienhoven.nl/>

Contributie

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekening-nummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Ammers

Inhoud maart 2020

- 3 Van de hoofdredacteur
- 4 Verenigingsnieuws
- 4 Open Monumentendag 2020
- 5 Een ongewone 4 mei herdening 2020
- 6 Vooraankondiging lezing 19 november 2020
- 7 Reacties van lezers en aanvullingen
- 12 Boekbesprekingen
- 15 Vergeetwoorden
- 16 De bekeringsgeschiedenis van Willem Verheij (1818-1890)
- 23 Mejuffrouw C.D. Bresser: Kostschoolhoudster in Ameide?
- 29 Heen en weer, heen en weer De geschiedenis van veren aan de Lek
- 35 Voetveer "De Overkant" bestaat 25 jaar (1995-2020)
- 43 De wapenstein op het Stadhuis van Ameide van nieuwe kleuren voorzien

Afbeelding voorblad

De wapenstein op het Stadhuis van Ameide voorzien van nieuwe kleuren (foto: Carl Weeda).

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad,

Voor u ligt het tweede nummer van het jaar 2020 van het Nieuwsblad. Dit zomernummer is tot stand gekomen in een bijzondere periode. Een periode waarin allerlei activiteiten afgelast moesten worden vanwege de overheidsmaatregelen om de verspreiding van het Corona-virus in te dammen. Zo gingen de stille tocht vanaf de Dam naar het monument aan de Broekseweg en de jaarlijkse dodenherdenking op de avond van 4 mei niet door. Wel was er die middag een korte herdenking bij het monument. Meer hierover kunt u lezen in dit Nieuwsblad.

In deze moeilijke periode wil ik beginnen met een positief bericht. Een wens van mij is in vervulling gegaan zoals te zien is op de voorpagina van deze uitgave. In het Nieuwsblad van december 2018 schreef ik een artikel over de wapenstein op de voorgevel van het Stadhuis op de Dam. “Kloppen de kleuren?”, was toen mijn vraag. Het bleek dat er nogal wat mis was en ik sprak de wens uit dat de gemeente Vijfheerenlanden, de nieuwe eigenaar, zou meewerken om de juiste kleuren aan te brengen. Gelukkig was de gemeente hiertoe bereid en kort geleden heeft Arie Weeda met veel vakmanschap deze klus geklaard. Het resultaat is oogstrelend. De voorpagina en het artikel achter in dit blad geven al een eerste indruk, maar om het echt te ervaren moet u op een zonnige dag naar de Dam om het resultaat te bekijken. De wapenstein schittert u dan tegemoet en ook de wapens van Ameide op het bordes zijn van de gemeentekleuren voorzien.

In dit Nieuwsblad natuurlijk ook weer het Verenigingsnieuws met daarin een bericht van de interim-voorzitter, Jory Verwolf. In september staan nog de Open Monumentendag en de excursie naar Willemstad (N.Br.) op het activiteitenprogramma. Beide natuurlijk nog onder voorbehoud. Verder ontving de redactie ook weer enkele reacties van lezers n.a.v. artikelen in vorige nummers. Ook wordt aandacht gevraagd voor een drietal recent verschenen boeken. In dit nummer staat nu echt de eerste aflevering van de eerder vergeten rubriek **“Vergeetwoorden”**. Dick Roodhorst hoopt op talrijke nieuwe inzendingen van de lezers.

Ons lid Sam Janse schreef een drieluik over de 19de-eeuwse Ameidenaar Willem Verheij. In dit blad vindt u het eerste deel, dat gaat over zijn bekeringsgeschiedenis met als titel “Van de kroeg naar de schuur”. De volgende delen zullen in september en december 2020 gepubliceerd worden. Op 19 november 2020 zal Sam Janse in het Stadhuis op de Dam een lezing verzorgen over deze Willem Verheij.

Naar aanleiding van een krantenadvertentie uit 1829, die mij door Ben Remie werd toegestuurd, heb ik onderzoek gedaan naar het leven van mej. Catharina Diederica Bresser. Zij zou in dat jaar in Ameide een kostschool voor ‘jonge Juffrouwen’

hebben gehad. Over haar verblijf in Ameide heb ik verder niets kunnen vinden, maar haar korte leven was interessant genoeg om er een artikel over te schrijven. Hans van den Heuvel schreef onder de titel “Heen en weer, heen en weer” over de geschiedenis van veren aan de Lek in de omgeving van Ameide en Tienhoven. Deze veren waren eeuwenlang van groot belang voor de onderlinge contacten tussen beide zijden van de Lek. Door deze veerverbindingen zijn ook meerdere familieverbintenissen ontstaan. In 1966 werd het Tienhovense Veer uit de vaart genomen. Jaren later voelde men de behoefte om opnieuw een veerdienst in te stellen tussen Ameide en Lopik (Jaarsveld). Dit resulteerde in 1995 in een voet- en fietsveer dat geëxploiteerd wordt door de Stichting ‘De Overkant’. Dit jaar bestaat deze dienst 25 jaar. De feestelijke viering van dit jubileum had moeten plaatsvinden bij de opening van het nieuwe vaarseizoen. Helaas heeft ook hier het Corona-virus roet in het eten gegooid. De pont mocht niet varen en alle feestelijkheden werden afgelast. Een artikel beschrijft enkele aspecten van het tot-stand-komen van het voetveer en de activiteiten in het 25 jarig bestaan. Zoals gezegd gaat het laatste artikel over de vernieuwde kleuren van de wapenstein op het Stadhuis. Door de Corona-maatregelen moest een feestelijke onthulling tot nu toe achterwege blijven. Ik hoop dat de Open Monumentendag op 12 september a.s. een mogelijkheid zal bieden om hier extra aandacht aan te besteden. De onderstaande foto uit 1908 geeft al aan dat men ruim 100 jaar geleden ook al voor een feestelijke gebeurtenis bijeenkwam op de Dam. Al krijg ik de indruk dat er meer belangstelling was voor de fotograaf dan voor het Stadhuis.

Ik wens u allen weer veel leesplezier en ik ben benieuwd naar uw reacties.

Met vriendelijke groeten,
Bram Provoost

▲ Deelnemers en bezoekers van het “Groot Nationaal Concours” (een muziekfeest t.g.v. het 10-jarig jubileum van Fanfarekorps “Unie”) op 4 juni 1908 op de Dam in Ameide.

Van de voorzitter

Drie maanden geleden schreef ik mijn bijdrage voor het vorige nummer van ons blad. Het woord "corona" stond toen niet in mijn artikel. Nu, drie maanden later, ziet de wereld er totaal anders uit. Wat vanzelfsprekend was, is dat niet meer. Een pandemie houdt de wereld in zijn greep. En nu ik dit schrijf, half mei 2020, is nog zeer onduidelijk hoe de toekomst er zal gaan uitzien. Kunnen we terug keren naar onze leefwijze zoals wij die kenden? Ook onze vereniging kwam tot stilstand. De Algemene Ledenvergadering van 21 april kon niet doorgaan en is uitgesteld. Bestuursvergaderingen zijn geannuleerd. Ook de traditionele 4 mei-herdenking kon geen doorgang vinden.

Gelukkig verscheen wel begin april het extra dikke Bevrijdingsnummer van ons Nieuwsblad. Een prachtig nummer dat voor vele positieve reacties heeft gezorgd. En ook nu ligt er weer een blad voor u met veel nieuws en wederwaardigheden van onze dorpen. Ook is op 30 april de ledenbrief klaar gemaakt en verspreid voor de contributiebetaling 2020. We zijn pas 2 weken verder maar nu al hebben 319 leden hun contributie voor 2020 betaald. Fijn dat velen direct betaald hebben. Mocht u uw contributie nog niet betaald hebben dan hoop ik dat u gestimuleerd bent dit nu alsnog te doen. Het voorkomt kosten voor de vereniging als wij in september een herinnering moeten sturen.

Op 11 april 2020 overleed Greet Groenendijk-den Hartog, de echtgenote van Gert, onze secretaris. Greet was een actieve vrouw die veel voor de gemeenschap heeft betekend. Zij was actief voor peuterspeelzaal "Ot en Sien", de Wereldwinkel, voetveer "de Overkant" maar ook voor onze vereniging heeft zij veel vrijwilligerswerk verzet. Daarnaast ondersteunde zij Gert met zijn werkzaamheden. Kortom: op hun adres aan de Geer 7a werd veel werk verzet. Greet was al een paar jaar ziek maar begin dit jaar verslechterde haar toestand. Dit leidde er toe dat zij permanente verzorging nodig had. Gert heeft deze verzorging kunnen bieden samen met zijn kinderen en derden. Greet kon zodoende in haar eigen huis verzorgd worden. Daar is zij op 11 april in alle rust overleden. Op zaterdag 18 april is zij gecremeerd. Vanwege het coronavirus kon een gebruikelijk afscheid niet plaatsvinden. Met een kleine delegatie heb ik namens de vereniging de condoleances overgebracht. Op zaterdag voorafgaande aan de crematie, hebben velen langs de straat Greet als afscheid voor de laatste keer gegroet. Hier waren ook veel leden van onze vereniging bij aanwezig. Wij wensen Gert, de kinderen en kleinkinderen alle sterkte toe dit verlies te dragen.

In ons vorige blad kon ik melden dat het ledental 670 bedroeg. Daarna zijn er drie nieuwe leden ingeschre-

ven en is één lid, uit Alblisserdam, overleden.

Per 11 mei 2020 bedraagt het ledental van onze Historische Vereniging: 672 leden.

We hopen dat de geplande ledenreis op 19 september naar de vestingstad Willemstad door kan gaan. Er is gelukkig voldoende animo onder de leden om mee te gaan. Nu is het enkel afwachten of vanwege de coronacrisis de reis kan doorgaan. Kunnen we straks wel met ruim 40 mensen in een touringcar? We zien het wel.

Op zaterdag 12 september is het weer Monumentendag. Uiteraard hopen we weer het Raadhuis op de Dam open te stellen. Nu alleen hopen dat Monumentendag dit jaar doorgaat.

Op donderdag 19 november is er weer een lezing in ons Raadhuis, aanvang 20.00 uur. Ons lid Sam Janse zal een lezing verzorgen over Willem Verheij, de timmerman-aannemer die in de 19^e eeuw in Ameide in de Hervormde gemeente een belangrijke rol heeft gespeeld. Sam Janse is in het bezit van de handgeschreven bekeringsgeschiedenis van Willem Verheij. In januari 2020 heeft Sam Janse al een artikel over Willem Verheij in dagblad Trouw gepubliceerd. Verderop in dit blad kunt u het eerste artikel van een serie van drie over deze bijzondere Ameidenaar lezen.

Kortom, er is veel onzeker. Ik wens u het allerbeste toe voor de komende tijd. Een mooie zomer waarbij u geniet van al het mooie dat Nederland te bieden heeft. Geniet van natuur en cultuur. Er zijn zoveel leuke, kleine musea waar regionale geschiedenis centraal staat. Nu we allemaal niet zo ver meer kunnen/gaan reizen is dit misschien een verrassend alternatief. Geniet ervan.

Jory Verwolf, interim-voorzitter.

**Open Monumentendag,
zaterdag 12 september 2020**

Ook dit jaar staat er op de tweede zaterdag van september weer een Open Monumentendag gepland. Doorgaan van deze dag is echter afhankelijk van de ontwikkeling van de overheidsmaatregelen ter voorkoming van de verspreiding van het Coronavirus. Afwachten dus, maar hier alvast informatie over het

LEERMONUMENT MONUMENTLEER LEERMONUMENT MONULEERMENT MENTMONULEER MONUMENT2020 LEERMONUMENT LEERMONU2020 OPEN MONUMENTENDAG

jaartheme 2020 en de eventuele invulling van het thema door de Historische Vereniging Ameide-Tienhoven (HVAT).

De landelijke organisatoren van de Open Monumentendag hebben dit jaar ‘**Leermonument**’ als thema gekozen. **Educatie staat centraal!** Van elk monument kun je uiteraard wel wat leren. Naast monumenten die een leerfunctie hadden of hebben (zoals scholen), worden in 2020 ook allerlei andere monumenten ‘leermonumenten’. Het doel is dat in elk monument dat is opengesteld iets te leren en te beleven valt, tijdens een ‘leermoment’.

Hoe het thema dit jaar in Ameide ingevuld zal worden is nog niet bekend. Het bestuur van de HVAT beraadt zich nog op de mogelijkheden. Een optie zou kunnen zijn om dit jaar het Stadhuis van Ameide als ‘Leermonument’ in het zonnetje te zetten. Zoals u kunt lezen elders in dit Nieuwsblad (en natuurlijk zelf al hebt gezien) zijn de familiewapens en de andere elementen van de wapenstein op de voorgevel van nieuwe kleuren voorzien, evenals de wapenschilden van Ameide.

De kleuren zijn vernieuwd, omdat er grove fouten zaten in de kleuren die tot nu toe gebruikt waren.

Aan de hand van talrijke vragen is er heel wat te leren van en over

dit monument – de trots van Ameide! Bijvoorbeeld de volgende vragen: Wie liet in **1644** het Stadhuis **bouwen** en wat was het doel? Wie was de architect? Wie was de **drossaard** die de eerste steen heeft gelegd?

◀ *Stadhuis op de Dam.*

Welke **familiewapens** staan er op de wapenstein? Wat waren de oude kleuren en wat zijn de juiste kleuren? Wat betekenen de andere **symbolen** op de wapenstein (kronen, wapenmantel, zwijnskoppen, lau-riertakken)? Wie waren de **eigenaren** van het Stadhuis? In 1644 schreef men AMEYDE. Wat was de schrijfwijze van Ameide door de eeuwen heen? enz. enz.

Tijdens de Open Monumentendag zou ook de feestelijke onthulling van de opnieuw geschilderde wapenstein kunnen plaatsvinden. Door de Corona-maatregelen kon er tot nu toe geen bijzondere aandacht besteed worden aan dit (letterlijk en figuurlijk) schitterende project. Hopelijk kan de Open Monumentendag 2020 op zaterdag 12 september a.s. hiervoor misschien een mogelijkheid bieden.

In de komende maanden zal een en ander verder uitgewerkt worden. Via de website van de HVAT zal te zijner tijd meegedeeld worden of de Open Monumentendag 2020 kan doorgaan en zo ja welke activiteiten er in Ameide en Tienhoven zullen plaatsvinden.

Een ongewone 4 mei herdenking 2020

Dit jaar kon de reguliere 4 mei-herdenking in Ameide niet doorgaan, dus geen stille tocht van het Stadhuis naar het Monument aan de Broekseweg. Bij het monument ook geen koraalmuziek door AFK, geen toespraken, geen gedichten door leerlingen van beide basisscholen en ook geen Dodenappel met de namen van de oorlogsslachtoffers, geen signaal Taptoe en geen twee minuten stilte om 20 uur en natuurlijk ook geen Wilhelmus, geen kransen namens lokale organisaties en geen defilé van belangstellenden met hun bloemen rondom het monument.

De werkgroep 4 mei van de HVAT heeft nog geprobeerd om rond 20 uur een sobere herdenking te organiseren met slechts drie tot vijf aanwezigen. Helaas kregen we hiervoor geen toestemming van de burgemeester van de gemeente Vijfheerenlanden.

Als alternatief is er op 4 mei 's middags om 15.00 een korte plechtigheid geweest bij het monument. Aanwezig waren Huib Zevenhuizen, wethouder van de gemeente Vijfheerenlanden, en Bram Provoost, de beoogd voorzitter van de afgelaste 4 mei-herdenking 2020. Kortom, wel een een korte herdenking maar zonder publiek.

Om 15 uur sprak Bram Provoost sprak de volgende woorden: “Geachte wethouder, ik heet u van harte welkom bij deze ongewone 4 mei-herdenking. Ieder jaar herdenken we om 8 uur 's avonds de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en van oorlogssituaties en vredesmissies nadien. Hier in Ameide ligt de nadruk op de achttien dodelijke slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog die een band hadden met Ameide of Tienhoven.

Dit jaar is een dergelijke herdenking onmogelijk door de overheidsmaatregelen tegen de verspreiding van het Coronavirus. Het stemt de 4 mei-werkgroep in

Ameide - Tienhoven tevreden, dat er toch ook lokaal aandacht kan zijn voor het herdenken van deze slachtoffers.

Dit jaar zou de herdenking in het teken staan van 75 jaar bevrijding. Ik zou dan ook willen wijzen op het grote aantal slachtoffers dat is gevallen tijdens de 8 maanden durende bevrijdingsoorlog in Nederland. Deze begon op Dolle Dinsdag, 5 september 1944, en eindigde pas in mei 1945. Die Dolle Dinsdag kostte twee inwoners van Ameide het leven. Beiden slachtoffer van geallieerde acties tegen schepen op de Lek. Naast vele militaire slachtoffers waren in Nederland ook zo'n 23.000 burgers slachtoffer van de bevrijding. Gevallen ten gevolge van bombardementen en beschietingen. Eenzelfde aantal burgers wordt geschat als slachtoffer van de hongervinter in West-Nederland. Daarnaast zijn er in die periode ook in voormalig Nederlandsch Indië nog veel slachtoffers gevallen. Het is goed dat we daar vanmiddag bij stil kunnen staan.

Tijdens het nu volgende Dodenappél noem ik de namen van de 18 slachtoffers die overleden zijn in de jaren 1940-1945 en die een band hadden met Ameide en Tienhoven.

De namen op de eerste plaquette zijn:

- Jan Thomas van Kekem, 20 jaar
- Jacob Meijer, 83 jaar
- Anna Meijer-Wolf, 73 jaar
- Gerrit Roodhorst, bijgenaamd "broer", 31 jaar
- Aart van der Zouwen, 23 jaar
- Jan Willem van Putte, 30 jaar
- Willem de Bie, 44 jaar
- Johannes van Middelkoop, 24 jaar
- Christiaan van Bruggen, 28 jaar en
- Gerrit Roodhorst, 38 jaar

De namen op de tweede plaquette zijn:

- Cors Daniel de Lange, 33 jaar
- Juda Meijer, 52 jaar
- Jetje Kaufman-Meijer, 50 jaar
- Hanna Campignon – Meijer, 58 jaar
- David Beijerinck, 56 jaar
- Alida Viool-Meijer, 56 jaar
- Jacob Kodde, 50 jaar en
- Johannes Hendrik Mattheus van Bonzel, 52 jaar.

Mag ik u nu vragen om moment van Stilte!

Mag ik nu wethouder Zevenhuizen verzoeken om een krans te plaatsen bij het monument namens het gemeentebestuur van Vijfheerenlanden en daarmee namens alle inwoners van deze gemeente.

Dank u wel, wethouder, voor het plaatsen van de krans. Ik wil u uitnodigen voor een moment van stilte bij de krans en het monument.

Daarmee komt er een einde aan deze speciale 4-mei-herdenking in Ameide. Ik dank u voor uw aanwezigheid. Hopelijk zien we elkaar volgend jaar weer terug bij een traditionele 4 mei-herdenking met veel belangstellenden".

▲▲ Ameide, 4 mei-herdenking 2020 om 15:00 uur.

Kranslegging namens de gemeente Vijfheerenlanden door wethouder Huib Zevenhuizen.

▲ Links de heer Huib Zevenhuizen, wethouder Vijfheerenlanden en rechts Bram Provoost, voorzitter 4 mei-herdenking Ameide-Tienhoven. (Foto's André Tukker).

Vooraankondiging Lezing

Op **donderdag 19 november 2020** wordt er weer een lezing georganiseerd in het Raadhuis op de Dam te Ameide.

Spreker is deze keer ons lid **Sam Janse**.

Onderwerp: Willem Verheij Czn. (1818-1890). Elders in dit Nieuwsblad vindt u het eerste deel van een drieluik over deze markante negentiende-eeuwse Ameidenaar. Sam Janse beschrijft hierin de bekeringsgeschiedenis van Willem Verheij, met als titel 'Van de kroeg naar de schuur'. In het tweede deel zal nader worden ingegaan op de rol van Verheij als voorman van de rechtzinnig-hervormden in Ameide en Tienhoven. Het laatste deel plaatst deze lokale kerkelijke veranderingen in die tijd in een breder landelijk perspectief.

Deze ontwikkelingen zullen zeker ook aan de orde komen in de lezing van Sam Janse.

Iedereen is van harte welkom.
Entree gratis.

Foto Bevrijders op de Dam, 8 mei 1945

Nicolette Jesse, dochter van de Ameidese huisarts en fotograaf Nico Jesse (1911-1976), wees de redactie op een omissie in de verantwoording van de afbeelding op de voorpagina van het Nieuwsblad van maart 2020. Het is gebruikelijk dat deze verantwoording op blz.2 wordt gegeven. Helaas was de tekst deze keer niet geplaatst. Ik heb mijn oprechte excuses aangeboden aan mevr. Jesse en haar voorgesteld om een en ander in het volgende nummer te corrigeren. Zij is akkoord gegaan met mijn voorstel.

Op blz. 2 van het Nieuwsblad 2020-1 had moeten staan: **“Afbeelding voorblad. De aankomst, op 8 mei 1945, van de Belgische bevrijders van de Brigade Piron op de Dam te Ameide. De foto is gemaakt door Nico Jesse, die sinds september 1944 huisarts was in Ameide. (Deze foto maakt deel uit van de collectie Nederlands Fotomuseum te Rotterdam). De foto is ook zonder onderschrift afgedrukt op blz. 57 van het Nieuwsblad 2020-1.”**

De Brigade Piron

Intocht in Leerdam

In het bevrijdingsnummer van dit Nieuwsblad (2010-1) is uitvoerig aandacht besteed aan de Belgische Brigade Piron, die uiteindelijk op 8 mei 1945 als bevrijders in Ameide arriveerde. Begin mei zijn de verschillende onderdelen gelegerd in de Betuwe in de omgeving van Dodewaard en Opheusden. De website van de Brigade Piron (http://www.brigade-piron.be/hollande45_nl.html) meldt voor begin mei 1945 de volgende activiteiten.:

5 Mei 1945. Om 00.35 uur, wordt het bevel gegeven om vanaf 08.00 uur het vuren te staken. De Brigade

◀ Massale belangstelling voor de intocht van de bevrijders in Leerdam op 7/8 mei 1945. (Foto Beeldbank Leerdam).

krijgt het bevel om naar voren (het westen) op te rukken, maar **het bevel wordt naar de 7^e mei verschoven.**

6 Mei 1945. De beweging zal over de weg ten noorden van de LEK naar CULEMBORG worden gemaakt. De opdracht van de Brigade bestaat erin twee van de concentratiegebieden te bewaken waar de Duitse legers zullen worden ontwapend om naar Duitsland te worden gestuurd.

7 Mei 1945. Het **Hoofdkwartier** (HK) van de Brigade en de **1ste** en **3de** bataljons vertrekken naar **CULEMBORG.**

9 Mei 1945. De eerste Duitse colonnes onder leiding van hun officieren, komen aan bij de kampen die voor hen zijn bestemd. Zij worden er door de Brigade ontwapend en drommen deze kampen binnen. Het **1ste** en het **3de** bataljon en de **compagnie MMG** zullen er de 20ste Duitse Brigade en de 361ste Duitse Divisie ontwapenen. (meer dan 7400 Duisters). Er is dus sprake van een vertrek naar Culemborg, maar het zal uiteindelijk Leerdam, de Vijfheerenlanden en Alblasserwaard worden. In het recent verschenen boek **“De bevrijding van Leerdam”** (zie Boekbesprekingen elders in dit Nieuwsblad) staat (voor mij) nieuwe informatie over de komst van de Brigade naar Leerdam, waar zij hun tijdelijk hoofdkwartier vestigden.

Het in Leerdam vanaf 28 april 1945 uitgegeven (eerst illegale) blad ‘DE VOORLICHTER’ meldt op dinsdag 8 mei 1945 het volgende: *“Gistermiddag (maandag 7 mei, B.Pr.) omstreeks 4 uur was het grote moment voor Leerdam gekomen. De eerste Geallieerde strijders trokken ons stadje binnen en werden ontvangen in de nieuwe ontvangzaal ten Gemeentehuize, waar naast de herplaatste portretten van H.M. de Koningin en Prinses Juliana een smaakvolle bloemversiering was aangebracht. De feestvreugde was overweldigend...”*

Heden in den loop van den morgen wordt een geheel bataljon Belgische militairen, van een beroemde Brigade onder bevel van den Batl. Commandant Pierron (sic!), in Leerdam verwacht. De verwachting is gewettigd dat de Staf te Leerdam gelegerd zal worden.”

De volgende dag wordt deze verwachting bevestigd. “De VOORLICHTER” van 9 mei 1945 meldt: *“Nu wij officieel geïnformeerd zijn blijkt dat niet, zoals wij gister hebben gemeld een Belgisch Bataljon hier is gelegerd, doch dat onze gehele streek door de 1e Belgische Infanterie Brigade “Liberation” (Bevrijding B.Pr.) onder bevel van Brigadier Piron (deze rang komt overeen met Generaal-Majoor in het Nederlandsche leger) waarvan de staf is gelegerd in Leerdam, is bevrijd. Deze Brigade oogstte veel roem bij de bevrijding van Normandië, België en Nederland. Op vele plaatsen en op vele manieren heeft zij medegewerkt aan de bevrijding van het vasteland van Europa.*

Van deze plaats heten wij hen allen hartelijk welkom en weten reeds dat de bevolking buitengewoon met hen is ingenomen.”

De hoofdtak van de Brigade Piron was het ontwapenen en krijgsgevangen maken van de Duitse troepen in de regio. Naast deze taak werden er talrijke feestelijkheden georganiseerd. Na een week vertrok de Brigade uit Leerdam. De website van de Brigade meldt: 15 Mei 1945. De Brigade verlaat LEERDAM om 03.00 uur en komt om 16.00 uur in de streek van BURGSTEINFURT (Duitsland) aan. De Brigade steunt daar de Britse troepen om het gebied te zuiveren en bewakingsopdrachten uit te voeren.

Wie van de Brigade Piron was waar bij de bevrijding in mei 1945?

Volgens mijn militair adviseur is aan de hand van het zgn. 'Arm of Service Sign' (een codenummer) op de voertuigen na te gaan welke militaire onderdelen zich in 1945 in onze regio bevonden. Op de foto's uit Leerdam is dat vaak de letter B voor België en het nummer 2109. Dit nummer was in 1945 toegewezen aan het Hoofdkwartier – de staf van de Belgische Eerste Onafhankelijke Brigade (meestal Brigade Piron genoemd). Zo zien we op een foto twee motoren van de Militaire Politie met nummer 2109. Het 'hoofdkwartier', gevestigd in een woonhuis in de Kerkstraat naast het toenmalige Gemeentehuis, is voorzien van het bordje 'Main 2109'. Een andere foto toont twee militairen met het bord '2109 Officers Mess'. Er zijn ook foto's die voertuigen laten zien met de nrs 2117 en 2118. Deze nummers horen bij de 'Light Aid Detachment' en de 'Transport Company'. Twee logistieke eenheden die toegewezen (kunnen) zijn aan het hoofdkwartier.

Bij de bevrijders in Ameide zien we andere nummers. Op de voorpagina van Nieuwsblad 2020-1 zien we op de spatborden van de vrachtauto op de Dam de letter B en het nummer 2110. Dit nummer werd

▲ Hoofdkwartier Brigade Piron te Leerdam (foto Beeldbank Leerdam).

▲ Officers Mess Brigade Piron te Leerdam (foto Beeldbank Leerdam).

in 1945 toegewezen aan het Belgische Eerste Infanterie Bataljon. Het Tweede Bataljon had nummer 2111, het Derde Bataljon had 2112 en aan de onafhankelijke Medium Machine Gun (MMG) Company was nummer 2113 toegewezen. Gezamenlijk vormden zij de gevechtseenheden van de Brigade Piron.

Een dodelijk slachtoffer op 12 mei 1945

Zeer recent melden meerdere bronnen¹ een bericht over het overlijden van één van onze Belgische bevrijders. Soldaat Henri Jean Dierckx overleed ten gevolge van een noodlottig ongeval in Goudriaan in de nacht van 11 op 12 mei.

Henri Jean Dierckx, geboren in Schaarbeek (bij Brussel) op 15 augustus 1917, getrouwd en vader van

▲ Henri Jean Dierckx (1917-1945).

twee kinderen kwam in oktober 1944 als vrijwilliger bij de Belgische Brigade Piron. Hij maakte deel uit van de zgn. MMG (Medium Machine Gun) Company, een onderdeel dat o.a. bestond uit Bren Carriers bewapend met machinegeweren. Na de Duitse capitulatie op 5 mei 1945 kwamen delen van de Brigade Piron naar de Vijfheerenlanden en Alblasserwaard om de Duitse militairen te ontwapenen en krijgsgevangen te maken.

Recent heeft Lia Beijer, inwonster van Goudriaan, gereconstrueerd wat er gebeurd is. De compagnie van Dierckx was op 11 mei 1945 gelegerd in Goudriaan. Tijdens de nacht van 11 op 12 mei sliep hij aan de Zuidzijde (Goudriaan) bij een boom. Militairen van zijn eigen eenheid maakten daar een verkeerde manoeuvre met een Bren Carrier, die hem het leven kostte.

¹ Bronnen: Jens Verhagen (AD-Rivierenland): <https://www.ad.nl/rivierenland/hoe-de-onbekende-soldaat-van-goudriaan-na-75-jaar-eindelijk-een-naam-krijgt~a9afe3a2/>, Simon Bor (OV Goudriaan): <https://ovgoudriaan.nl/henri-jean-dierckx/> en Geurt Mouthaan (Het Kontakt) <https://www.hetkontakt.nl/regio/alblasserwaard/227279/herinneringsbordje-aan-belgisch-oorlogsslachtoffer-henri-dierckx-op-begraa>

Boerderij Freek Van Iperen

In de editie 2019-4 van het Nieuwsblad schreef Hans van den Heuvel over de “Boerderijen in Ameide en Tienhoven”. In het vorige nummer 2020-1 stond een tweetal reacties en op één hiervan is een nieuwe reactie gekomen.

Riet Noorlander-Viergever stuurde een e-mail met de volgende inhoud:

“De heer Klaas van Oort miste de boerderij van Freek van Iperen in de reportage. Ik had het ook leuk gevonden om daar een oude foto van te zien. Mijn vader, Daniël (Daan) Viergever is daar in de oorlog terecht gekomen. Hij woonde destijds op Schouwen-Duiveland. Toen dat in september 1944 door de Duitsers onder water werd gezet moest mijn vader van het eiland af.

Hij verliet de oude stolpboerderij en kwam na veel omzwervingen in de Alblasserwaard terecht. Na zes weken werk zoeken bij boerderijen in o.a. Streefkerk, Nieuwpoort en Langerak kwam hij in Tienhoven aan. Daar kreeg hij de tip om naar de Zouwendijk in Ameide te gaan waar Freek van Iperen woonde, die kon vast wel iemand gebruiken. De boerderij lag diep de polder in.

Later (nog in de oorlog) ontmoette hij mijn moeder, Teun Langerak (dochter van de bakker op de Dam). Ze stond met een lekke band op de lange oprit van de boerderij. Mijn vader heeft de band geplakt en zo is de relatie begonnen.

Mijn vader is tot zijn trouwen op de boerderij blijven wonen. Wij zijn heel vaak op de boerderij geweest. Als mijn moeder ging helpen met de schoon-

maak gingen wij kinderen alle drie mee. Jaap als baby in de kinderwagen, Ans met een plankje op de wagen en ik liep er naast. Zomaar één van de vele herinneringen aan de boerderij van de familie Van Iperen.

Met vriendelijke groet, Riet Noorlander-Viergever.”

Met de e-mail stuurde zij een foto mee van zichzelf en haar vader wandelend op de oprit naar de Zouwendijk.

Riet Viergever met vader Daan.

▲ Bren Carrier van de Belgische MMG Company in Goudriaan (mei 1945). Het voertuig is voorzien van codenummer 2113 en heeft als naam “Reine Astrid” (Koningin Astrid) gekregen.

Soldaat Diercks werd in eerste instantie in Goudriaan begraven en is in 1961 herbegraven op het Belgisch Ereveld in Willemstad (Noord Brabant). De Belgische erebegraafplaats aan de Lantaarndijk (bij het Hollandsch Diep) in Willemstad herbergt de graven van 159 Belgische militairen. Op een gedenksteen zijn de namen van deze militairen aangebracht. De begraafplaats herinnert ook aan de ruim 200 Belgische militairen die, als krijgsgevangenen op transport naar Duitsland, op 30 mei 1940 zijn omgekomen toen hun schip in de buurt van Willemstad op een mijn liep. De erebegraafplaats is in 1950 officieel opengesteld.

Meer informatie over deze erebegraafplaats: <https://vvmvoerdijk.nl/ontdek/belgische-erebegraafplaats-willemstad/>

▲ Gedenkteken op de Belgische Erebegraafplaats te Willemstad (N.Br.).

Door de gemeente Molenlanden is op 12 mei 2020, 75 jaar na het ongeval, op de begraafplaats in Goudriaan bij de oorlogsgraven een herdenkingsbord geplaatst voor de omgekomen Henri Jean Dierckx.

Als reactie vroeg ik om nog wat meer informatie over de boerderij van Van Iperen en over haar ouders. Daarnaast heb ik zelf nog wat onderzoek gedaan naar de families Van Iperen en Viergever.

Frederik van Iperen is geboren 13 juli 1900 te Leerbroek als zoon van Pieter van Iperen en Adriaantje van Meeteren. Hij trouwt in 1925 in Beesd met de aldaar op 12 oktober 1902 geboren Wouterina den Hartog, dochter van Arie den Hartog en Herbertje Hendrika de Leeuw.

▲ Trouwfoto Daan Viergever en Teun Langerak, 27 maart 1947.

Na het huwelijk verhuist het echtpaar Van Iperen-den Hartog naar Ameide, waar tussen 1925 en 1942 vijf kinderen worden geboren: Jacobus (1925), Gerrit (1932), Adriaantje (1935), Arie (1940) en Pieter (1942). Volgens Riet Noorlander-Viergever waren er vier kinderen, drie zoons en een dochter. Wouterina van Iperen – den Hartog werd door Riet ‘tante Woutrien’ genoemd. Frederik en Wouterina zijn verhuisd naar Leerbroek. Wouterina is daar overleden op 25 maart 1973, 70 jaar oud, en Fre-

derik op 4 september 1989, 89 jaar oud. Beiden zijn begraven op het Kerkhof bij de NH Kerk Dorpsweg in Leerbroek. De boerderij aan de Zouwendijk is voortgezet door één van de zonen.

Daniël (Daan) Viergever is geboren op 29 mei 1904 te Duivendijke (Schouwen-Duiveland). Na zijn kennismaking in 1944/5 (bij het bandenplakken) trouwt hij op 27 maart 1947 met Pleuntje Antonia (Teun) Langerak. Zij is geboren in Ameide op 3 maart 1914, als zesde kind van Toon Langerak (bakker op de hoek van de Dam) en Antoinette Mulder. Bruid en bruidegom zijn dan respectievelijk 33 en bijna 43 jaar oud. Het echtpaar krijgt drie kinderen: Riet, Ans en Jaap.

Het echtpaar Viergever-Langerak is overleden te Ameide, allebei op 76 jarige leeftijd. Daan op 26 juli 1980 en Teun op 6 december 1990. Zij zijn beiden begraven op de Nieuwe Algemene Begraafplaats, Broekseweg, Ameide.

Tenslotte nog iets over de inundatie van Schouwen-Duiveland in 1944.

In het vorige Nieuwsblad is uitgebreid geschreven over aanleg van een ‘Duitse waterlinie’ in 1943 en de inundatie van Walcheren in oktober 1944. Velen van u zullen weten dat grote delen van Zeeland zijn overstroomd bij de stormvloed in de nacht van 1 februari 1953. Men spreekt nog steeds over ‘De Ramp’ als men het over deze gebeurtenis heeft. Daarentegen zal het voor velen onbekend zijn dat in 1944 verschillende eilanden, waaronder Schouwen-Duiveland, Sint Philipsland en Tholen, door de Duitse bezetter met zeewater werden overstroomd.

Op 12 februari 1944 kwam het bevel om het eiland Schouwen-Duiveland onder water te zetten (inunderen). De bezetter wilde op die manier voorkomen dat de geallieerden hier zouden landen. De inundatie ging niet door het vernielen van de dijken, maar door het openen van de sluizen bij hoog water. Zo liep het zoute zeewater eenvoudig naar binnen in de lager gelegen polders. De bevolking werd gelast het eiland voor 5 maart 1944 te verlaten. Eind februari en de

eerste dagen van maart kwam een grote volksverhuizing op gang. Alleen de hoger gelegen dorpen Burgh, Haamstede en Renesse bleven droog, evenals delen van Zierikzee en Noordgouwe. Slechts een klein deel van de bevolking bleef achter. Het merendeel liet huis en haard achter om te voet of met paard en wagen elders in Nederland een veilig heenkomen te zoeken. Onder hen ook Daan Viergever, die uiteindelijk zijn geluk vond in Ameide.

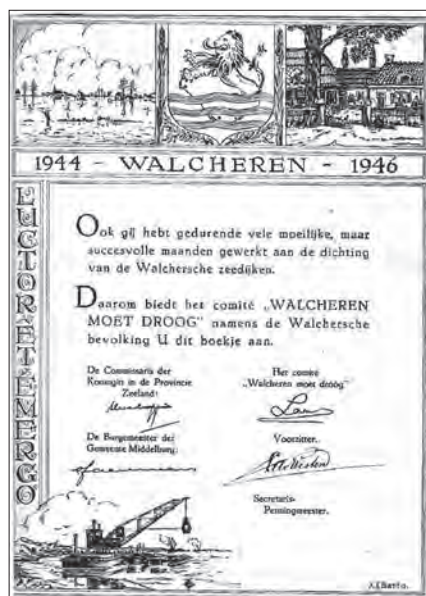
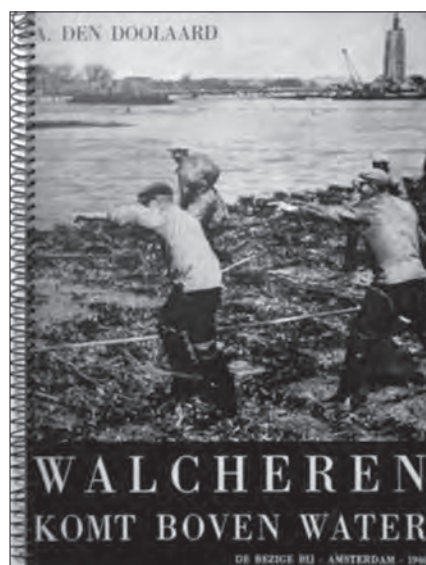
Inundatie Walcheren

Naar aanleiding van het artikel over “Mijn bevrijding” in Domburg, kreeg ik van Cees van Gelderen het boekje “Walcheren komt boven water”, geschreven door A. den Doolaard (pseudoniem van Cornelis Johannes George (Bob) Spoelstra jr. (1901-1994), een Nederlands schrijver, die tijdens de Tweede Wereldoorlog actief was als omroeper bij Radio Oranje in Londen. Na de oorlog verbleef hij op Walcheren om daar verslag te doen van de droogmaking. Dit boekje beschrijft het sluiten van de dijkgaten bij Vlissingen, Westkapelle en Veere en het begin van het droogmaken in 1945. Uit het schutblad blijkt dat het boekje een cadeautje was voor de vele werkers, die hadden

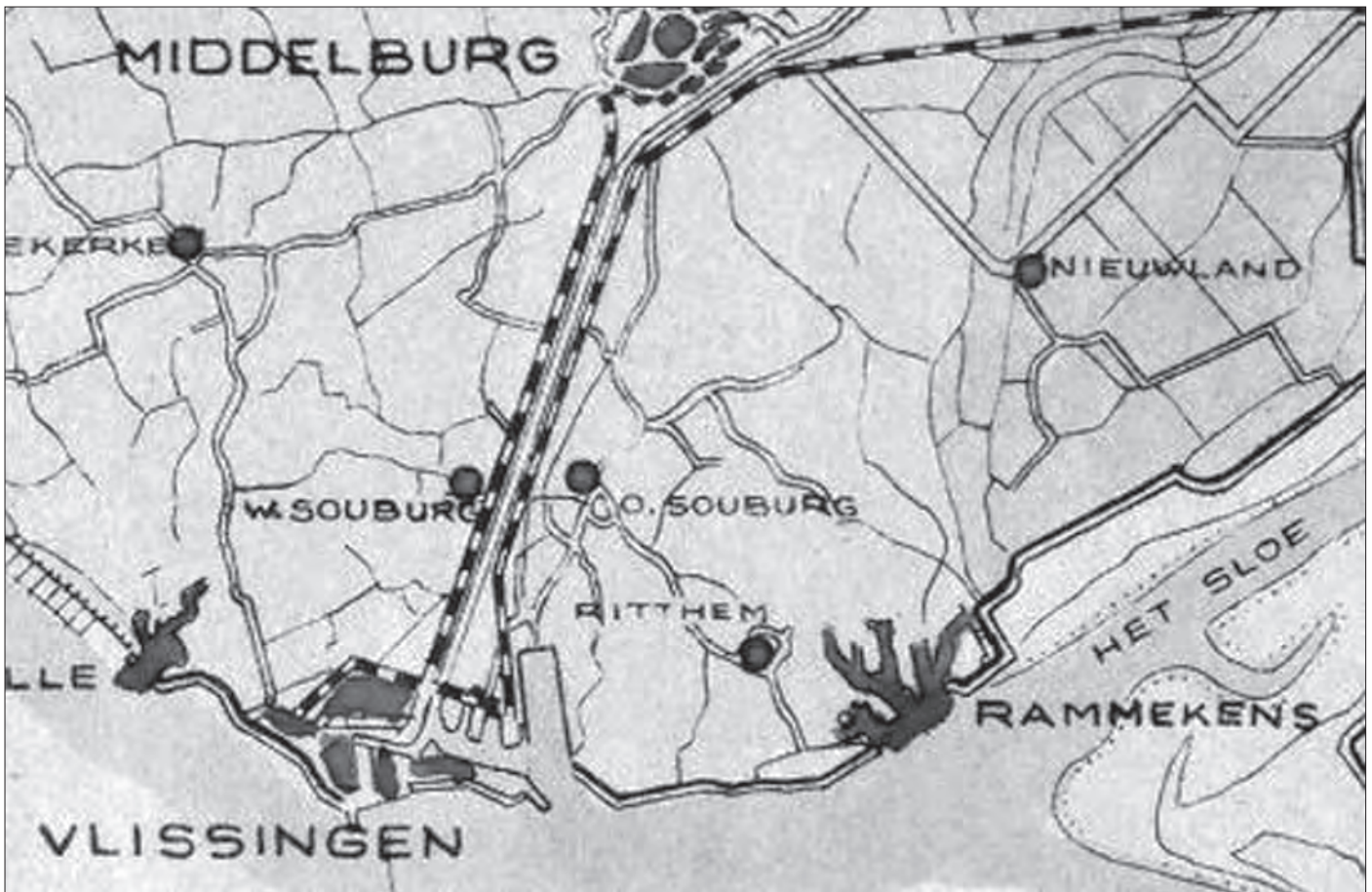
meegeholpen om de gaten in de zeedijken dicht te maken.

Zoals aangekondigd op de laatste bladzijde, heeft A. den Doolaard dit boekje een jaar later uitgewerkt tot de (sleutel)roman “Het verjaagde Water”, een uitgave van Querido, Amsterdam.

Bijzonder was dat in het boekje ook acht losse foto’s zaten met beelden van een dorp/plaats op Walcheren ten tijde van de inundatie. Met

▲ ◀ Omslag en schutblad boekje van A. den Doolaard “Walcheren komt boven water” De Bezige Bij, 1946. Dit boekje werd cadeau gegeven aan de Walcherse Dijkwerkers.

▲ Oost-Souburg en het gat in de dijk bij Rammekens (okt. 1944 t/m febr. 1946).

hulp van Bert Gerestein van de Heemkundige Kring Walcheren werd gezocht naar de locaties van de foto's en kon vastgesteld worden dat het om Oost-Souburg ging. De inundatie van Oost-Souburg was het gevolg van het bombarderen van de zeedijk bij Rammekens op 7 oktober 1944.

Van alle plaatsen op Walcheren die overstromd waren, duurde die het langst in Oost-Souburg. De gaten in de dijk bij Rammekens werden pas op 5 februari 1946 definitief gesloten. Gedurende 16 maanden (twee winters en een zomer, in totaal bijna 500 dagen) stroomde het zoute zeewater tweemaal per dag de straten van Oost-Souburg in en uit.

De volgende foto's brengen in beeld hoe men in Oost-Souburg tijdens de zomer van 1945 omging met die dagelijkse overstromingen. Zo liepen kinderen soms in badpak door de straten en werd de dagelijkse vloed soms begroet alsof het een spetterbad was waar men kon 'pootje baden'. Tijdens de eerste Koninginnedag na de bevrijding, op 31 augustus 1945, werd in de ondergelopen straten een heuse parade van versierde bootjes georganiseerd, die men 'Gondelvaart' noemde.

Rechtsstaande foto's, van boven naar beneden:

- Kanaalstraat, Oost-Souburg tijdens de inundatie, 1945.
- 'Pootje baden' tijdens de dagelijkse overstroming van Oost Souburg, zomer 1945.
- De eerste Koninginnedag na de bevrijding (31 augustus 1945) in Oost-Souburg.

Boekbesprekingen

Als hoofdredacteur wil ik in dit nummer van het Nieuwsblad graag een drietal recentelijk verschenen boeken onder de aandacht van de lezers brengen.

In de eerste plaats is dat:

“Geschiedenis van (de) Vijfheerenlanden. Een beschrijving van het bestuur van de heerlijkheden en de belangrijkste gebeurtenissen gedurende ruim 500 jaar”, door Teun Bikker (met bijdragen van de historische verenigingen in de Vijfheerenlanden). Uitgever Teunisboek, 2020. ISBN 978-90-90330-05-1.

De auteur, Teun Bikker, stuurde de volgende beschrijving van boek. In 2019 ging de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden, een fusie van de daarvoor bestaande gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik, van start. Daarmee kreeg de naam *Vijfheerenlanden* een nieuwe betekenis. Want die naam is al eeuwen verbonden aan het gebied tussen de Lek, de Zouwe, de Linge en de Diefdijk. Bovendien is die naam ook nauw verwant aan de waterbeheersing in dit gebied, als hoogheemraadschap en waterschap.

Voor 2019 vielen Ameide en Tienhoven buiten de Vijfheerenlanden; ze maakten immers onderdeel uit van de Alblasserwaard. Nu behoren ze wel tot de gemeente Vijfheerenlanden en is het een goed idee om kennis te nemen van de geschiedenis van de Vijfheerenlanden. De afgelopen jaren heb ik mij daarin verdiept en die kennis wil ik graag met u delen.

Begin 2020 is mijn boek *De Heerlijkheden in de Vijfheerenlanden (1284-1795)* verschenen. Daarin wordt ingegaan op de geschiedenis van de Vijfheerenlanden in genoemde periode.

Bovendien worden alle onderstaande heerlijkheden kort beschreven met de belangrijkste historische gebeurtenissen.

Is het bestuur van de gemeente Vijfheerenlanden op democratische leest geschoeid, eeuwen geleden was

dat heel anders geregeld. Voor 1795 was het gebied Vijfheerenlanden opgedeeld in *heerlijkheden*, waarin de heren het voor het zeggen hadden. Soms waren dat vijf heren (vandaar de naam Vijfheerenlanden) maar dat varieerde in de loop der tijden. In elk geval waren er meer heerlijkheden: anno 1795 werden er circa 20 genoteerd.

Een speciaal hoofdstuk is gewijd aan het bestuur van de heerlijkheden, waarin naast de heer (of graaf) ook schout, schepenen en heemraden een belangrijke rol speelden. Het bestuur vertoonde binnen de heerlijkheden in de Vijfheerenlanden wel overeenkomsten maar er waren ook verschillen.

Het boek werd uitgebracht in samenwerking met (leden van) de lokale historische verenigingen; voor Ameide en Tienhoven heeft Bram Provoost een bijdrage geleverd. De inhoud is grotendeels gebaseerd op bestaande publicaties binnen en buiten deze verenigingen.

De beschreven heerlijkheden zijn:

Ameide; Tienhoven (bij Ameide); Lexmond en Achthoven; Vianen; Hagestein, Everdingen en Zijderveld; Tienhoven (bij Everdingen); Meerkerk; Lakerveld; Autena; Bolgarijen; Heicop en Boeicop; Schoonrewoerd; Leerbroek, Reierskoop en Middelkoop; Leerdam; Nieuwland; Rietveld; Kedichem; Oosterwijk.

Enkele opmerkingen over het boek:

De burgemeester van Vijfheerenlanden, Sjors Fröhlich, noemde het *“een prachtig boek”*.

Wethouder Van Middelkoop gaf als commentaar: *“Ik heb het boek inmiddels met veel belangstelling en interesse gelezen. Boeiende geschiedenis die je - als je goed oplet - nog steeds kunt herkennen in onze omgeving. Ik heb uw boek van harte aanbevolen bij de overige leden van het college van B&W en de directie van onze gemeente”*.

Het boek bestaat uit 110 pagina's met tekst en een groot aantal afbeeldingen; het is in full colour gedrukt en gebonden in een harde band. Voor verdere informatie zie www.5herenlanden.nl. Het kan worden besteld door een bericht te sturen naar ondergetekende: Teun Bikker, Appelboom 3, 4101 VE Culemborg, 0345-515445; e-mail: teunbikker@hetnet.nl. De prijs bedraagt € 20 en in geval van verzending per post komt er € 5 bij. Betaling liefst per bank. Na betaling kan boek ook in Ameide worden afgehaald bij Bram Provoost, Voorstraat 10, 4233 EA Ameide. Graag van te voren bellen om een afspraak te maken 0183 601568 of 06 22393710. Verder is het boek ook verkrijgbaar bij boekhandel Ritmeester in Meerkerk.

Het tweede boek betreft:

“De bevrijding van Leerdam, en van Schoonrewoerd, Oosterwijk en Kedichem Mei 1945”, door Teunis Blom.

Dit boek is uitgegeven door de Historische Vereniging Leerdam in het kader van de herdenking dat het dit jaar 75 jaar geleden is dat er een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog.

Via dit boek krijgen we niet alleen in beeld van de gebeurtenissen voor, tijdens en na de bevrijding van

▲ Belgische militairen op weg naar de officiële ontvangst op het gemeentehuis. Zij worden vergezeld door de heer J. Arkema (met hoed), commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten.

Leerdam, maar ook Schoonrewoerd, Oosterwijk en Kedichem komen aan bod. De foto's in dit boek zijn voorzien van verklarende tekst. Zo zien we natuurlijk de foto's van de feesten bij de bevrijding: vlaggen die werden uitgehangen, muziekkorpsen die door de straten trokken, optochten, defilés en nog veel meer. De ontvangst van brigadecommandant Piron van de Belgische infanteriebrigade Liberation, mag natuurlijk niet ontbreken. Hij werd met zijn officieren op het gemeentehuis verwelkomd door de burgemeester.

We komen het een en ander te weten over de radarstelling Gorilla in Schoonrewoerd en zien beelden van de aftocht van de Duitsers op vrijdag 11 mei 1945. Naast de vele foto's staan er in dit boek ook diverse krantenartikelen, verslagen van de Centrale Inlichtingendienst en oorlogsherinneringen van inwoners. "De bevrijding van Leerdam, en van Schoonrewoerd, Oosterwijk en Kedichem | Mei 1945" is verschenen als deel 19 in de Historische Reeks Leerdam. Gebonden, oblong, 300 x 240 mm, 190 pagina's. De prijs bedraagt € 15,00 voor leden van onze vereniging en € 17,50 voor niet-leden (excl. verzendkosten). De eerste druk is inmiddels uitverkocht, maar een tweede druk is in aantocht. Het boek is te bestellen via de website van de HVL <https://www.historischeverenigingleerdam.nl/de-winkel/> of via ablom@blomleerdam.nl.

Bovenstaande boeken blijven dicht bij Ameide en Tienhoven. Met het derde boek gaan we ver weg. De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven kreeg van de auteur Vladimir Krivošejev een digitaal exemplaar toegestuurd van het Engelstalige boek:

TAKEN TO TESTIFY. Dr. Arius van Tienhoven's photographs taken from the Balkan battlefields (1912-1916), door Vladimir Krivošejev.

▲ Servische versie van het boek.

Het is een uitgave van National Museum Valjevo (Narodni muzej Valjevo of te wel het Na-

tionaal Museum Valjevo in Servië) en is de Engelse vertaling (door Željko Ljiljak-Vukajlović) van het in 2019 in het Servisch geschreven boek: Krivošejev Vladimir, *Stvorene da svedoče – fotografije dr Arijus van Tihovena sa balkanskih ratišta 1912 – 1916*. De Nederlandse vertaling van de titel is “Genomen als Getuige. Foto’s van dr. Arius van Tienhoven gemaakt op de Servische slagvelden 1912-1916”.

Bij de trouwe en welingelichte lezers van dit Nieuwsblad zal mogelijk een lampje gaan branden. Dokter Arius van Tienhoven heeft die niet iets met Ameide te maken en was er niet een andere, in Ameide geboren, arts samen met Van Tienhoven actief op de Balkan? Dat klopt, het boek werd toegestuurd omdat in het boek twee artikelen uit het Nieuwsblad van de HVAT als bronnen gebruikt worden, te weten: Heuvel van den, Hans. “De Van Tienhovens in Tienhoven”. *Nieuwsblad Historische Vereniging Ameide en Tienhoven*, Jaargang 21, nummer 4, december 2010, 10-25; en

Provoost, Bram. „Van Kesteren en De Jong, Twee bakkersfamilies op de Hoek (van de Dam)”. *Nieuwsblad :Historische Vereniging Ameide en Tienhoven*, Jaargang 27, nummer 2, juni 2016, 37-43.

Jawel, beste lezers, u ziet het goed: **zelfs in Servië leest men ons Nieuwsblad!** Er had ook nog een derde verwijzing in kunnen staan, want in 2009 schreef Herman Beckmann het artikel “Dr. Pieter de Jong, de enige Ameidenaar die de Servische Sint Sava-orde ontving” (*Nieuwsblad* 2009-2, blz. 41-43).

Met deze Pieter de Jong zijn we bij de directe band met Servië en het boek over de foto’s van Arius van Tienhoven. Dr. Arius van Tienhoven was een kleinzoon van de in Ameide geboren Adrianus Baltus van Tienhoven (Ameide, 1809 – Werkendam 1893), die zelf weer een zoon was van de op de Voorstraat in Ameide wonende Dijkopzichter Gerrit van Tienhoven (1770-1841).

Arius is geboren in Gorinchem op 3 mei 1886. Na zijn studie geneeskunde werkte hij van 1912 tot 1916 als arts, in dienst van het Rode Kruis, om medische hulp te verlenen tijdens de Balkanoorlogen en een deel van de Eerste Wereldoorlog. Een van zijn medewerkers tijdens de Eerste Balkanoorlog in 1912 was de op 2 september 1885 in Ameide geboren dr. Pieter de Jong. Hij was de jongste zoon van bakker (op de hoek van de Dam) Cornelis de Jong en Corne-

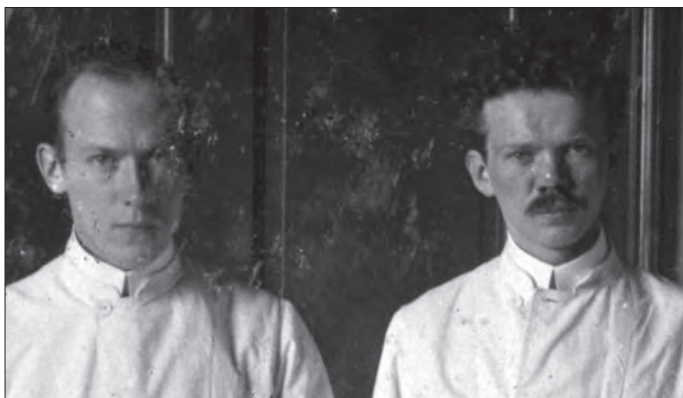
lia van Kesteren. Pieter de Jong vertrekt in 1913 uit Servië en voor zijn hulpverlening aldaar ontvangt hij de Servische Sint Sava-orde.

Arius van Tienhoven blijft nog enkele jaren doorwerken Naast zijn werk als arts maakt hij talloze foto’s van de mensen in Servië, van oorlogsgewonden en van zijn hospitaal. Ook schrijft hij regelmatig in Nederlandse kranten over de belabberde (medische) situatie in Servië tijdens deze oorlogen. Zijn foto’s uit die periode zijn gebundeld in drie albums die in 2015 door zijn kleinkinderen zijn geschonken aan de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. In 2019 wordt er in Servië een tentoonstelling georganiseerd waar de foto’s te zien zijn. Het boek van Vladimir Krivošejev is een toelichting bij deze tentoonstelling in het Nationaal Museum te Valjevo (Servië).

Hieronder volgt nog de (uit het Servisch via het Engels vertaalde) Nederlandse samenvatting van het boek: “*Dr Arius van Tienhoven (1886-1965) was een jonge doctor toen hij zijn eerste werkervaring in de Balkan opdeed gedurende de Eerste- en Tweede Balkanoorlog (1912-1913) en tijdens het begin van de Eerste Wereldoorlog (1914-1915). Zijn werk was voor patiënten in de militaire ziekenhuizen waar hij werkte van groot belang. Hij probeerde ook zo veel mogelijk een dagboek bij te houden en hij publiceerde deze in journalistieke bijdragen in de krant, feuilletons en boeken. Zijn memoires zijn van grote historische waarde evenals zijn foto’s die hij met veel passie maakte tijdens zijn werk en reizen tijdens de oorlogen. Deze foto’s zijn waardevol materiaal die bekende historische feiten uit andere bronnen visualiseren, maar zij geven ook een beeld van tot nu toe onbekende informatie.* Deze geïllustreerde catalogus volgt de tentoonstelling met de foto’s van Dr. Van Tienhoven die hij maakte van 1912 tot 1915 op verschillende locaties in de Balkan waar hij werkte als dokter gedurende de twee Balkanoorlogen en de Eerste Wereldoorlog.

Deze foto’s zijn voornamelijk gemaakt in Servië en de originelen zijn opgenomen in de collectie van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. De meeste foto’s zijn gemaakt in Belgrado, waar Dr. van Tienhoven werkte gedurende de Eerste Balkanoorlog. Hij maakte ook veel foto’s in Valjevo, waar hij werkte tijdens het einde van de Tweede Balkanoorlog en de Eerste Wereldoorlog. Hij maakte ook veel foto’s met zijn camera in Vranje, waar hij werkte tijdens het begin van de Tweede Balkanoorlog, maar ook van andere plaatsen waar hij kwam: Skopje, Nis, Kragujevac, Mladenovac, Pirot ... Het doel van de tentoonstelling en deze geïllustreerde catalogus is om de tot nu toe onbekende foto’s van Dr. Van Tienhoven te laten zien aan het publiek. Ze laten zien in welke omstandigheden de medische missies werden uitgevoerd gedurende de oorlogen en met welke mensen deze werden uitgevoerd. Ze geven tevens ook een inkijk in de plaatsen waar deze Nederlandse dokter is geweest en werkte een eeuw geleden.”

De fotoalbums van dr. Arius van Tienhoven in de Koninklijke Bibliotheek zijn via internet te raadplegen: <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/moderne-geschiedenis/fotoalbums-arius-van-tienhoven-1912-1915>

▲ De artsen Arius van Tienhoven (links) en Pieter de Jong (rechts) in Belgrado in 1912.

Vergeetwoorden

Dick Roodhorst

In de komende nummers van ons blad wordt aandacht besteed aan zogenaamde “vergeetwoorden”. Dit zijn woorden die vroeger gebruikt werden als we met elkaar in gesprek waren. Om onduidelijke redenen raken sommige woorden echter in de vergetelheid. Het zijn woorden die je soms in één keer herinneren aan vroeger, aan je ouders of je grootouders bijvoorbeeld. En dan is het natuurlijk ook nog zo dat sommige van die woorden gewoon leuk, mooi, grappig of goed klinken.

Hieronder vind je de eerste vijftien vergeetwoorden, met daarachter de betekenis.

Vergeetwoord	Betekenis
Knaapje	Kleerhanger
Mitsgaders	Alsook
Goedgeluimd	Goedgehumeurd
Korzelig	Humeurig
Kwispedoor	Spuwbakje
Wegscheren	Ophoepelen
Vernachelen	Voor de gek houden
Verkneukelen	Zich in stilte verheugen
Koket	IJdel
Vermetel	Zeer dapper
Minnekozen	Verliefd doen, elkaar aanhalen
Gramschap	Kwaadheid
Jolig	Uitgelaten
Verfomfaaid	Slordig, kreukelig
Zwerk	Uitspansel, hemel

Weet jij één of meerdere “vergeetwoorden”, mail ze naar mij (d.roodhorst@ziggo.nl), wie weet wordt jouw vergeetwoord opgenomen in ons volgende blad.

Van de kroeg naar de schuur

De bekeringsgeschiedenis

van Willem Verheij (1818-1890)¹

Sam Janse²

Van een nazaat van de familie Verheij kreeg ik jaren terug een manuscript dat geschreven was door een voorvader van de familie, Willem Verheij.³ Deze Willem was geboren in 1818 en leefde tot 1890. Ik had het destijds ingekeken en vond het wel interessant, maar had er verder niets mee gedaan. Tot ik het onlangs weer ter hand nam en nauwkeuriger ging lezen. Het bleek een waardevolle bron te zijn van de geschiedenis van Ameide en Tienhoven in de negentiende eeuw. In een drieluik ga ik erop in. Het eerste artikel handelt meer biografisch over Willem Verheij en zijn bekering, in het tweede ga ik in op zijn initiatief om in de timmerwinkel ('de schuur') stichtelijke samenkomsten met een voorganger te organiseren, en in het derde artikel probeer ik hem in het kader van het veranderende, negentiende-eeuwse Nederland te zetten.

Een bekeringsgeschiedenis

1 Ik wil mijn dank uitspreken tegenover de nazaten van Willem Verheij, met name tegenover Mevr. Ineke Recourt-Slob, die mij uiteindelijk aan het originele handschrift heeft geholpen. Verder dank ik de bestuursleden van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven die mij van adviezen en boeken voorzagen. Ook dr. John van Eck die goed thuis is in de wereld van piëtistisch Nederland, en ds. Bob Poot die het kerkelijk Ameide van rond de oorlog uit eigen ervaring en waarneming kent, wil ik voor hun inbreng bedanken. Dr. Piet van den Heuvel hielp mij met een kerkrechtelijke puzzel uit de negentiende eeuw. Mijn dochter Maartje, specialist op het gebied van de cultuurgeschiedenis van de negentiende eeuw, wees me op enige valkuilen.

2 Sam Janse is theoloog (nieuwtestamenticus) met historische interesse en woont in Ameide.

3 Het manuscript is in 1980 gevonden in de werkplaats van Anton Verheij, Molenstraat 47-49. De vondst was een grote sensatie in de familie en dhr. G. Slob, echtgenoot van een nakomeling van Willem Verheij, heeft het met grote zorg en zonder veel bewerking overgeschreven. Een kopie daarvan is in mijn bezit. Na enige naspeuringen heb ik met behulp van de nazaten Verheij ook het origineel kunnen raadplegen. Het verhaal van Verheij is verkort en gecorrigeerd inzake stijl en spelling opgenomen in H. Natzijs en H.J. van Dijk, *Zoete banden die mij binden. Uit het gezelschapsleven in de Alblasserwaard* (Houten 1995). Dit boek is ook op internet te vinden: <http://www.theologienet.nl/documenten/Bekeringsgesch.%20Dl.7.%207%20man,%20JvanVliet,%20W.Verheij,%20Jan%20Struik,%20Joh.Hartog,%20A.Bloot.%20C.Heuvelman.%20A.%20Kot.pdf>.

Historici vinden het altijd jammer dat de geschiedenis meestal wordt geschreven door de geleerden en geletterden, want daardoor komen we maar moeilijk op het spoor hoe de gewone man er over dacht. Welnu, hier hebben we een geschrift voor ons van die gewone man. Op spelling en stijl is veel aan te merken, maar juist daarom is het zo interessant: hoe werd er door de laaggeletterden in de Termeise samenleving gedacht over geloof, kerk en maatschappij?⁴

Willem Verheij schrijft een bekeringsgeschiedenis. Dat is een literair genre dat in ultra-orthodoxe kringen veel voorkomt. Het vertelt hoe een zondig mens de weg naar God vindt, of, om het in de geest van de schrijver te zeggen, hoe God een mens opzoekt. Verheij heeft er als titel boven gezet: *Gods Vrijmagtige Genade Verheerlijkt aan de grootste der Zondaren*.⁵ Wie op de laatste zes woorden (in combinatie) googelt, ziet heel wat bekeringsgeschiedenissen langskomen. De titel verwijst naar Paulus' typering van zichzelf (1 Timoteüs 1:15).⁶ Wie op de eerste drie woorden zoekt vindt soortgelijke werkjes. Dit soort boekjes mogen dan autobiografisch zijn, ze zijn ook stereotiep in hun opzet en bewoordingen. Dat is niet zonder reden. Mensen die bekeerd worden, moeten een verhaal kunnen vertellen aan hun medegelovigen en dat verhaal wordt beoordeeld. Want een mens kan ook wat verzinnen. Of zichzelf met de beste bedoelingen iets inbeelden. En dat zou rampzalig zijn, want eeuwig wel en eeuwig wee zijn ermee gemoeid. Dus wordt iemands bekeringsverhaal kritisch besproken. En luistert het dus nauw hoe het beschreven of verteld wordt. De verhalen van algemeen erkende grootheden in deze kringen zullen daarbij bewust of onbewust tot voorbeeld hebben gediend.

Ondanks dit ijzeren stramien heeft het boekje van Verheij toch iets direct: hij schrijft zoals hij spreekt, levendig, tegelijk volks en vroom, en de gebruikte beelden zijn soms raak.

4 De Verheijen waren timmerman-aannemers, sociaal dus behorend tot de middenklasse, maar dat maakte hen slechts in beperkte mate geletterd. Willem las wel: stichtelijke lectuur en de bladen *De Schoonhovensche Courant*, *De Heraut* en misschien (gezien zijn overlijdensadvertentie in dat blad) *De Standaard*.

5 In alle citaten uit het geschrift (die 'cursief' worden weergegeven) houd ik de geboden stijl en spelling aan. Fouten worden dus niet gecorrigeerd.

6 Verheij verwijst regelmatig naar Paulus (11, 21, 37). Voor deze nummers, zie noot 8.

Gods Vrijmagtige Genade Ver-
heerlijkt aan de grootste der
Zondaren

Nalatenschap van Wm Verheij Corst Zoon
geboren te Ameide, den 6 de April 1818
aan mijne Kinderen en hare geslachten
met de bede dat die Genade ook aan hun
verheerlijkt mogt worden naar Gods eeu-
wig vrijmachtig welbehagen in Christus Jezus

▲ Titelblad van de Bekeringsgeschiedenis van Willem Verheij. De tekst luidt: 'Gods Vrijmagtige Verheerlijkt aan den grootste der Zondaren. Nalatenschap van Wm Verheij Corst Zoon geboren te Ameide, den 6de April 1818 aan mijne Kinderen en hare geslachten met de bede dat die Genade ook aan hun verheerlijkt mogt worden naar Gods eeuwig vrijmachtig welbehagen in Christus Jezus'.

Het geschrift is voor niet-ingewijden moeilijk te lezen: behalve de negentiende-eeuwse wendingen biedt het veel tale Kanaäns, de groepstaal die de bevindelijke vromen onder elkaar bezigden.⁷ Verder zijn de zinnen soms wat krom en is de inkt al wat verbleekt. Kortom, uitdaging genoeg.

Piëtisme

Welke plek moeten we Willem Verheij geven als we de staalkaart van het Nederlands protestantisme voor ons hebben? Al gauw vallen dan de termen 'calvinisme' en 'orthodoxie'. Liever zou ik het 'piëtistisch' noemen. Het piëtisme is een achttiende-eeuwse vroomheidsbeweging die niet zozeer streed voor de rechte leer, maar voor de beleving ervan. In Nederland valt dan wel eens de term 'Nadere Reformatie'. De piëtisten streden tegen een dorre, dode orthodoxie zonder innerlijke beleving waarbij het geloof een zaak van het verstand bleef. In die traditie staat ook de eenvoudige timmerman Verheij. Wel was er in de negentiende eeuw iets veranderd: de orthodoxe leer van de Reformatie was niet meer vanzelfsprekend, aan de universiteiten werden dominees van de moderne richting opgeleid. Dat werd in de loop van deze eeuw steeds sterker voelbaar, ook in de preken

van de dominees van Ameide en Tienhoven (zie kader).

De strijd van Willem Verheij richt zich ook tegen deze prediking. De voorgangers die in Ameide en

De termen 'modern' en 'vrijzinnig' worden vaak te makkelijk gebruikt. De vrijzinnigheid komt in Nederland pas goed opzetten rond 1850. Kenmerkend ervoor is de relativering van Gods openbaring en de ontkenning van wonderen. Ook de historiciteit van de bijbelse geschiedenis was in het geding. Waar stonden de dominees van Ameide en Tienhoven in die tijd in theologisch opzicht? De vroege negentiende-eeuwse ds. Adolf Johan Diekmont (predikant van 1828 tot zijn emeritaat in 1854) kunnen we moeilijk een vrijzinnig predikant noemen. Voor ds. Willem van Beuningen (predikant van 1854 tot zijn emeritaat in 1882) ligt dit anders. Waarschijnlijk is hij al gauw met de nieuwe theologische ontwikkelingen van zijn tijd meegegaan. In 1851 was hij lid geworden van de vrijmetselaarsloge in Delft. Zie daarover P.D. 't Hart, 'De "intriganten predikant" Dominee Willem van Beuningen (1811-1899)', *Nieuwsblad-HVAT* 2006-2, blz. 20-31.

Misschien is er iets af te leiden uit het feit dat Van Beuningen bij het overlijden van een zoontje in 1845 in de rouwadvertentie nog wel een verwijzing

⁷ De aanduiding 'vromen' wordt door mij niet in negatieve zin gebruikt. Verheij duidt zijn geestverwanten zelf ook zo aan (23 enz.).

◀ *Willem van Beuningen (1811-1899) van 1854 tot zijn emeritaat in 1882 predikant van de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven.*

geeft naar 'onze hemelsche Vader' die zijn kind 'tot een beter leven' heeft bestemd, maar in de aankondiging van 1851 van het overlijden van een ander kind niet meer (*Oprechte Haarlemmer Courant* resp. 02-12-1845 en 30-05-1851). Het zou kunnen dat hier de erosie van zijn geloof en dan ook de ontwikkeling van zijn theologie zichtbaar wordt. Als er bronnen zijn, zou nadere studie van de theologie en de prediking van de genoemde twee predikanten nog meer aan het licht kunnen brengen. In het verslag van Willem Verheij wordt iets van het theologische geschil zichtbaar bij de begrafenis van diens eerste zoon in 1852 (33). De vader spreekt over Job, en de daarbij aanwezige onderwijzer zegt dat Job geen historische figuur is. Het loopt uit op een woordenwisseling waarbij de meester boos wegloopt. Deze onderwijzer zal modern in zijn opvattingen zijn geweest, maar ook onpastoraal in zijn optreden.

Tienhoven op de preekstoel staan zijn modern, en dat is niet naar Gods Woord. Daar wordt een dwaalleer gebracht. Maar zijn geschrift vertelt ons toch vooral iets over zijn zielenroerselen, zijn gemoedsgesteldheden, zijn bevindingen in de omgang met God. 'O, wat heb ik het daar zalig gehad', schrijft hij terugkijkend op een gesprek met een geestverwant (57).⁸ Als we het in een breed cultuurhistorisch kader zetten, zien we op de achtergrond de romantiek en het sentimentalisme staan, bewegingen die opkomen in de achttiende eeuw en tot ver in de negentiende eeuw, ja nog langer hun invloed uitoefenen: niet het verstand, maar het gevoel moet de drijvende kracht in het mensenleven zijn. En, zeggen de piëtisten, dat geldt ook voor het geloof: je moet je zonden ervaren en Gods vergeving gevoelen. 'Bevinden', zei men ook wel, en daar komt het woord 'bevindelijk' dan ook vandaan.⁹

⁸ De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de pagina's in de overgeschreven kopie.

⁹ Dr. John van Eck, theoloog en classicus uit Lexmond, heeft in zijn boek *In het hart gezien. Geloof en gevoel in het leven van Nederlandse gereformeerden, 1602-1744* (Franeker 2011) overtuigend laten zien wat er verschuift in de ontwikkeling van de Reformatie naar het piëtisme van de Nadere Reformatie. Voor de reformatoren is de boodschap van het evangelie bevrijdend, omdat de zondaar mag vertrouwen op Gods beloften die we in de Bijbel vinden. In een latere ontwikkeling wordt dat als te makkelijk gezien. Die woorden gelden niet zomaar voor iedereen, de Geest moet je persoonlijk duidelijk maken dat ze inderdaad ook voor jou waar zijn. Om daar zekerheid over te krijgen wordt het zielenleven eindeloos geanalyseerd en afgespeurd op kenmerken van het ware geloof. Dat is de theologische achtergrond van de genoemde bekeringsgeschiedenissen.

Zijn leven in vogelvlucht

Willem werd in 1818 geboren. Dat is drie jaar na de slag bij Waterloo. De Fransen zijn nog maar net verslagen. Nederland vormt samen met het latere België een koninkrijk onder Willem I. Het was geen royale tijd want de Fransen hadden ons land leeggeplunderd en er was veel verwoest. Dat zal in Ameide en omstreken ook zo geweest zijn, maar voor Willems vader, Corstiaan Verheij, timmerman-aannemer, zal er wel werk geweest zijn.¹⁰ Zoals het in vroeger tijden gebruikelijk was, wordt Willem ingeschakeld in het bedrijf van zijn vader. Hij trouwt in 1844 met Jannigje Opstelten, 'een fatsoenlijk meisje die dan ook mijn vrouw geworden is' (5).¹¹ Hun eerste kindje, Corstiaan, komt pas na zes jaar, maar haalt zijn tweede verjaardag niet. De kindersterfte is groot en dit kind ('onze lieveling'; 29) sterft aan de mazelen. Gelukkig komen er nog vier kinderen: opnieuw een Corstiaan, Anna Elisabeth, Louisa Johanna en Johannes. Willem noemt zichzelf in een advertentie in *De Heraut* van 13 jan. 1860 'Mr. Timmerman en

¹⁰ Het geslacht Verheij zat al generaties in het timmervak. Zie T.J. Stahlie, *De familie Verheij in het Ameide van de 18e eeuw. Een levensbeschrijving van de oudste Termeise voorvaders* (Veldhoven 2011) 84, 127.

¹¹ Dat Willem zijn vrouw ontmoet heeft op zijn zoektocht naar bevindelijke predikers, zoals Stahlie, *De familie Verheij* 134, veronderstelt, is onjuist omdat Willem voor zijn huwelijk nog 'onbekeerd' was en deze prediking niet zocht.

▲ *Het echtpaar Willem Verheij Czn. en Jannigje Opstelten.*

EERSTE VERIFICATIE.

De Bekende en Onbekende Crediteuren, daaronder begrepen de bevoorregte, en Pand- of Hypotheek hebbenden, ten laste der Failliete massa van **WILLEM VERHEIJ CORSTIAANSZON, Opzigtter van Werken, Aannemer van Werken van allerlei Aard, en Leverancier van Stoffen, Timmerman, Doodkistenmaker, Houtdraaijer en Koopman, te Ameide**, worden ingevolge behoorlijk geregistreerd bevelschrift van den Heer Regter-Commissaris in dat Faillissement, **OPGEROEPEN**, om op *Donderdag den zeventienden Januarij 1860 een en zestig, des middags ten twaalf uur*, in Persoon of bij behoorlijk gevolmagtigde, van hunne Titele of Bescheiden voorzien, te verschijnen ter Raadkamer der Arrondissements-Regtbank te *Gorinohem*, ten einde over te gaan tot de Verificatie hunner pretensien.

(14732)

De Curator in voornd. Faillissement,
W. J. DE VRIES VAN HEIJST, Procureur.

▲ Faillissement Willem Verheij in 1860 (NRC, 27-12-1860).

Molenmaker', maar in de NRC van 27 dec 1860 blijkt hij veel meer om handen te hebben en wordt hij genoemd als 'Opzigtter van Werken, Aannemer van Werken van allerlei Aard, en Leverancier van Stoffen, Timmerman, Doodkistenmaker, Houtdraaijer en Koopman'. Dat is in de aankondiging van een faillissement (1861). In 1865 zal hem dat trouwens nog een keer overkomen. Er komt zelfs een moment dat hij zijn huizen en materialen moet verkopen en onderkomen moet zoeken in een huurhuis (69).¹² Toch krabbelt hij op en raakt weer in beter doen. Zijn vrouw sterft in 1883, Willem zelf in 1890. Hij moet in Ameide toch wel een zekere status hebben verworven, want hij is vanaf 1856 ook nog gemeenteraadslid geweest (60) (zie Kader). Over de laatste 25 jaar lezen we weinig; zijn beschrijving concentreert zich op zijn goddeloze jeugd, zijn bekering, zijn gevoelsleven en zijn strijd om kerkherstel.

12 Over zijn faillissementen zie Stahlie *De familie Verheij* blz. 135.

Daarover is uitvoeriger geschreven door B. Provoost, 'Een bestuurlijk chaotische periode in Ameide (1851-1861)', *Nieuwsblad HVAT* 2018-3, 36-42, in het bijzonder 40-42. Verheij werd in 1855 in de raad gekozen, maar omdat hij onderhoud aan de school deed, kon hij vanwege mogelijke belangenverstrengeling niet geïnstalleerd worden. Toen dat in 1856 alsnog gebeurde ging de burgemeester ermee naar Den Haag om het besluit te laten vernietigen. Hetgeen gebeurde. Zelfs J.R. Thorbecke heeft zich er nog mee bemoeid.

Ondanks de schorsing duikt zijn naam tussen 1856 en 1860 regelmatig op in de raadsverslagen. Provoost meent dat zakelijke problemen ook meegepeeld kunnen hebben bij zijn uiteindelijk terugtreden, want in het laatstgenoemde jaar kondigt zich het faillissement van Verheij aan. Een andere mogelijkheid is dat Verheij in deze tijd in opspraak kwam vanwege een scheve schaats die

Het *Staatsblad* N°. 91 bevat een Kon. besluit van 1 Oct. 1856, houdende vernietiging van een besluit van den gemeenteraad van Ameide, van 6 Aug. 1856, waarbij deze geweigerd had het raadslid W. Verheij Cz. in zijne bediening te schorsen. Deze vernietiging is gegrond op de overweging, dat W. Verheij Cz., 17 Julij 1855 tot lid van den gemeenteraad van Ameide verkozen, en krachtens besluit van Gedep. staten van Zuid-Holland van 11 Sept. 1855, N°. 19, als zoodanig toegelaten, in de vergadering van 6 Aug. 1856 zitting heeft genomen, na alvorens den gevorderden eed te hebben afgelegd; dat daarop de voorzitter aan den raad heeft voorgesteld, dit raadslid krachtens art. 26 der gemeentewet in zijne bediening te schorsen, dewijl hij aan zijne verplichtingen als aannemer van het zesjarig onderhoud der school en onderwijzerswoning van de gemeente niet was ontslagen, doch dat de raad dit voorstel heeft verworpen; dat art. 24 der gemeentewet den raadsleden verbiedt middellijk of onmiddellijk deel te nemen aan leveringen of aannemingen ten behoeve der gemeente; dat wel is waar de termijn, in het contract van aanneming bepaald, 1 Aug. 1856 was geëindigd, doch blijkt een door burgemeester en wethouders op 6 Aug. 1856 opgemaakt proces-verbaal, de onderhoudswerken niet behoorlijk waren opgeleverd en de aannemer W. Verheij Cz. dan ook op 14 en 15 Aug. nog aan het schoollocaal heeft laten arbeiden, zoodat hij in allen gevalle deel heeft genomen aan leveringen ten behoeve der gemeente en dat alzoo de gemeenteraad van Ameide, door in zijne vergadering van 6 Aug. het raadslid W. Verheij Cz. niet te schorsen, in strijd met de wet heeft gehandeld.

▲ Willem Verheij in het *Staatsblad*.

hij gereden had na zijn bekering (zie de paragraaf 'Inzinking'). In het handschrift is er een niet al te duidelijk verband tussen zijn raadslidmaatschap, zijn morele inzinking en zijn faillissement (60, 69).

Een ruig leven

We vinden überhaupt maar weinig biografische gegevens in het bewuste geschrift en hooguit zijdelings. Zelfs de namen van zijn vrouw en kinderen staan er niet in. Dat is in dit genre niet vreemd. Ook in de bekeringsgeschiedenissen die door andere Termeinaars geschreven zijn, door Cornelis Terlouw en Abraham Verheij, lezen we weinig over het Ameide en Tienhoven van de negentiende eeuw.¹³ Het gaat immers om iets anders, om de verhouding met God. Wat doen dan aardse zaken als politiek en gezin ertoe? De kerk komt wel aan de orde, maar daarover later.

Willem kwam uit een net burgermangezin. Sociaal gezien staat de familie boven de arbeidersklasse, aangezien zijn vader een zaak heeft: middenstand dus, tussen hoog en laag in. Armoede zal het gezin niet gekend hebben. Meteen aan het begin krijgen we een typering: *Mijne ouders, knappe burgers en uitwendig onbesproken gaven mij naar die trant een goede opvoeding doch zonder bijbel en de leer, die naar de godzaligheid is...* (1). Zijn ouders zullen wel kerkgangers zijn geweest, want Willem ging ook ter kerke. Ze zullen, zoals bijna heel Ameide en Tienhoven toen, hervormd geweest zijn en heel onverschillig in geestelijke zaken kunnen ze niet geweest zijn, want ze zijn blij met de bekering van hun zoon.

Willem is naar eigen zeggen een 'vrolijke Frans' (2). Zijn kornuiten zien hem graag in 'de herberg' want hij heeft geld. Met 'herberg' bedoelt hij 't Fortuin (hoek Fransestraat / Nieuwstraat) en misschien ook het café in Tienhoven bij het veer. Hij typeert deze tijd zelf zo: 'Herberg, Kaart, billard, drinken en vloeken' (3) of: 'drinken, vloeken en razen' (4).

13 C. Terlouw, *Bekeerings-geschiedenis met Voor- en Naschrift van Ds. M. van Grieken* (Ameide 1909) en A. Verheij, *Levensgeschiedenis of Gods wonderlijke leiding met Zijn volk hier op aarde* (Utrecht z.j.). Over de fam. Terlouw, zie H. van den Heuvel, 'Het geslacht Terlouw', *Nieuwsblad-HVAT* 2010-2, 42-46.

Uitg. S. & W. N. van Nooten, Schoonhoven. No. 367.

Hotel „t Fortuin.“ AMEIDE.

▲ Herberg en Hotel 't Fortuin rond 1900.

Een aantal keren spreekt hij ook over ongeremd en destructief gedrag. Na de Meerkerkse kermis waarop hij te veel gedronken had, slaat hij in de school of het meestershuis in Leerbroek alles kapot (9).¹⁴ Het gebeurt vaker dat hij de aandrang voelt om ergens alles kort en klein te slaan (13). Het is gedrag dat we in onze tijd bij sommige jongeren herkennen en in dat opzicht staat deze negentiende-eeuwse hooligan niet zo ver van ons af.

Er moet nog meer hebben gespeeld, maar daar doet de schrijver nogal geheimzinnig over. Hij zegt het al in de inleiding dat hij niet alles zal beschrijven van zijn goddeloze jeugd, maar alleen 'zoo ver het stichten kan' (1), dus voor zover het de geloofsopbouw van anderen bevordert. Hij wenst alleen te vertellen wat 'oorbaar' is, zeg maar: fatsoenlijk, netjes. Dat woord komt in dit verband regelmatig terug. Als hij verkeer krijgt is hij bang dat zijn vroegere leven uit zal komen, maar zijn vrouw wimpelt alle beschuldigingen af (5).

Ik vermoed dat hij hier duidt op seksuele escapades. In de negentiende eeuw praatte je daar niet over, je stipte het in codetaal aan, maar meer niet. Ook vanaf de preekstoel werd er over deze zonden nogal verhullend gesproken. Het blijft natuurlijk een hypothese,

maar ik zal er verderop in dit artikel meer argumenten voor aandragen.¹⁵

Slecht zal het huwelijk niet geweest zijn. Het begint in elk geval goed: 'We hadden elkander hartelijk lief, een gewoon binnen de palen leidend werelds leven' (6). Ook al is hij het drinken en vloeken nog niet verleerd, deze relatie heeft hem wel wat getemd (6).

In onze geseclariseerde tijd is de scheiding van 'kerk en wereld' veel sterker dan toen. In de negentiende eeuw loopt dat nog meer door elkaar heen: Willem gaat naar de kroeg, drinkt en vloekt, maar gaat ook naar de kerk. Hij vertelt het in zijn gebrekkige, maar levendige stijl: 'Zoo kwam ik eens uit de tienhovense kerk, de bijbel in mijn buitensche jaszak en ging voor bij het Fortuin, daar waren mijn confraters aan 't billarten. Ze zagen me. Ze tikten me ik zeg tegen mij zelve stilstaande en zeggende 't is toch wat, de bijbel in mijn zak en naar de billart. O! wat sprak mijn geweten! Maar ze bleven tikken en mijn besluit was doorbroken... ja meer ja schenk in kastelein ... en de keu, met mijn hand tegen de Bijbel komende was elke keer een bons in mijn contientie, maar ook elke keer een borrel totdat mijn contientie stilzweeg' (10). Café en kerk, keu en bijbel gaan in Willems tijd vaak nog samen. Maar er kwam een moment dat hij het niet langer kon combineren.

14 Helemaal duidelijk is Verheij op dit punt niet. Hij heeft 'het school en woonhuis te Leerbroek' aangenomen om op te knappen (7-8). Onder invloed van drank gaat hij daar te keer ('ik sloeg alles kapot'; 9), zodat de meester met zijn gezin in de kerktoeren was gevlucht. De vernielingen zullen in de school en het meestershuis hebben plaatsgevonden.

15 In dit puriteinse klimaat stonden de seksuele zonden hoog op de lijst van de ondeugden. Zie C. Terlouw, *Bekeerings-geschiedenis* over de 'vleschelijken wellust' (10, 15). Hij zegt, net als Verheij, dat het opnoemen ervan 'niet oorbaar en niet tot stichting' is (10).

Bekering

Een bekering is in dit soort boekjes doorgaans een heftig gebeuren. Het is de sfeer van Siebelinks roman *Knielen op een bed violen*, hoewel deze auteur de bevindelijke wereld niet altijd betrouwbaar weer geeft. Er moet in een mensenleven iets gebeuren. Een ingrijpen van buitenaf, van bovenaf. Een mens moet bekeerd worden. God maakt een vijand tot een vriend. Paulus is het grote voorbeeld: de vijand van Jezus krijgt op weg naar Damascus een stem en een visioen. Plaats en tijd moeten genoemd kunnen worden. Van de grote Engelse methodistenprediker John Wesley weten we dat hij bekeerd werd op 24 mei 1738, om kwart voor negen, 's avonds. Zo spreekt ook Willem in de tale Kanaäns over *'het stondeetje'* en *'het plaatsje bij God van eeuwigheid bestemd'* (15). Dat was boven in het ouderlijk huis in maart 1851.¹⁶ Sprekend over de bekering van een ander noemt hij het de *'genadeslag'* (75). Of, met een andere term uit de tale Kanaäns, God moet een mens *'arresteren'* (40). Alles verandert in zijn leven. Hij spreekt in dit verband over *'reformereren'* (17, 18). Dat wil zeggen: het leven, ook het gezinsleven wordt anders ingericht. Willem gaat hardop bidden en danken bij de maaltijden en gaat 's avonds met de huisgenoten op de knieën. Ik denk dat we dat letterlijk moeten nemen, want deze gebedshouding was bij meer vromen gewoonte. Naar de kerk gaat hij niet, want in Ameide wordt de waarheid niet verkondigd, maar hij zoekt de bekeerden op, de bevindelijke christenen, *'een oude christen'* of *'een oude christin'* zoals hij wel eens schrijft. Hij gaat deelnemen aan het gezelschapsleven dat in die tijd in de Alblasserwaard opbloeide. Eén ding is opvallend in deze bekeringsgeschiedenis als je haar naast soortgelijke verhalen legt: er is een snelle overgang van de ellende naar de verlossing. Veel vromen vertellen dat ze *'ontdekt worden aan hun zonden'* en dan jaren *'in het gemis'* rondlopen, in verwijfeling soms. Zo gebeurt het bijvoorbeeld bij Abraham Verheij.¹⁷ Dat is een zwarte periode waarin de zonde van het verleden sterk beleefd wordt en er nog geen moed is om te vertrouwen op Gods genade. Dat is bij Willem Verheij anders. De onvrede met zijn ruige bestaan komt bij hem steeds sterker naar boven, totdat hij zich in het ouderlijk huis weer eens bedrinkt en van pure ellende boven in bed terecht komt. *'O! wonder een wijle daar gelegen hebbende daalde de Heere zo krachtdadig met zijn ontdekkende genade in mij neer, maar ook met de ontdekking van Gods Heiligheid en rechtvaardigheid dat zich beter laat gevoelen als beschrijven...'* (15).¹⁸ Hij voelt zich *'als een dode'*, *'als een hoop vuil op de mesthoop'* (16). Maar dat is niet alles wat hij over zichzelf vertelt: hij voelt zich *'geheel naar ziel en ligchaam een nieuw mens'*

16 Een datum wordt verder niet genoemd. De ouderlijke familie en het gezin van Willem schijnen naast elkaar gewoond te hebben in de Molenstraat, althans volgens Natziyl en Van Dijk, *Zoete banden* 68. Over tijd en plaats van de bekering, zie ook Terlouw, *Bekeerings-geschiedenis* 13.

17 A. Verheij, *Gods wonderlijke leiding*. Abraham is nog verwant aan Willem: ze hebben dezelfde overgrootvader Isaak Verheij (1705-1778).

18 Dat deze ervaring beter te gevoelen dan te beschrijven is, vinden we in vele bekeringsgeschiedenissen, ook bij Terlouw, *Bekeerings-geschiedenis* 18.

(16) en gelooft dat God dit bewerkt heeft. Woorden schieten te kort om dit wonder te vertellen. De verwondering en de vreugde over dit gebeuren doortrekken het hele boekje.

Bekering betekent voor de bevindelijke vromen nooit dat ze vervolgens hun leven in rust en vrede kunnen leven. Dat onderscheidde hen van andere orthodoxe gelovigen, bijvoorbeeld de latere Kuyprianen, die in de regel zeker waren van hun geloof en de eeuwige zaligheid. Nee, bij Willem Verheij en zijn geestverwanten is het altijd weer een strijd. Is het wel waar? Heeft God zelf wel tot mij gesproken? Bedrieg ik me niet voor de eeuwigheid? En dan krijgt hij steeds een boodschap van Boven met een bijbeltekst of een psalmversje waardoor hij opnieuw de vreugde van Gods goedheid ervaren mag.

De zondag

Een van de duidelijke kenmerken van een bekeerd leven is de zondagsheiliging.¹⁹ In de orthodox-bevindelijke kringen waarin Willem Verheij verkeerde werd de zondag gezien als een verschoven sabbat. De oudtestamentische bepalingen voor de sabbat liet men zonder meer voor de nieuwtestamentische zondag gelden. In ons boekje wordt de zondag ook wel de sabbat genoemd (48, 53). Dat standpunt brengt Willem wel in moeilijkheden. Hij heeft als timmerman-aannemer het toezicht op de molens in de omgeving. Als die op zondag schade oplopen, bijvoorbeeld door storm, moeten ze gerepareerd worden en wel acuut. Daar zou theologisch nog wel een mouw aan te passen zijn. Ook de strenge gereformeerde theologen kenden twee uitzonderingen voor zondagsarbeid: de werken van noodzakelijkheid en van barmhartigheid mogen op de zondag gedaan worden. Zeg maar, iets als politieoptreden en ziekenbezoek. Maar de ultra-orthodoxen gaan altijd verder dan de orthodoxen. Willem weigert dit zondagswerk. Eén keer doet hij het wel, maar dan voelt hij zich bezwaard en laat het vervolgens. Ondanks protest van de heemraad en de andere bestuursleden komt hij er mee weg, waarschijnlijk omdat hij een vakman is en doorgaans toch wel goed werk levert (49-50).

Hoe ver hij in de zondagsheiliging gaat, blijkt ook uit het volgende voorval. Voor zijn bekering krijgt hij de opdracht om de orgelkas te repareren, dus de houten kas waarin de pijpen staan.²⁰ Als het orgel klaar is wordt het op zondag ingewijd. De entree is een kwartje (27). Maar Willem heeft intussen zijn bekeringservaring gehad. Zijn huisgenoten gaan naar de kerk, maar hij blijft thuis. Het kan om het kwartje geweest zijn (op zondag betaal je niet), het kan ook zijn dat zo'n middag met alleen maar muziek toch niet was wat hij met de zondag op het oog had. Als

19 Zie ook Terlouw, *Bekeerings-geschiedenis* 16, die spreekt over het ontheiligen van 'den dag des Heeren' door met familie op zondag 'vee, land en boomgaard' te gaan bezien. Op zich zou dat nog kunnen, zegt de schrijver, 'als wij daar Gods groote werken in mogen zien', maar Satan weet bij zoiets 'ons harte te vervullen met de aardsche dingen'.

20 Hij was de laagste inschrijver en heeft het karwei voor f 287 gedaan.

AANBESTEDING.

Dinsdag 23 Jan. 1877, bij H. VAN ES te Langerak bez. | de Lek, van:

HET BOUWEN VAN EEN

Boerenhuis en Schuur,

voor den Heer C. VUIK aldaar.

Aanw. Vrijdag 19 Jan. a. s. en inlichtingen te bekomen bij den Heer WM. VERHEIJ te Ameide, uitgezonderd op Zondag, bij wien tevens, op franco aanvraag, ad 60 Cents, Bestek en Voorwaarden te verkrijgen zijn, zoomede bij de Boekhandelaren S. & W. N. VAN NOOTEN te Schoonhoven. (261)

▲ Op Zondag zijn bij Wm. Verheij zijn geen inlichtingen te bekomen. (De Standaard, 11-1-1877).

vrouw en kinderen thuiskomen, vraagt hij ook niet hoe het geweest is. Het luistert nauw, zeker op zondag. Hier blijkt ook uit dat zijn vrouw niet altijd met hem op één lijn zat.

Een inzinking

Ook een bekeerd mens is nog niet in de hemel. Hij kan nog op alle mogelijke manieren struikelen en dat overkomt Willem ook. Opnieuw schrijft hij er nogal verhullend over. In een verwarrende passage die waarschijnlijk zijn verwarde toestand weerspiegelt, blijkt dat zijn vrouw weggelopen is en de kinderen meegenomen heeft (61). Jammer genoeg schrijft hij er niet duidelijk over. In elk geval heeft drank opnieuw een rol gespeeld. En ik vermoed dat ook hier sprake is van zonde tegen het zevende gebod ('Gij zult niet echtbreken'). Opnieuw zegt hij dat hij niet in bijzonderheden wil treden (60). Het opvallende is dat Verheij in de beschrijving van deze zwarte bladzijde een aantal keren met teksten verwijst naar de geschiedenis van Davids overspel met Batseba, zonder dat verhaal expliciet te noemen. Dat kan bewust of onbewust zijn gebeurd, maar het maakt mijn veronderstelling dat het om het zevende gebod gaat wel aannemelijk. Er is nog een aanwijzing in die richting. Hij schrijft dat hij wel 'vrijwillig onder de preekstoel' wil gaan zitten om 'de openlijke zonde openlijk te belijden' (62). Omdat hij niet naar de kerk gaat, is dit echter niet aan de orde. Volgens klassiek hervormd of gereformeerd (is in dit verband hetzelfde) kerkrecht moet voor zonden die algemeen bekend zijn openbare schuldbelijdenis in de kerk worden afgelegd: de zondaar of zondares erkent schuld en wordt weer in de kring van de gemeente opgenomen. In de praktijk ging dat meestal om overspel en het zogenaamde 'motje', het moeten trouwen vanwege voortijdige

zwangerschap.²¹ Ook deze zinnen maken het aannemelijk dat er een derde in het spel is geweest. Het komt trouwens weer goed in het gezin. Hij schrijft 'een schuldbelijdende brief' aan zijn vrouw en zij komt weer terug (62). Nergens schrijft Verheij over het geestelijk leven van zijn vrouw en dat zal wel betekenen dat zij als een onbekeerde gold.²² We krijgen de indruk dat zij haar man meestal wel gevolgd is, ook in zijn geestelijke en kerkelijke weg. Later helpt ze ook in de schuurkerk: na de kerkdienst in Willems timmerwinkel is er soms nog een nabespreking van de broeders en zusters 'die vriendelijk door mijn vrouw werden ontvangen, waar zij bijzonder slag van had en was in alles zeer onderworpen, zoodat zij mij ook in deze een hulpe was' (73). Onderworpen aan wie? Aan God of aan haar man? Of lag dat voor Willem op één lijn?

Zijn geloofsgenoten zullen hem na zijn terugval weer in genade aangenomen hebben. Eens bekeerd altijd bekeerd, dacht men daar. Willem was bekeerd, niet van de kroeg naar de kerk, maar van de kroeg naar de schuur.

De schuur waar hij door de week timmerde en 's zondags naar stichtelijke voorgangers luisterde, **zoals we kunnen lezen in deel 2 van dit drieluik, dat gepubliceerd zal worden in het volgende Nieuwsblad.**

21 Over de eenzijdige focus van de kerkelijke tucht op het zevende gebod in de periode na 1885, zie C. Jonker-Bredero, *Macht en armoede aan de rivier; Ameide en Tienhoven 1870-1940* (Ameide 2010), 49 en 356-357 (noot 73). Dit weerspiegelt trouwens de landelijke praktijk in de kerk: schuldbelijdenis in de kerk gold meestal het zevende gebod.

22 In de overlijdensadvertentie van Jannigje Opstelten in de *Schoonhovensche Courant* van 4 maart 1883 is ook geen verwijzing naar geloof of eeuwig leven te vinden. Daarbij moet gedacht worden dat vrijwel alle overlijdensadvertenties in de *Schoonhovensche Courant* in deze periode buitengewoon sober zijn: kale gegevens en doorgaans niets meer. Het zou nadere studie vragen om te ontdekken of dit met tijd en streek samenhangt.

Mejuffrouw C.D. Bresser: *Kostschoolhoudster in Ameide?*

Bram Provoost met dank aan Ben Remie

Kortgeleden stuurde (het nog altijd historisch actieve lid) Ben Remie me een bijzonder bericht (advertentie) uit de Oprechte Haarlemsche Courant (O.H.C.) van 14 maart 1829:

“C.D. BRESSER, te Ameide, door eene ruimere zeer geschikte Woning in de gelegenheid zijnde tot uitbreiding van hare KOSTSCHOOL voor jonge Juffrouwen; noodigt bij dezen alle Ouders of Voogden uit, die hunne Kinderen aan hare zorg zouden willen toevertrouwen. Zij tracht hare Leerlingen tot Godsdienst en deugd op te leiden, en die Wetenschappen en Handwerken te onderwijzen, die dezelve voor hare bestemming kunnen vormen. – Prospectussen zijn te bekomen bij J. VAN DER SCHROEFF Gz., Boekhandelaar te Utrecht, en aan het Instituut voornoemd. –

Burgemeester en Assessoren¹ van AMEIDE, willen bij deze gelegenheid van het *Instituut* van Mejuffrouw C.D. Bresser, gaarne getuigenis geven, dat hetzelfde gedurende den tijd alhier gevestigd, volkomen aan het voorgestelde doel beantwoordt, en dus den belanghebbenden ten vollen kan worden aangeprezen.”

*** C. D. BRESSER, te Ameide, door eene ruimere zeer geschikte Woning in de gelegenheid zijnde tot uitbreiding van hare KOSTSCHOOL voor jonge Juffrouwen; noodigt bij dezen alle Ouders of Voogden uit, die hunne Kinderen aan hare zorg zouden willen toevertrouwen. Zij tracht hare Leerlingen tot Godsdienst en deugd op te leiden, en die Wetenschappen en Handwerken te onderwijzen, die dezelve voor hare bestemming kunnen vormen. — Prospectussen zijn te bekomen bij J. VAN DER SCHROEFF Gz., Boekhandelaar te Utrecht, en aan het Instituut voornoemd. —

Burgemeester en Assessoren van AMEIDE, willen bij deze gelegenheid van het *Instituut* van Mejuffrouw C. D. Bresser, gaarne getuigenis geven, dat hetzelfde gedurende den tijd alhier gevestigd, volkomen aan het voorgestelde doel beantwoordt, en dus den belanghebbenden ten vollen kan worden aangeprezen.

▲ *Oprechte Haarlemsche Courant*, 14 maart 1829.

Bij zijn bericht stelde hij de eenvoudige vraag: “Beste redactie/onderzoekers, Weet een van jullie meer over deze kostschool? Ik hoor het graag.” Op onze reactie, dat het voor ons nieuw was en we het zouden onderzoeken stuurde Ben een paar dagen later het bericht: “Onderzoek zal weinig interessants opleveren, vier jaar later is ze al te Zaltbommel overleden, slechts 26 jaar jong.”

Daarbij voegde hij de gegevens van de overlijdensacte die gelukkig toch aanknopingspunten biedt voor verder onderzoek: haar volledige naam: Catharina Diederica Bresser; haar beroep: Franse kostschoolhoudster te Zaltbommel; de datum van overlijden: 13 februari 1833 en haar leeftijd: 26 jaar. Daarnaast worden ook de namen van haar ouders gegeven: Antonie Stephanus Bresser en Johanna Magdalena de Ronde.

Was er een ‘Kostschool voor jonge Juffrouwen’ in Ameide?

Behalve bovenstaande advertentie is hierover helaas geen enkele aanwijzing gevonden. De naam C.D. Bresser komt niet voor in de volkstelling, die de bevolkingssituatie in Ameide weergeeft per 1 januari 1830. Ook bij de vermeldingen van het beroep of middelen van bestaan in 1830 komt het beroep van kostschoolhouder of iets dat daar op lijkt niet voor. Met betrekking tot het onderwijs in Ameide in 1830 zien we alleen dat Kerkstraat no. 82 de woning is van weduwnaar Dirk Hendrik Smits, geb. te Dordrecht 71 jaar, **schoolonderwijzer**; Abraham de Bie Krijger, geb. te Zevenhoven, 20 jaar, **ondermeester**; Aaltje Koers, geb. te Ameide 31 jaar, dienstbode.

Dus blijft alleen de aanbeveling van Burgemeester en Assessoren van maart 1829 als aanwijzing dat er toen in Ameide “gedurende den tijd alhier gevestigd” een kostschool voor jonge juffrouwen is geweest onder leiding van mejuffrouw C.D. Bresser. Lang zal die periode niet geweest zijn. In maart 1829 was ze net 22 jaar oud geworden en de kans is niet groot dat een alleenstaande vrouw al vóór haar 21ste (met 21 jaar was men volwassen in die tijd) een eigen kostschool mocht houden.

1 Assessor was in die tijd in kleinere gemeenten de naam van de bestuurder die later wethouder werd genoemd.

Familiegeschiedenis Bresser

Omdat ik toch geïnteresseerd was in het wel en wee van deze ondernemende vrouw ben ik op zoek gegaan naar haar achtergrond. Om te beginnen haar familiegeschiedenis: Catharina Diderica (soms Diderica) blijkt vernoemd te zijn naar haar grootouders van vaders kant: Dirk Bresser, (rond 1733/4) geboren te Utrecht, die op 20 september 1762 trouwde met de eveneens (rond 1738/9) in Utrecht geboren Catharina van den Broek. Het huwelijk vond plaats te Hagestein waar Dirk Bresser op 11 juli 1762 predikant van was geworden. In Hagestein werden meerdere kinderen geboren. Eén daarvan was Antoni Stephanus, die op 6 december 1772 in Hagestein werd gedoopt (ook voor hem gebruikte namen zijn: Antonie, Anthonie en Stefanus). Deze Antoni Stephanus zal later de vader van onze Catharina Diderica worden. Andere kinderen van Dirk Bresser en Catharina van den Broek zijn: Anna Maria, doop Hagestein 3 juli 1763; Johannes Jacobus, doop Hagestein 5 aug. 1764; Lambert Jan (1), doop Hagestein 8 sep. 1765 (jong overleden); Lambert Jan (2), doop Hagestein 26 okt. 1766; Jacobus Antoni, doop Hagestein 25 maart 1770 (jong overleden).

Op 1 september 1776 vertrekt dominee Bresser uit Hagestein naar Noorden (gem. Nieuwkoop). Hij is daar overleden op 2 september 1797, 63 jaar en 11 maanden oud. Zijn weduwe Catharina is overleden te Utrecht op 25 april 1826, 87 jaar oud.

Net als zijn vader volgt A.S. Bresser een opleiding tot dominee. Zijn eerste standplaats is Meerkerk waar hij op 20 november 1796 wordt bevestigd als predikant van de Hervormde gemeente.

▲ Hervormde Kerk van Meerkerk, ca. 1900.

Dominee A.S. Bresser trouwt op 26 juli 1797 te Beusichem met Johanna Mechtelina de Ronde (gedoopt te Beusichem op 19 juli 1773. (Andere gebruikte namen zijn: Mechelina, Machtelina, Magdalena). In Meerkerk worden twee dochters geboren. Het doopboek van Meerkerk² vermeldt het volgende: In 't jaar 1804, geboren 8 december, gedoopt 20 dito, **Sara Antonia** Dochter van Antonius Stegfranus Briesser (sic!) Predikant alhier en Johanna Magdalena de Ronde EL (*echtlieden B.Pr.*): door de moeder zelve ten doop gepresenteerd.

In 't jaar 1807, 20 maart geboren, 29 dito gedoopt, **Catharina Dederica** Dochter van Antonius Stephanus Bresser Predikant alhier en Johanna Magdalena de Ronde. Echte Lieden, getuige Catharina van der Broek Weduwe Bresser te Utrecht voor wien stond Anna Maria Bresser Weduwe Duuk moeder wonende te Utrecht.

In oktober 1808 vermeldt het doopboek van Meerkerk: "**Vacature deser Gemeente door het vertrek van A.S. Bresser, vertrokken naar het Hogeveen**". Dominee Bresser wordt beroepen als predikant naar De Huizen, gemeente Hogeveen (Drenthe), waar hij op 16 oktober 1808 wordt bevestigd.

In Hogeveen worden nog drie kinderen geboren: Antonie de Ronde Bresser geboren op 2 april 1809 en daarna twee maal een Dirk van de Broek Bresser. De eerste in 1812, die jong is overleden, de tweede is geboren op 21 juli 1813. Beide jongens hebben als tweede voornaam de achternaam van hun moeder (De Ronde), respectievelijk grootmoeder (Van den Broek) gekregen. Dit was in het begin van de 19de gebruikelijk. In de volgende generaties werd deze nieuwe voornaam vaak bij de oorspronkelijke achternaam gevoegd. Zo ontstond de familienaam De Ronde Bresser. Dirk van den Broek Bresser noemde zichzelf eenvoudig Dirk Bresser, net als zijn grootvader. Hij is ongehuwd gebleven, mede daardoor is de familienaam Van den Broek Bresser niet in gebruik gekomen.

Tot zijn overlijden op 25 februari 1820, slechts 47 jaar oud, blijft dominee Bresser werkzaam in Hogeveen. Bijzonder is dat de overlijdensadvertenties uit die tijd vrij uitvoerig melding maken van de doodsoorzaak en de levenswijze van betrokkene. Daarom weten we dat: "Mijn geliefde Echtgenoot, ANTHONIE STEPHANUS BRESSER, Predikant te Hogeveen, wierd mij heden door de dood ontrukkt. Eene rhumatieke ziekte van weinige dagen maakte een einde aan zijn nuttig, werkzaam en voor mij en mijne vier kinderen zoo dierbaar leven, ...".

Uit het testament van A.S. Bresser is op te maken dat de vier minderjarige kinderen onder toezicht komen van een voogd, hun oom Johannes Jacobus Bresser, de acht jaar oudere broer van hun vader. Deze oom is apotheker en woont en werkt in Middelburg. Na het overlijden van haar man, gaat de weduwe Bresser-De Ronde met haar vier kinderen terug naar haar ge-

² De transcriptie van het doopboek Meerkerk 1624-1811 door Peter Ottolander, Haarlem is te vinden via: http://members.upc.nl/a.ottolander1/meerkerk_doop_1655-17xx%20transcriptie.pdf.

**** Mijne geliefde Echtgenoot, ANTHONIE STEPHANUS BRESSER, Predikant te Hoogeveen, wierd mij heden door den dood ontrukkt.**
 Eene rhumatieke ziekte van weinige dagen maakte een einde aan zijn nuttig, werkzaam en voor mij en mijne vier kinderen zoo dierbaar leven, in den ouderdom van ruim 47 en na eene genoeglijke echtverbintenis van 23 jaren. — En hoe zeer de deelneming der Gemeente, in mijn lot mij genoegzaam verhaast, is er echter niets, dat mij kan troosten en opbeuren, dan de Godsdienst, welken mijn nu zalige Echtgenoot, zoo hartelijk en vuriglijk beminde en beleefde, en die mij de hoop doet voeden, om eenmaal in zaliger gewesten, alwaar nimmer scheiding plaats heeft, weder met hem te zullen vereenigd worden.
HOOGVEEEN, J. M. DE RONDE,
den 25 Februarij 1820. Wed. A. S. Bresser.

▲ Overlijden A.S. Bresser, Hoogeveen 25 februari 1820.
 (O.H.C. 2-3-1820).

**** Onze hartelijk geliefde Zuster, JOHANNA MACHTELINA DE RONDE, Wed. wijlen den Wel-Eerwaarden Heer A. S. Bresser, laatst Predikant te Hoogeveen, is heden, aan de gevolgen eener, na den dood haars geliefden Mans, nu vier maanden geleden, ontstane teringziekte, in den ouderdom van nog geen 47 jaren, overleden; tot groote droefheid van ons en de vier overgeblevene Weezen, die met ons, dit smartelijk verlies betreuren, maar door de hoop des wederziens bemoedigd worden.**
BEUSICHEM, CORs. DE RONDE Az.
den 4 Julij, Mede uit Naam der Broeders, Zusters en Kinderen.
1 8 2 0.

▲ Overlijden J.M. Bresser-De Ronde, Beusichem op 4 juli 1820.
 (O.H.C. 15-7-1820).

boorteplaats Beusichem. Daar is zij slechts enkele maanden later, op 4 juli 1820, overleden. Haar broer, Cor(neli)s de Ronde Az. laat in de advertentie weten dat: "Onze hartelijk geliefde Zuster, JOHANNA MACHTELINA DE RONDE, Wed. wijlen den Wel-Eerwaarde Heer A.S. Bresser, laatst Predikant te Hoogeveen, is heden, aan de gevolgen eener, na den dood haars geliefden Mans, nu vier maanden geleden, ontstane teringziekte, in den ouderdom van nog geen 47 jaren, overleden; tot grote droefheid van ons en de vier overgeblevene Weezen,..."

Wat gebeurt er met de vier weeskinderen?

De vier "overgeblevene Weezen" zijn de zusjes Sara Antonia (15 jaar) en Catharina Diderica (13 jaar) en hun broertjes Antonie de Ronde (11 jaar) en Dirk van den Broek (bijna 7 jaar). Wat gebeurt er met deze minderjarige weeskinderen? Hoogstwaarschijnlijk worden zij opgenomen in het gezin van hun oom en voogd in Middelburg. Over de twee zussen is weinig bekend, maar van de twee broers des te meer. Het is waarschijnlijk dat zij na het overlijden van hun ouders een zeer goede opleiding hebben genoten. Dat geldt zeker voor de twee jongens, die beide dominee zijn geworden, net als hun vader en grootvader, Ik kom daar verder in dit artikel op terug. Ook Catharina Diderica moet goed zijn opgeleid, want zij gaat op relatief jonge leeftijd leiding geven aan een kostschool. Van haar zus Sara Antonia Bresser is het minst bekend. Het enige bericht is dat zij in Zaltbommel is overleden op 10 februari 1830, slechts 25 jaar oud.

**** Onze hartelijk geliefde Zuster, SARA ANTONIA BRESSER, is heden, in den ouderdom van ruim 25 jaren, tot onze diepgrievende smart, overleden; wij treuren zeer over haar gemis, maar troosten ons met de gedachte, dat zij gelovig en blijmoedig gestorven is.**
Mede uit Naam van mijne Zuster en Broeder.
A. DE RONDE BRESSER.
Z. BOMMEL, den 10den Februarij 1830.
 Familie en Vrienden gelieven deze algemeene bekendmaking ook voor bijzondere aantemerkten.

▲ Overlijden S.A. Bresser op 10 februari 1830.
 (O.H.C. 10-2-1830).

Heden overleed, tot onze groote droefheid, na een langdurig lijden, in den ouderdom van ruim 24 jaren, onze zoo zeer geliefde oudste Zuster SARA ANTHONIA BRESSER.
BOMMEL, Uit aller naam,
den 10 Februarij 1830. A. DE RONDE BRESSER.

▲ Overlijden S.A. Bresser op 10 februari 1830.
 (Middelburgsche Courant 10-2-1830).

Haar zus Catharina werkte toen ook in Zaltbommel. Aangezien ze allebei ongehuwd waren, is het aannemelijk dat zij daar samenwoonden. Mogelijk woonde Sara Antonia samen met haar jongere zus Catharina Diderica ook enige tijd in Ameide en zijn ze samen in de loop van 1829 naar Zaltbommel vertrokken. In dat jaar is C.D Bresser daar aangesteld als kostschoolhoudster. Het vertrek naar Zaltbommel betekende hoogstwaarschijnlijk ook het einde van haar 'Kostschool voor jonge Juffrouwen' in Ameide. In de Zaltbommelsche Almanak van 1 januari 1831 komen we Jufvr. C.D. Bresser tegen als een van de curatoren der Latijnsche School in Zaltbommel, een belangrijke positie. Zij bekleedt die functie vanuit de 'Fransche Jufvrouw School'. Voor haar bekleedt Mevr. G.C. Vermehr, geb. Brouwer van 1826-1829 deze functie. Zij vertrekt medio 1829 naar Leeuwarden, zoals blijkt uit een advertentie: "Burgemeester en Wethouders der Stad ZALT-BOEMEL brengen ter kennis dat de 'Post van FRANSCHE- en NEDERDUITSCH KOSTSCHOOLHOUDERESSE alhier vacant is. Catharina Diderica Bresser solliciteert naar deze positie en in de loop van 1829 wordt zij als 22-jarige door B en W aangesteld als "Franse kostschoolhoudster".

**** Burgemeester en Wethouders der Stad ZALT-BOEMEL, brengen bij deze ter kennis van de daarbij belanghebbenden, dat de Post van FRANSCHE- en NEDERDUITSCH KOSTSCHOOLHOUDERESSE alhier, ten gevolge van het beroepen van Vrouwe Vermehr, Geboren Brouwer, naar Leeuwarden, is komen te vaceren, en noodigen mitsdien de bevoegden uit, om zich, hetzij in Persoon, hetzij met vrachtvrije Brieven voor of op den 15 Julij 1829, overeenkomstig de voorwaarden in de Bijdragen van het lager Schoolwezen over de maand Mei 1829, bij den Burgemeester aantemelden.**
Burgemeester en Wethouders voornoemd.,
O. P. MASTENBROEK Vt.
Ter ordonnantie van dezelve,
J. THOOF T.
Zalt-Boemel den 11 Junij 1829.

▲ Advertentie O.H.C, 2 juli 1829.

In april 1830 is Mejuffr. C.D. Bresser werkzaam als 'Directrice der Stads Fransche Kostschool' te Zaltbommel en lijkt het goed te gaan met de school. Door een nieuw lokaal kunnen er enige leerlingen geplaatst worden. Deze kunnen dan "in de kennis van onderscheidende Talen, nuttige Wetenschappen en Vrouwelijk Handwerken" worden onderwezen. Opmerkelijk is dat de voorwaarden voor toelating niet allen in Zaltbommel te verkrijgen zijn, maar ook te Vianen (bij de weleerwaarde heer G. van Duyl – een dominee³) en bij haar oom J.J. Bresser in Middel-

*** De Directrice der Stads Fransche *Kostschool*, te Zalt-Bommel, door een nieuw **LOKAAL** in de gelegenheid zijnde, eenige **LEERLINGEN** te plaatsen, ten einde dezelve in de kennis van onderscheidene Talen, nuttige Wetenschappen en Vrouwelijke Handwerken te onderwijzen, en dat gene aan te wenden, wat tot eene beschaafde Opvoeding kan strekken, beveelt daartoe haar *Instituut* den belanghebbenden aan; terwijl de voorwaarden te bekomen zijn bij den District School-Opziener den Wel-Eerw. Heer **MACALESTER LOUP**, te Zalt-Bommel; bij den Wel-Eerw. Heer **G. VAN DUYL**, te Vianen; bij den Heer **J. J. BRESSER**, te Middelburg, en aan het Instituut.

De Stedelijke Regering van Zalt-Bommel beveelt het Instituut van Mejuffr. **C. D. BRESSER**, alhier gevestigd, gaarne aan Ouders en Voogden aan, welke hunne Kinderen of Pupillen eene beschaafde en goede Opvoeding willen doen genieten, waartoe de bekwaamheid der Onderwijzeres, de behoorlijke inrigting van het Instituut en de bekende gezonde ligging dezer Stad, eene geschikte gelegenheid aanbieden.

O. P. MASTENBROEK.
Zalt-Bommel, Ter Ordonnantie van dezelve
27 April 1830. **J. THOFT.**

▲ Advertentie in de *Opregte Haarlemsche Courant* van 4 mei 1830.

burg.

Net als twee jaar eerder in Ameide is er ook hier een aanbeveling van het lokale bestuur, dat zich 'De Stedelijke Regering van Zalt – Bommel' noemt. Naast de 'behoorlijke inrigting van het Instituut en de bekende gezonde ligging dezer Stad' noemt het Stadsbestuur ook de "bekwaamheid der Onderwijzeres" in haar aanbeveling. De jeugdige juffrouw Bresser heeft na Ameide ook in Zaltbommel indruk gemaakt. Helaas heeft Catharina D. Bresser deze post maar kort kunnen bezetten. Na slechts drie jaar in Zaltbommel werkzaam te zijn geweest is zij daar op 13 februari 1833 overleden "na eene langdurige slepende ziekte, in den ouderdom van bijna 26 jaren." In de advertentie wordt haar functie omschreven als "Stads- Fransch- Kostschoolhouderesse".

Twee maanden na het overlijden van Mejuffrouw C.D. Bresser plaatsen "Burgemeester en Wethouders de Stad ZALT-BOEMEL" een advertentie om de vacature van de 'Post van Fransche en Nederduitsche KOST-SCHOOLHOUDERESSE op te vullen.

3 Gerrit van Duyl (ca. 1775-1862) was van 21 mei 1815 tot zijn emeritaat op 29 maart 1857 predikant van de Hervormde Gemeente Vianen. Voor zijn komst naar Vianen was hij predikant in Hoogeveen (1806-1815) en daarvoor van 1799 tot 1806 in Beusichem. Dominee A.S. Bresser kwam in 1808 uit Meerkerk naar Hoogeveen tot 1820 zijn echtgenote (L.M. de Ronde) was geboren in Beusichem. Dominee van Duyl was getrouwd met haar jongere zus Sara Antonia en daarmee een oom van Mej. C.D. Bresser.

*** Onze geliefde Zuster, **CATHARINA DIDERICA BRESSER**, Stads-Fransch-Kostschoolhouderesse alhier, overleed heden, na eene langdurige slepende ziekte, in den ouderdom van bijna 26 jaren. De Maatschappij verliest in haar een nuttig lid en wij eene boven alles geliefde eenige Zuster.

Z. BOMMEL, A. DE RONDE BRESSER.
den 13^{den} Februarij 1833. **D. BRESSER.**
Vrienden en Bekenden gelieven deze algemeene ook voor bijzondere kennisgeving aan te merken.

Overlijden C.D. Bresser op 13 februari 1833.
(O.H.C. 19 en 21-2-1833).

Voor drie jaren hadden wij het verlies onzer oudste Zuster te betreuren: heden werden wij op nieuw in den diepsten rouw gedompeld, door het verlies onzer jongste en eenig overgeblevene, zoo zeer liefderijke, Zuster, **CATHARINA DIDERICA BRESSER**. Zij overleed na eene langdurige ziekte, in den jeugdigen ouderdom van bijna 26 jaren. God sterke ons in onze droefheid, en schenke ons een onderworpen hart bij dit voor ons zoo treffend verlies.

ZALTBOMMEL A. DE RONDE BRESSER.
den 13 Februarij 1833. **D. BRESSER.**

▲ Overlijden C.D. Bresser op 13 februari 1833.
(Middelburgsche Courant, 19-02-1833).

*** *Burgemeester en Wethouders der Stad ZALT-BOEMEL*, brengen bij deze ter kennis van de daarbij belanghebbenden, dat de Post van Fransche en Nederduitsche **KOST-SCHOOLHOUDERESSE** alhier, ten gevolge van het overlijden van Mejuffrouw **C. D. Bresser**, is komen te vaceren, en noodigen mitsdien de bevoegden uit, om zich, hetzij in Persoon, hetzij met *vrachtvrije* Brieven, vóór of op den 15^{den} Mei 1833, overeenkomstig de voorwaarden in de *Bijdragen van het Lager Schoolwezen* over de maand Maart 1833, bij den Burgemeester aantemelden.

Zalt-Boemel, den 15den April 1833.
Burgemeester en Wethouders voornoemd,
J. THOFT A Z.
Ter ordonnantie van dezelve,
VAN DEN BERGH, Loc. Secr.

▲ Advertentie OHC 30-4-1833.

De Franse school

De Franse school is ontstaan uit de behoefte aan meer praktijkgericht onderwijs dan dat op de Latijnse scholen. Doel was o.a. om jongelieden op te leiden voor het internationale handelsverkeer. De meeste Franse scholen onderwezen alleen aan jongens, maar er waren ook Franse scholen voor meisjes; daar werd ook onderricht gegeven in zogenaamde Franse handwerken. De Franse scholen werden lokaal zeer gewaardeerd en maakten deel uit van de plaatselijke trots. De ouders van de leerlingen (van 10 - 12 jaar tot 15 - 17 jaar) moesten tussen 250 en 500 gulden per jaar schoolgeld betalen. Hierdoor konden alleen kinderen van meer vermogende ouders deze opleiding volgen. De Franse school verdween in Nederland door de onderwijswet van 1857, die onder meer de MULO instelde, die in de praktijk de Franse school verving. In sommige plaatsen werd de MULO ook nog langere tijd Franse school genoemd. Op de Franse

scholen werden meestal de volgende vakken onderwezen: schrijven, rekenen, boekhouden, aardrijkskunde en geschiedenis en een vreemde taal, meestal Frans, soms ook Duits of Engels, eventueel muziek. Vanaf de late achttiende eeuw konden daar ook natuurwetenschappen bij komen. Het verschijnsel Franse school is nooit bij wet geregeld, waardoor de ene Franse school geheel anders kon zijn dan de andere. Veel Franse scholen waren tegelijkertijd kostschool, zodat ook leerlingen van wie de ouders verder weg woonden deze vorm van onderwijs konden volgen.

De schoolmeester kon eigenaar van de school zijn en heette dan vaak Franse (kost)schoolhouder, maar kon ook in dienst zijn van de stad of het dorp. Er konden meerdere Franse scholen in een plaats zijn en er bestond dus kennelijk behoefte aan dit schooltype. (bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Franse_school)

Binnen de huidige gemeente Vijfheerenlanden waren er Franse scholen in Vianen en Leerdam. Het Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden van Abraham Jacob Aa uit 1846 vermeld:

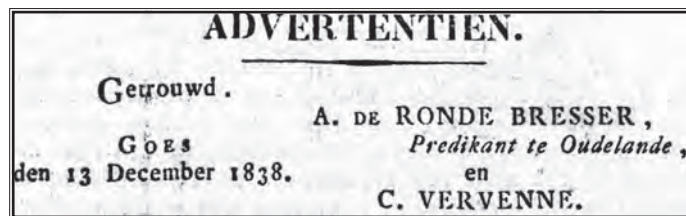
“Leerdam, 1845: Men heeft in deze gemeente twee scholen, namelijk eene gewone Stads- en tevens ook Franscheschool, en eene voor Jongejufvrouwen, welke te zamen gemiddeld door een getal van 160 leerlingen bezocht worden”. (N.B. Leerdam had toen 2820 inw.)

Algemene informatie over de Franse School is te vinden in het boek: *Geschiedenis van de school in Nederland* (1987) van P.Th.F.M. Boekholt en E.P. Booy. Op blz. 49-50 over “Verder (voorgezet) onderwijs (tot 1795)” en op blz. 128-129 over de “Situatie 1795-ca. 1860”. Te raadplegen via https://www.dbnl.org/tekst/boek009gesc01_01/

Wat gebeurde er met de twee broers van Catharina Diderica?

De broers zijn beiden opgeleid tot dominee. Van de oudste, Antonie de Ronde Bresser, is bekend dat hij in de periode 1824-1828 leerling was van de Latijnsche School in Middelburg. In die tijd woonde hij als wees bij zijn oom en voogd de apotheker J.J. Bresser. De overlijdensadvertenties van beide zusjes Bresser zijn ook in de *Middelburgsche Courant* geplaatst. Dit wijst er op dat ook zij waarschijnlijk enkele jaren bij hun oom in Middelburg gewoond hebben.

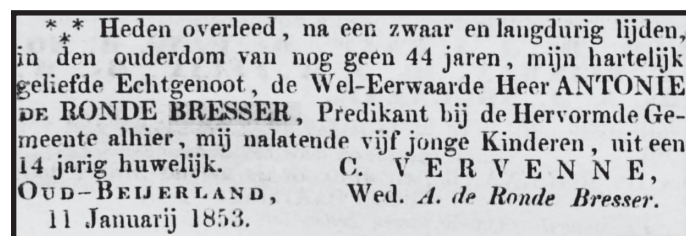
Na de Latijnsche School studeert Antonie voor dominee. Hij wordt in 1835 predikant bij de Hervormde gemeente in het Zeeuwse Oudelande (classis Goes). Op 13 december 1838 trouwt hij in Goes met de aldaar op 16 juni 1817 geboren Cornelia Vervenne. In Oudelande worden twee kinderen geboren: Antonie Stephanus de Ronde Bresser op 29 september 1839 en Philip Matias de Ronde Bresser op 15 mei 1841.

▲ *Huwelijksadvertentie (Middelburgsche Courant 13-12-1838).*

Na 10 jaar predikant te zijn geweest in Oudelande vertrekt dominee De Ronde Bresser naar Oud-Beijerland, waar hij op 9 november 1845 als dominee wordt bevestigd. In Oud-Beijerland worden nog eens twee kinderen geboren: Nicolaas de Ronde Bresser op 23 februari 1846 en Dirk de Ronde Bresser op 29 april 1849. Dirk is binnen een half jaar, op 19 oktober 1849, overleden te Oud-Beijerland.

Dominee Antonie de Ronde Bresser is op 11 januari 1853 te Oud-Beijerland overleden, 43 jaar oud. Zijn weduwe Cornelia de Ronde Bresser-Vervenne overleefde haar man ruim 50 jaar. Zij is overleden in Goes op 6 november 1903, 86 jaar oud.

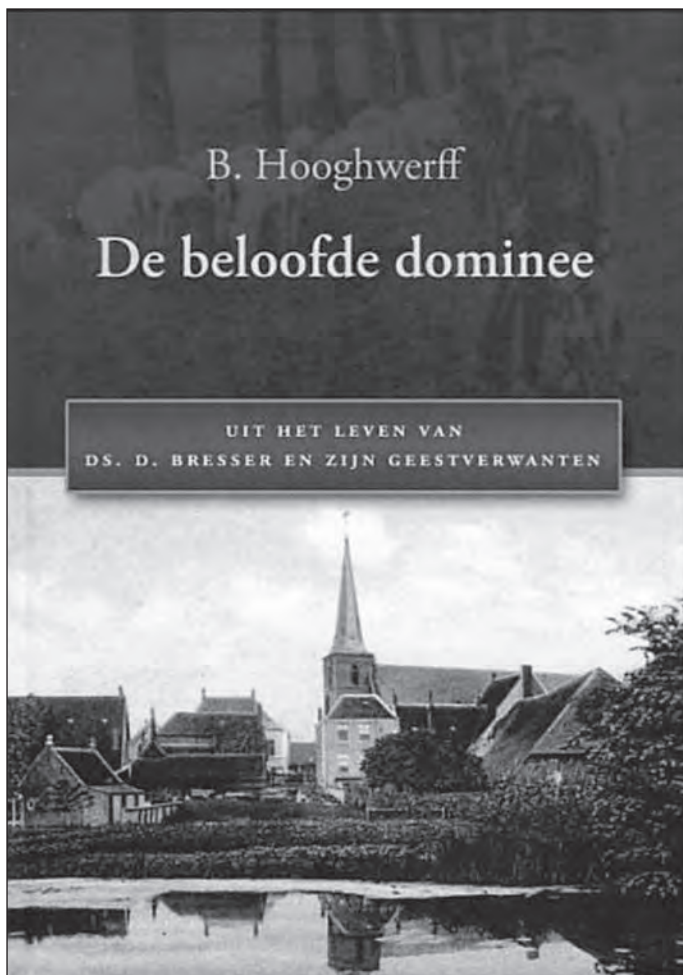
▲ *Overlijden Antonie de Ronde Bresser, Oud-Beijerland 11 januari 1853. (O.H.C. 13-1-1853).*

Ook Dirk Van den Broek Bresser is dominee geworden. In tegenstelling tot zijn oudere broer Antonie De Ronde heeft hij zijn tweede voornaam – Van den Broek – niet gebruikt. Hij noemde zich Dirk Bresser, net als zijn grootvader. Dirk Bresser Jr., die ongehuwd blijft, komt, na zijn studie in Utrecht, op 9 april 1837 als dominee naar Nieuwpoort. Na vier jaar neemt hij een beroep aan naar de Hervormde gemeente in Strijen, waar hij op 15 augustus 1841 wordt bevestigd door zijn broer Antonie de Ronde Bresser.

Dirk Bresser blijft meer dan 34 jaar actief als dominee in Strijen. In de Grote- of Sint Lambertuskerk te Strijen bevindt zich nog een herinnering aan hem. Op de lezaar ligt een kanselbijbel, waarop een zilveren plaat met inscriptie⁴: “Geschenk van D.K. Bresser, predikant bij de Hervormde Gemeente te Strijen 1841-1875”.

Over het kerkelijk leven in Strijen ten tijde van dominee Bresser is in 2008 een boek verschenen, geschreven door B. Hooghwerff met als titel ‘**De beloofde dominee. Uit het leven van Ds. D. Bresser en zijn geestverwanten**’.

⁴ bron: <https://www.hervormdstrijen.nl/kerk/gebouwen/grote-of-sint-lambertuskerk/>

▲ Boekomslag.

In het boek van Hoogwerff komen de activiteiten van dominee Dirk Bresser in Strijen uitvoerig aan bod. Het boek is als volgt samengevat⁵: *“Omstreeks 1840 deed de jeugdige Dirk Bresser intrede als predikant van de Hervormde Gemeente te Strijen. Gods kinderen konden het niet vinden onder zijn prediking. Bresser op zijn beurt had grote moeite met de plaatselijke gezelschappen. Maar de jonge predikant was een gekende des Heeren. Na twee jaar in Strijen gestaan te hebben, kwam hij tot bekering. Toen werden de mensen die hij vroeger minachtte zijn vrienden. Voor velen mocht hij het middel zijn tot bekering. In dit boek wordt niet alleen aandacht besteed aan ds. Bresser zelf, maar ook aan zijn geestverwanten, vrienden en gemeenteleden voor wie zijn prediking tot zegen was. Vele jaren later werd er nog altijd met achting over deze predikant gesproken, ook uit overlevering door mensen die hem persoonlijk niet meer gekend hadden. Onder hen was de schaapherder Dirk Smits, een bekende onder Gods kinderen in de Hoeksche Waard. Ook aan zijn leven is een hoofdstuk gewijd. Daarmee geeft dit boek ook een beeld van het geestelijk leven in Strijen en omgeving, waaraan ds. Bresser onder Gods zegen zo kennelijk mocht bijdragen, en van de generatie rechtzinnige predikanten die in de negentiende eeuw streden voor het herstel van de Hervormde Kerk.”*

5 <https://www.deboekenhoeve.nl/a-46579339/levensbeschrijving/hoogwerff-b-de-beloofde-dominee/#description>

Strijen, 29 October 1875.
Heden ontsliep, ten huize van zijnen vriend, den heer C. AREND Bz. te Rotterdam, in zijnen Heer en Heiland, de Wel-Eerw. Zeer Gel. Heer D. BRESSER, in den ouderdom van 62 jaren en 3 maanden, sedert ruim 34 jaren veelgeliefd Predikant te Strijen.

▲ Overlijden D. Bresser op 29 oktober 1875. (Dordrechtse Courant, 29-10-1875).

Dirk Bresser is onverwacht overleden op 29 oktober 1875, tijdens een bezoek aan een vriend in Rotterdam. Hij is begraven op de Algemene begraafplaats in Strijen.

Nawoord

Wat kunnen we zeggen over het korte leven van Catharina Diderica Bresser en haar relatie met Ameide? Helaas, niet al te veel. Geboren als dochter van de dominee in Meerkerk. Als ze anderhalf jaar oud is gaat ze met haar oudere zus Sara en haar ouders naar Hoozeveen. Vanaf haar dertiende groeit ze als wees, met haar zus en broertjes, op bij haar oom in Middelburg. In 1828, als ze 21 jaar oud is, vertrekt ze (waarschijnlijk) naar Ameide. Hoewel de advertentie uit maart 1829 duidelijk taal spreekt over AMEIDE en een KOSTSCHOOL is hierover niets gevonden. Maar de Burgemeester en de Assessoren van Ameide prijzen haar “*Institut*” aan, er moet dus iets geweest zijn. Een eigen kostschool, bijzonder voor een jonge vrouw die dan nog 22 jaar moet worden! Slechts enkele maanden na de advertentie ziet zij een mogelijkheid om haar positie te verbeteren en solliciteert zij naar de “*Post van FRANSCH- en NEDERDUITSCHE KOSTSCHOOLHOUDERESSE*” te Zaltbommel. Daar wordt zij later dat jaar aangesteld. In 1830 kan zij haar school nog uitbreiden, maar in 1833 is zij overleden, 25 jaar oud, en dat ook nog na “*eene langdurige slepende ziekte*”. Kortom, haar leven was helaas te kort om grote sporen na te laten. Bijzonder is dat de zoektocht nog wel een aantal verbanden heeft kunnen leggen met andere plaatsen in deze regio, Zo is zij in Meerkerk geboren, als dochter van een dominee, die zelf in Hagestein is geboren en opgegroeid. Bovendien is één van haar broers enige tijd dominee geweest in Nieuwpoort.

Heen en weer, heen en weer¹

De geschiedenis van veren aan de Lek

Hans van den Heuvel

Het was in eerste aanleg mijn bedoeling om in deze editie van het Nieuwsblad al in te gaan op de deining, die in ons land keer op keer in brede lagen van de bevolking ontstaat bij de herindeling van gemeenten, zeker wanneer daarbij tevens wijziging van provinciegrenzen in het geding is. Het wederom loslaten van de Lek als eeuwenoude natuurlijke grens tussen de provincies Zuid-Holland en Utrecht en het negeren van de Zouwendbeginijk als historische grens tussen de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden nodigt immers al enige tijd nadrukkelijk uit tot het maken van kanttekeningen bij het ontstaan van de gemeente Vijfheerenlanden.

Maar omdat ook hier de oude wijsheid geldt dat wat in het vat zit niet verzuurt, is besloten om in de volgende editie van het blad ruimte te reserveren voor een eigenstandig artikel over de onderlinge samenhang tussen de herindeling van gemeenten, de naamgeving van nieuwe gemeenten en de wijziging van provinciegrenzen. Daarbij speelt ook een rol dat de kaart van Nederland wat betreft de provinciale en gemeentelijke contouren zo langzamerhand zijn beslag begint te krijgen, zodat beschouwingen daarover over enige tijd aan actualiteitswaarde gaan inboeten. Hoe het ook zij, ik zoom hier nu na een aantal opmerkingen van algemene aard geleidelijk in op de geschiedenis van de pontveren in onze regio.

Het zal in 1962 of 1963 zijn geweest dat ik me vanuit het “houten huisje” aan de binnenzijde

van de Lekdijk in Tienhoven in het begin van de avond per fiets naar het gemeentehuis van Lopik spoedde om voor “De Gecombineerde” (Gelderse en Zuid-Hollandsche Bladen), Het Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken, “De Schoonhovensche Courant”, Nieuwsblad voor Zuid-Holland en Utrecht, “De Rotterdammer”, “Het Vrije Volk” en “Trouw”² verslag te doen van het breed gedragen verzet van de raad van deze gemeente tegen de voorgenomen overheveling van een aanzienlijk gedeelte van de vroegere gemeente Willige Langerak van Lopik naar

▲ Veerman Janus van den Berg.

1 De titel van dit artikel is ontleend aan het liedje “Veerpont” van cabaretier, schrijver en dichter Heinz Hermann Polzer, beter bekend als “drs. P” (1919 – 2015).

2 Het dagblad “Trouw” bestaat nog. De andere kranten zijn in de loop der jaren ter ziele gegaan.

Schoonhoven³, en dus ook van de provincie Utrecht naar de provincie Zuid-Holland.

Om mijn bestemming te bereiken moest ik de rivier De Lek oversteken. Daartoe begaf ik me naar het pontveer Tienhoven-Jaarsveld om door veerman Janus van den Berg per roeiboort overgezet te worden. De veerpont kon in dit geval aan de wal blijven liggen. Toen we aan de overkant waren aangekomen, raadde de veerman me aan om bij mijn terugkeer in de late avonduren “hard te bellen” om te voorkomen dat het geluid niet in het veerhuis zou doordringen. Het is niet mijn bedoeling om in dit artikel in te gaan op de deining, die in ons land keer op keer in brede lagen van de bevolking ontstaat bij de herindeling van gemeenten, zeker wanneer daarbij tevens wijziging van provinciegrenzen in het geding is. Dit betekent niet dat ik dat in de nabije toekomst ook niet zal doen. Het wederom loslaten van de Lek als eeuwenoude natuurlijke grens tussen de provincies Zuid-Holland en Utrecht en het negeren van de Zouwendijk als historische grens tussen de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden nodigt immers uit tot het maken van kanttekeningen. Wat in het vat zit, verzuurt dus ook hier niet. Hoe het ook zij, ik zoom nu na een aantal opmerkingen van algemene aard geleidelijk in op de geschiedenis van de pontveren in onze con- treien.

Veren in soorten en maten

Het woord “pontveer” of “veer” heeft drie betekenissen: 1. locatie, waar personen en goederen van de ene naar de overzijde van een rivier, kanaal of andere waterloop kunnen worden overgezet. 2. inrichting, waarmee een veerdienst kan worden onderhouden en 3. veerpont (of pont), vaartuig, in gebruik bij een veerdienst.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen *overzetveren*, waarbij een water, dwars of in schuine richting, van de ene oever naar de andere wordt overgestoken, en *beurtveren*, waarbij de verbinding wordt onderhouden tussen twee of meer plaatsen, die op enige afstand van elkaar aan de oevers van een water liggen. Van een geheel andere aard is het onderscheid tussen *schuiten- of voetveren* en *wagen- of pontveren*. In het eerste geval gaat het om het overzetten van personen, fietsers en bromfietsers, kleine dieren en andere zogeheten “lichte lasten” met behulp van roeiboten. In het tweede geval bestond de lading aanvankelijk uit allerlei typen rijtuigen, paardenwagens, paarden, koeien, schapen en andere soorten vee. Vanaf het midden van de vorige eeuw worden motorrijtuigen van zeer uiteenlopende aard en verschillende goederen aan boord genomen.

Bij de schuiten- of pontveren worden vaartuigen met een geringe diepgang ingezet, waarmee bij de aan- en

afvaart in ondiepe wateren goed kan worden gema- noeuvreerd. Tot aan de invoering van motoren ge- geschiedde de voortstuwing van dit type ponten met mankracht.

In het besef hiermee een zijpad (of – in maritieme termen – een zijarm) in te slaan, wil ik kortstondig stilstaan bij de strategische betekenis van ponten, die in vergelijking met die van bruggen beperkt is. Het naar verhouding geringe laadvermogen en de kwets- baarheid zijn hier met name debet aan. De strategi- sche betekenis van bruggen is trouwens eveneens tanende, en wel door de vorming van luchtmobiele eenheden en de ontwikkeling van grote militaire transportvliegtuigen (zoals de Russische Antonov An-225) en helikopters. Dit laat onverlet dat bruggen nog altijd onontbeerlijk zijn voor de oversteek van zware tanks, zwaar artilleriegeschut en raketlanceer- inrichtingen.

Terzijde: doordat de Geallieerden (= Amerikaanse, Engelse en Poolse strijdkrachten) er in de herfst van het jaar 1944 niet in slaagden om de brug over de Rijn bij Arnhem in handen te krijgen, de inzet van transportvliegtuigen en zweefvliegtuigen (“gliders”) met parachutisten ten spijt, liep de sindsdien veelbe- sproken “Operatie Market Garden” uit op een mis- lukking. In deze fase van de geschiedenis waren bruggen onder bepaalde omstandigheden dus nog van cruciaal belang voor het welslagen van grote mi- litaire operaties.

Veren in Nederland

In een dichtbevolkt en waterrijk land als het onze zijn oeververbindingen onontbeerlijk. Wanneer het gaat om bruggen en tunnels geldt dat vooral voor het spoor- en het wegverkeer op de Noord-Zuidroutes. Veren zijn niet alleen voor fietsers en voetgangers, maar ten plattelande vaak ook voor automobilisten van belang.

Het kost me weinig moeite om weerstand te bieden aan de verleiding om wijsheden te debiteren omtrent de onderlinge samenhang tussen de groei van de eco- nomie - de stijging van het aantal buitenlandse toe- risten - de toename van de bevolkingsdichtheid - de vervanging van veren door bruggen⁴ en de vervan- ging van bruggen door tunnels⁵. Dit laat onverlet dat ik wil aanstippen dat deze ontwikkelingen gemeen hebben dat ze van invloed zijn op of worden beïn- vloed door de verkeersdichtheid.

Geschiedenis

De geschiedenis van de veren in ons land gaat ver- terug. Het recht om met uitsluiting van anderen per- sonen en goederen over te zetten en veergeld te hef- fen, behoorde sinds de Middeleeuwen in de meeste gevallen namelijk tot de heerlijke rechten; dat wil

3 De oppositie tegen de overheveling werd in persoon geleid door burgemees- ter L(ein) Schuman, die het ambt bekleedde van 1936 tot 1944 en van 1945 tot 1969. Alle inspanningen mochten uiteindelijk niet baten. In 1970 ging het westelijk gedeelte van Willige Langerak naar Schoonhoven en bleef het oostelijk gedeelte bij Lopik.

4 Bijvoorbeeld: de vervanging van de veerdienst Gorinchem-Sleeuwijk door de Merwedeburg in 1971.

5 Bijvoorbeeld: de vervanging van de brug over de Noord door de Noordtun- nel bij Alblasserdam in 1992.

zeggen: de rechten van een Ambachtsheer of Heer, die zelf nimmer dienst deed als veerman, maar de rechten verpachtte. Het bezit van veerrechten was overigens niet alleen vanwege het geldelijk gewin, maar ook door de strategische ligging van de veren van belang.

Aangezien het vanwege de politiek-maatschappelijke veranderingen tijd was geworden om deze situatie niet te laten voortduren, werd in het begin van de Franse tijd - om precies te zijn : in het jaar 1795 - van overheidswege bepaald dat er orde moest worden gesteld op zowel het eigendom als de wijze van exploitatie van de veren. De hiertoe strekkende maatregelen sorteerden maar weinig effect, ook al omdat de financiële middelen van de Bataafse Republiek niet toereikend waren om de veerrechten af te kopen. Zo bleef alles – op enkele uitzonderingen na – bij het oude, wat er uiteindelijk toe leidde dat de klok in 1811 bij Keizerlijk decreet werd teruggezet. Het geheel overziende, kon Koning Willem I na zijn troonsbestijging in 1814 weinig anders doen de veerrechten teruggeven aan de oorspronkelijke eigenaren. Het zou nog duren tot 1847 voor en aler in de provincie Zuid-Holland het “Reglement overzetveren” van kracht werd, waarin de eerder bedoelde maatregelen waren opgenomen. De landelijke regeling in de vorm van de Nederlandse Verenwet liet zelfs tot 1921 op zich wachten.

Veren in de regio

In Midden-Nederland vormt de rivier De Lek van oudsher een geduchte barriere voor Noord-Zuid transitie. In onze contreien kwam het binnen het blikveld van de inwoners van Ameide en Tienhoven in de loop der eeuwen tot de exploitatie van zes veren voor de oversteek van deze rivier. Gaande van het oosten naar het westen - “stroomafwaarts” dus – ging het achtereenvolgens om:

- het Kersbergse voetveer;
- het Jaarsveldse voetveer;
- het Ameidese voetveer;
- het pontveer Tienhoven-Jaarsveld (het “Tienhovense veer”);
- het Koekoekse voetveer, en
- het pontveer Schoonhoven-Gelkenes (het “Schoonhovense veer”).

Van deze zes veren is anno 2020 uitsluitend het laatstgenoemde veer nog in bedrijf.

Anders dan men op grond van de ligging binnen de grenzen van het gezagsgebied van de Ambachtsheerlijkheid Ameide zou denken, waren naast het Tienhovense pontveer ook de Kersbergse, Jaarsveldse, Ameidese en Koekoekse voetveren⁶ eigendom van de Heren en Vrouwen van Tienhoven. Naar alle waarschijnlijkheid zijn de desbetreffende eigendomsverhoudingen geregeld tussen 1725, toen de Staten van Holland en West-Friesland het Land van Vianen en

Ameide in eigendom verwierven⁷, en 1729, toen de Staten op hun beurt de eerder verworven bezittingen aan verschillende particuliere geïnteresseerden verkochten.

In het tweede geval werd de overdrachtsakte gepasseerd op 3 mei 1729. Artikel 12 van de akte heeft betrekking op de veerrechten en luidt als volgt:

“Soo veel aangaat het regt van de Veeren, gelijk mede de Recognitien tot nog toe daar van genooten, hoewel die op de voorschreve Lysten nietzijn gebragt, worde egter ten overvloede verklaart, dat deselve onder het gevolg van Ambagtsheerlijkheeden niet worden begrepen, maar blijven aan de Domainen van haar Edele Groot Mog.

Des dat aan de Ambagtsheeren, geneegen synde, die regten te verkrygen, sal vry staan sig deswegens te adresseren aan haar Edele Groot Mog., sullende na voorgaande examinatie van de saake, en het arresteren of confirmeren van eene Ordonnantie, mitsgaders Reglement op het Veerschat, daar op na bevindinge van saaken, worden gedisponeert”.

In eigentijdse bewoordingen houdt deze passage in dat de veerrechten niet waren inbegrepen in de overdrachtsakte, zoals die op de eerder vermelde datum werd gepasseerd.

De namen van de respectieve eigenaren van de veerrechten kunnen worden afgeleid uit de tekst van mijn artikel over de “Heren en Vrouwen van Tienhoven”, gepubliceerd in de editie 2011 - 4 van het Nieuws-

▲ Het oude veerhuis te Jaarsveld (Lopik).
(Foto's André Tukker).

7 Zie ook: “Overdracht van de Heerlijkheden Vianen en Ameide”, twee artikelen van respectievelijk Mattheus Brouërius van Nidek en Isaac le Long en J. D. H. van Uden, gepubliceerd in de editie 2006-I van het Nieuwsblad van de HV Ameide en Tienhoven.

6 Deze voetveren stonden te boek als “bij-veren van het Tienhovense veer”.

Genealogie De Groot – Van den Heuvel

De stamreeks begint met Johannes de Groot en zijn echtgenote Aaltje Hooikaas, van wie geen verdere gegevens bekend zijn.

Tweede generatie: Pieter de Groot, geboren in december 1758 te Willige-Langerak en overleden op 5 juli 1840 te Jaarsveld. Hij was gehuwd met Geertrui Middelkoop, die vóór 1811 overleden is.

Derde generatie: Johannes de Groot, geboren op 18 november 1798 te Jaarsveld en aldaar overleden op 29 december 1872. Hij trad op 2 oktober 1823 te Jaarsveld in het huwelijk met Fijgje (ook wel Sophia) Uittenboogaard, geboren in 1805 te Ameide en overleden op 27 oktober 1848 te Jaarsveld.

Vierde generatie: Pieter Johannes de Groot, geboren op 2 december 1823 te Jaarsveld en aldaar overleden op 29 februari 1891. Hij trad op 6 juni 1850 in zijn geboorteplaats in het huwelijk met de op 5 december 1824 te Jaarsveld geboren Cornelia de Bruin, die – na het overlijden van haar echtgenoot – op 20 mei 1892 naar Ameide verhuisde en daar op 8 december 1921 op de leeftijd van 97 jaar overleed.

Het echtpaar had negen kinderen, die allen in Jaarsveld werden geboren:

- Sophia, geboren op 24 september 1850 en te Jaarsveld overleden op 9 november 1852;
- Sophia, geboren op 20 februari 1853;
- Teunis, geboren op 12 april 1854;
- Johanna Margaretha, geboren op 17 oktober 1855;
- Johanna, geboren op 29 april 1858;
- Johannes, geboren op 26 februari 1860;
- Pieter Cornelis, geboren op 23 december 1862;
- Cornelia Maria, geboren op 21 januari 1866 en te Ameide overleden op 1 februari 1906;
- Huibertje, geboren op 1 april 1869 en te Jaarsveld overleden op 14 december 1869.

De gezusters Johanna Margaretha en Cornelia Maria de Groot uit Jaarsveld waren gehuwd met de gebroeders Cornelis en Arie van den Heuvel uit Ameide.

Het huwelijk van de op 27 oktober 1856 te Ameide geboren Cornelis van den Heuvel en Johanna Margaretha de Groot bleef kinderloos.

▲ Johanna Margaretha van den Heuvel-de Groot.

Uit het huwelijk van Arie van den Heuvel, geboren op 8 juli 1864 te Ameide en aldaar overleden op 10 april 1950, en Johanna Margaretha de Groot werden zes kinderen geboren, van wie mijn vader Pleun, geboren op 15 april 1899 te Ameide en aldaar overleden op 26 juli 1961, en mijn oom Cornelis (Cees), geboren op 17 februari 1904 te Ameide en aldaar overleden op 13 januari 1974, de jongsten waren.

blad. Het gaat om:

- 1725 – 1729 - de Staten van Holland en West-Friesland;
- 1729 – 1734 - Arnout van den Bergh en Margaretha van Eijk;
- 1735 – 1765 - Johanna Leers en mr. Francois van der Hoeven;
- 1765 – 1799 - Dirk Jan van der Hoeven
- 1799 – 1810 - Ignatia Maria Bichon en mr. Daniël Gerard van der Burch
- 1811 – 1864 - Albertina Helena Elisabeth Ram, echtgenote van mr. Laurent Théodore Nepveu⁸, en
- 1865 - 1892 - Willem Nierstrasz

De verdere geschiedenis van het **Kersbergseveer**, waarin de lotgevallen van vroegere inwoners van Lexmond centraal staan, is met de van hem bekende nauwgezetheid en veel gevoel voor details door Walter van Zijderveld beschreven in de edities 2018-III en 2019-I van de “Lek en Huibert Kroniek”.

Het volgende veer, dat onze aandacht verdient, is het **Jaarsveldse voetveer**. De herinnering aan dit veer wordt nog altijd levendig gehouden door “Het Oude Veerhuys” - een jammer genoeg nogal vervallen bouwsel aan de buitenzijde van de Lekdijk bij Jaarsveld, op schootsafstand van het monumentale “Polderhuis”.

Voor het Jaarsveldse voetveer heb ik een meer dan de gebruikelijke belangstelling, omdat het veer in de negentiende eeuw werd “gerund” - een woord dat in die dagen nog niet werd gebruikt - door Pieter Johannes de Groot en zijn vrouw Cornelia de Bruin, van welk echtpaar ik een verre nazaat ben, zoals blijkt uit de beknopte genealogie, die hieronder is opgenomen.

Cornelia de Groot-de Bruin moet een onverschrokken vrouw geweest zijn, want ze stond haar man in zijn veeleisende werkzaamheden terzijde. Zo bracht ze regelmatig eigenhandig passanten met een roeiboort van de ene naar de andere oever van de rivier. Johanna Margaretha de Groot, de derde van haar zes dochters, was evenmin voor een kleintje vervaard: volgens de overlevering sloeg zij in de jaren dertig van de vorige eeuw in een schuur achter haar huis aan de Prinsengracht in Ameide een daar binnengedrongen bunzing⁹ dood met een riek. Ze stond in de familiekring bekend als “Tante Hans”. Ik ben naar deze oudtante vernoemd in die zin dat haar roepnaam mijn doopnaam werd. Mijn eerdergenoemde Oom Cees, die ten huize van deze tante opgroeide, werd in Ameide door iedereen “Cees van Hanse” genoemd.

Van alle veren sprak het **Tienhovense veer** ongetwijfeld het meest tot de verbeelding, ook al omdat het kon bogen op de status van “hoofdveer”. Het veer had een naar verhouding grote capaciteit, zodat er veel

8 Mr. Nepveu ging door het leven als “Heer van Tienhoven”, hoewel zijn echtgenote de enige was die aanspraak op de titel kon maken.

9 In de Alblasserwaard noemt men dit dier “bunsem”.

Tarievenbord Tienhovensche Veer te Tienhoven

(Foto André Tukker)

TARIEF VAN VEER- OF OVERZETGELDEN OVER DE RIVIER DE LEK AAN HET TIENHOVENSCHERVEER TUSSEN GEM. TIENHOVEN (Z.H.) EN JAARVELD PROV. UTRECHT.

TIENHOVENSCHERVEER TUSSEN GEM. TIENHOVEN - (Z.H) EN JAARVELD - PROV. UTR.

AAN DEN VEERMAN ZAL WORDEN BETAALD:

VOOR IEDER PERSOON, GEEN ARBEIDER ZUNDE BOVEN 6 JAREN.. F.0,05	VOOR EEN BESPANNEN GROOTEN VRACHT OF PETEROLEUMWAGEN... F.0,50
,, IEDER PERSOON ARBEIDER ZUNDE ¹⁾ F.0,03	,, EEN BESPANNEN VERHUISWAGEN F.0,60
,, EEN HOORNBEEST F.0,15	,, EEN VRACHTAUTOMOBIEL (met een gew. van minder dan 2000 kg.)... F.0,40
,, VARKEN, SCHAAP, KALF, GEIT OF BOK F.0,10	,, EEN VRACHTAUTOMOBIEL (, , , 2000 kg. of meer)... F.0,60
,, MEERDERE DIEREN TEGELUK VOOR ELK F.0,05	,, EEN VRACHTAUTOMOBIEL MET 3 ASSEN F.0,70
,, EEN KOEI MET HOOGSTENS 6 BIGGEN F.0,15	,, EEN PERSONEN AUTOMOBIEL F.0,40
,, ELKE BIG MEER IN DEZELFDE KOEI F.0,02 ^{1/2}	,, EEN KINDERWAGEN OF KRUIWAGEN F.0,07
,, EEN BESPANNEN BOEREN STORTKAR..... F.0,20	,, EEN RUWIEL (behalve bij puntsgaan dit tarief). F.0,07
,, EEN DITO BOEREN OF VRACHTWAGEN F.0,20	,, EEN MOTORRUWIEL F.0,20
,, EEN DITO BOEREN OF VRACHTWAGEN GELADEN MET- VEE OF PRODUCTEN F.0,30	,, EEN MOTORRUWIEL MET AANHANGWAGEN F.0,25
,, EEN BESPANNEN OF NIET BESPANNEN HONDENKAR F.0,15	,, EEN H.L. GRAAN OF SOORTGELUKE F.0,05
,, EEN RUTUIG MET TWEE WIELEN EN EEN PAARD F.0,25	,, EEN H.L. WJN, GEDISTILLEERD OF BIER F.0,10
,, EEN RUTUIG MET VIER WIELEN EN EEN PAARD F.0,30	,, EEN KAST OF MEUBELSTUK F.0,10
,, KAAS OF BOTER PER 100 KG. F.0,15	,, EEN KIST OF KOFFER F.0,10
VOOR MEER OF MINDER KWANTITET VAN LAATST GENOEMDE LANDBOUWPRODUCTEN NAAR EVENREDIGHEID.	,, IEDER ARBEIDER ¹⁾ MET RUWIEL F.0,08

GELEIDERS VAN PAARDEN EN ANDER VEE, BESTUURDERS VAN WAGENS, KARREN EN AUTOMOBIELEN ZOOMEDE KINDEREN BENEDEN 5 JAREN ZUN VAN VEER- OF OVERZETGELDEN VRUGESTELD.

DUBBEL VEER OF OVERZETGELD ZAL VERSCHULDIGD ZUN VAN 1 APRIL TOT 1 OCTOBER VAN 'S AVONDS 10 UUR TOT 4 UUR 'S MORGENS EN VAN 1 OCTOBER TOT 1 APRIL VAN 'S AVONDS 9 UUR TOT 'S MORGENS 5 UUR, ZOOMEDE BIJ USGANG BESLOTEN WATER EN BIJ HOOG RIVIERWATER WANNEER DE VEERDAMMEN ONDERSTAAN EN DE LADING OF LOSSING MOET GESCHIEDEN AAN DEN HOOGEN DIJK OP DE VEERSTOEP.

BEHOORT BIJ HET BESLUIT VAN DE STATEN DER PROVINCIE

UTRECHT EN ZUID-HOLLAND

UTRECHT, 21 JUNI 1929.
DE STATEN DER PROVINCIE UTRECHT,
V. KARNEBEEK (VOORZITTER)
U.W.J.H. SANDBERG (GRIFFIER)

'S GRAVENHAGE, 28 JUNI 1929.
DE STATEN DER PROVINCIE ZUID-HOLLAND,
H. TH. S. JACOB (VOORZITTER)
C. G. C. QUARLES (GRIFFIER)

¹⁾ ONDER ARBEIDERS WORDEN VERSTAAN ZIJ DIE HET VEER PASSEEREN VOOR HET VERRICHTTEN VAN HUNNE DAGELUKSCHE WERKZAAMHEDEN.

JE BEPALEN DAT DIT TARIEF VAN KRACHT BLIJFT TOT AUGUSTUS 1935.

meer personen en goederen mee konden worden overgezet dan elders in de omgeving het geval was. Het vroegste document met betrekking tot het Tienhovense veer dateert uit 1655 en werd aan het begin van deze eeuw opgespoord in het Utrechts archief ("Archief huis Jaarsveld, toegangsnummer 205, inventarisnummer 626") door de heer J. P. Veerman, een inmiddels al weer geruime tijd geleden overleden lid van onze vereniging uit Oss. Het document behelst de opdracht voor het "maecken ende leveren van een bequame nieuwe pont tot gebruijck op het Tienhovense veer door Jan Cornelis de Gilde, schiptimmerman tot Schoonhoven".

Ik keer nu terug naar 1727 – het jaar, waarin (naar mag worden aangenomen) Arnout van den Bergh en zijn echtgenote Margaretha van Eyck de veerrechten in eigendom verwierven als eersten van een reeks Heren en Vrouwen van Tienhoven. In de aanhef van dit artikel is er al op gewezen dat de Ambachtsheren en Ambachtsvrouwen niet gewoon waren om te water personen en goederen te vervoeren. In de praktijk hield dat in dat veerrechten en andere rechten, zoals visrechten en het recht van windvang, werden verpacht of verkocht. Het jachtrecht vormde in dit opzicht een om voor de hand liggende reden een uitzondering.

De namen van pachters en kopers van veer- en andere rechten zijn in verreweg de meeste gevallen niet voor het nageslacht bewaard gebleven. Zoveel is zeker dat de Erven De Jongh (= de weduwe + de kinderen van de Tienhovense herenboer Daan de Jongh) zo'n honderd jaar geleden gezamenlijk eigenaar waren van de veerrechten en dat het veer werd gepacht door de familie Van den Berg, waartoe de eerder

vermelde "Janus de veerman" behoorde.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw werd geleidelijk aan duidelijk dat het op termijn ondoenlijk zou zijn om de baten van het veer tegen de kosten te laten opwegen; met andere woorden: het veer was niet langer rendabel. Het zou uiteindelijk nog tot 1966 duren voordat het veer uit de vaart werd genomen. Andries van den Berg, zoon van Janus van den Berg, was de laatste veerman. Hij sloot zijn werkzame leven af in dienst van de Veerdienst Schoonhoven-Gelkenes. De beëindiging van de Veerdienst Tienhoven-Jaarsveld leidde in zowel de Alblasserwaard als de Lopikerwaard tot menigvuldige protesten, met name omdat men voortaan "om moest rijden via het Schoonhovense veer of de Lekbrug bij Vianen" om van de ene naar de andere Waard te gaan. Ik kan me overigens niet herinneren dat er toen boeren uit de regio met tractoren naar het Malieveld zijn opgerukt om de protesten kracht bij te zetten. Hoe het ook zij, het Tienhovense veer had zijn tijd gehad.

Dit artikel zou incompleet zijn als er geen aandacht zou worden besteed aan het voetveer "De Overkant", waarmee sinds 1995 de verbinding wordt onderhouden tussen (een aanlegsteiger aan de Lekdijk bij) Ameide en (het recreatieterrein "Salmsteke" op een uiterwaard bij) Lopik. Het veer is in bedrijf gedurende de zomermaanden en - uiteraard - op de tweede donderdag van oktober – de dag van de "vanouds bekende Ameidese Paardenmarkt". De exploitatie van het veer is in handen van een stichting.

In het volgende artikel gaat Bram Provoost in op het tot-stand-komen en de opening van dit voetveer.

▲ In de loop der jaren werd de scheepsvaart steeds drukker waardoor het oversteken moeilijker en gevaarlijker werd. Alleen langs de kabel, soms geholpen door passagiers die met trekkettinkjes de snelheid wat opvoerden, ging dit toch te langzaam. In 1960 werd dan ook een motorboot ingezet die de pont overbracht; de kabel kwam daarmee te vervallen. De steeds hogere onderhoudskosten hebben er uiteindelijk toe geleid dat het Tienhovense veer opgeheven moest worden. Op 31 december 1965 maakte de pont "DE LAATSTE RIT".

Voetveer “De Overkant”

bestaat 25 jaar (1995-2020)

Bram Provoost

In het voorafgaande artikel van Hans van den Heuvel heeft u kennis kunnen nemen van de geschiedenis van de veren aan de Lek. Daaruit blijkt dat in 1966 de eeuwenlange veerverbinding tussen Tienhoven en Lopik uit de vaart is genomen. Dat maakte het voor veel ingezetenen van Ameide en Tienhoven veel moeilijker om hun familie aan de overkant te bereiken. Door de veerverbinding waren er heel wat huwelijken over en weer tot stand gekomen. Nu moest men over de brug bij Vianen of met het veer in Schoonhoven om bij de (schoon)familie op bezoek te kunnen gaan.

Initiatieven voor een nieuwe veerverbinding. Het duurt tot het begin van de negentiger jaren van de vorige eeuw totdat er initiatieven ontplooid worden om te zien of een nieuwe eenvoudige (voet)veerverbinding bij Ameide haalbaar zou zijn. In die jaren is er een groeiende belangstelling voor de veren. Vooral veren die van belang zijn voor het langzame, vaak recreatieve verkeer proberen de Provincies enigszins te steunen. De oprichting van de vereniging “Vrienden van de Voetveren” getuigt van het feit dat ook particulieren geïnteresseerd zijn in het (voort) bestaan van veren.

Zo organiseert de HVAT op 14 januari 1993 een lezing waar mevr. M. de Visser – Ameling zal komen spreken over “Voetveren”. Een verslag van deze lezing staat in het Nieuwsblad HVAT 1993-1, blz. 13-14. Ik citeer: “Mevr. M. de Visser - Ameling is oprichtster en stuwende drijfkracht van de Vereniging “**Vrienden van de Voetveren**”. Voor deze vereniging is een video-film vervaardigd getiteld: “Heen en weer heen” welke

*op deze avond ook werd vertoond. Bovengenoemde vereniging zet zich vooral in om bestaande veren in de vaart te houden en oude, opgeheven veren weer in de vaart te krijgen. Wellicht hierdoor stond de avond een klein beetje in het teken van het Tienhovense Veer en werden **mogelijkheden besproken om dit veer weer terug te krijgen**. Het bleek zelfs, dat twee van onze leden zich al bezig hielden met deze kwestie, te weten **dhr. G. de Vroome en dhr. J. Verwolf**.*

Het historische aspect van de Veren kwam deze avond een klein beetje in de verdrukking, maar mevr. De Visser heeft verwezen naar een artikel van haar hand, gepubliceerd in “Alblasserwaard en Vijfherenlanden, Het Jaarboek over Geschiedenis en Natuur 1986”.

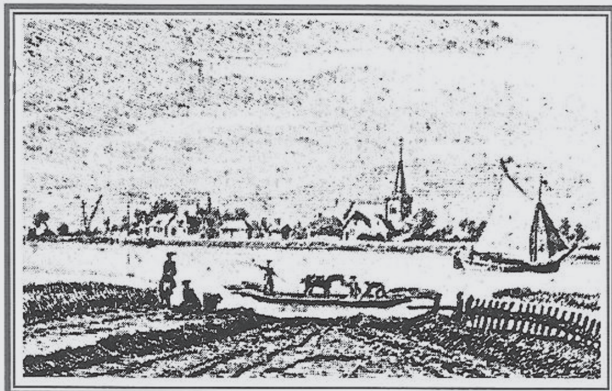
De HVAT wel positief, maar niet actief

Na de lezing heeft het bestuur van de HVAT “na nader beraad gemeend elk initiatief om het Tienhovense Veer weer in de vaart te krijgen vanzelf **hartelijk toe te juichen**, maar zal hierin **geen actieve** rol gaan spelen, aangezien we een **oudheidkundige** vereniging zijn en we ons uitsluitend met verleden zaken willen bezighouden en niet met toekomstplannen.

*Mocht er echter belangstelling gewekt zijn, dan kan men contact opnemen met dhr. G. de Vroome (tel. 1277) of dhr. J. Verwolf (tel. 1749). **Wellicht kan een actiegroep worden gevormd**. Deze actiegroep zal dus niet een werkgroep zijn van onze Historische Vereniging. Slechts een actiegroep waarin zoveel mogelijk belangen zijn vertegenwoordigd zal een kans van slagen hebben. Daarom hopen we ook op belangstelling uit alle kringen van de bevolking van Ameide en Tienhoven en zelfs van de “Overkant”!*

Folder van de Stichting i.o. "De Overkant" uit 1994

HET VEER AMEIDE ← --- → LOPIK KOMT ERAAN !

Ameide, langs de Lek in 1750

Stichting i.o.

"De Overkant"

Secretariaat:
Jack Laroo
Voorstraat 8 • 4233 EA Ameide

Donateur worden

De initiatiefgroep/stichting in oprichting "De Overkant" vraagt u donateur te willen worden voor een bedrag van f 10,- per jaar. Nu vragen we om een toezegging. Wanneer het plan slaagt en de stichting is opgericht wordt de donatie opgehaald. Als u wilt bijdragen, wilt u dan het formulier aan de achterzijde invullen? Over een aantal dagen wordt het formulier opgehaald door een lid van de initiatiefgroep.

De initiatiefgroep bedankt u bij voorbaat voor uw steun aan het veer Ameide - Salmsteke.

De initiatiefgroep

De initiatiefgroep bestaat uit de volgende leden:

Gerrit Brokking	Ton de Leeuw	Jetty Strasse
Menno Gremmer	Henk Manschot	Gerrit Streefkerk
Greet Groenendijk	Rita Mulder	Kees Versluis
Siem Hanemaaijer	Ben Nijhuis	Jory Verwolf (voorzitter)
Anton Kool	Klaas van Oort (jzn)	Arie Westerhout
Cor Kromdijk	Cees Ruis (penningmeester)	Jan de Wit
Jack Laroo (secretaris)		

Steun ons werk, word donateur!

Stichting i.o.

"De Overkant"

Aan de bewoners van Ameide en Tienhoven,

L.S.

Het veer Ameide - Lopik komt eraan

De initiatiefgroep hoopt en verwacht dat in de zomer van 1995 de veerboot zal gaan varen.

Sinds 10 mei (de proefvaart) en 11 juni (de Braderie) heeft de initiatiefgroep verder gewerkt aan het zo mogelijk in de vaart brengen van een veerpont.

Het veer voorziet in een behoefte

Het is gebleken dat een veer in de zomermaanden in een behoefte kan voorzien. Veel mensen zullen de overkant in hun fiets- en wandelroutes willen betrekken. Het veer vergroot de recreatiemogelijkheden van de bewoners in de directe omgeving. Daarnaast kunnen mensen uit een veel uitgestreker gebied hun tochten maken via Salmsteke/Ameide. Familiebezoek over en weer op een zomeravond behoort tot de mogelijkheden.

Door het veer worden mogelijkheden vergroot en het aanzien van Ameide en Salmsteke verrijkt.

Varen in de zomer

Voor een periode van mei tot september zal het varen van de veerboot te bekostigen zijn. Er kan voldoende geld beschikbaar komen voor de aanschaf van een boot en het plaatsen van aanlegsteigers van vooral landelijke en provinciale instellingen.

Gedragen door de bevolking

Voorwaarde is dat de gemeenschap - de bewoners van de betrokken plaatsen - er ook aan willen bijdragen.

Daarnaast is het ook zo, dat de jaarlijkse exploitatie steun vergt. Naast de steun van Zederik en Lopik - de gemeentebesturen dus - is er een bijdrage van de burgers van Ameide en Tienhoven nodig.

Tienhoven, langs de Lek in 1750

Ondergetekende meldt zich (tot wederopzegging) aan als donateur van Stichting i.o. "De Overkant" en wil f 10,- per jaar bijdragen.

Naam :

Adres :

Postcode :

Woonplaats :

Ameide/Tienhoven, (datum)

Handtekening :

De Aktiegroep komt er, maar noemt zich “De Initiatiefgroep”. Daarnaast komt er een Stichting i.o. “De Overkant”. Deze Stichting geeft in de zomer van 1994 een folder uit met als titel: HET VEER AMEIDE ← --→ LOPIK KOMT ERAAN !

De initiatiegroep roept de bewoners van Ameide en Tienhoven op om donateur te worden van de Stichting. Om in aanmerking te komen voor steun van de gemeenten Zederik en Lopik is er een bijdrage van de burgers nodig. Het initiatief moet gedragen worden door de bevolking. Als dit lukt hoopt en verwacht de initiatiefgroep dat in de zomer van 1995 de veerboot zal gaan varen.

Men is van mening dat het veer voorziet in een behoefte. Varen in de zomer, de periode van mei tot september, moet te bekostigen zijn. Landelijke en Provinciale instellingen worden benaderd om geld beschikbaar te stellen voor de aanschaf van een boot en het plaatsen van aanlegsteigers. Het beoogde vaartraject is heen en weer van Ameide naar Salmsteke.

Folder van de Stichting i.o. “De Overkant” uit 1994. De oproep van de Initiatiefgroep is een succes. Ruim 1600 donateurs melden zich aan. Dat levert voldoende middelen op om een sluitende exploitatie mogelijk te maken. Vanaf medio juni 1995 zal er gevaren kunnen worden. Een krantenartikel bericht erover:

Vijf maanden per jaar tussen Ameide en Lopik

Recreatie is hoofdfunctie voor herstelde veerdienst

▲ Voetgangers en fietsers kunnen na dertig jaar weer bij Ameide de Lek oversteken met de veerpont (Foto Rias Immink).

AMEIDE – Na bijna dertig jaar uit de vaart te zijn geweest, wordt donderdag (15 juni 1995, B.Pr) de pont tussen Ameide (Tienhoven) en Lopik weer in gebruik genomen. De veerdienst over de Lek werd na negentig jaar op 31 december 1965 opgeheven omdat de exploitatie onrendabel was.

Op 3 juni zijn de proefvaarten begonnen. Vanaf donderdag is de veerpont De Overkant vijf maanden per jaar in gebruik. De overdoop van het vaartuig wordt verricht door mevrouw De Visser-Ameling, voorzit-

ter van de landelijke vereniging ‘Vrienden van de Voetveren’.

Dankzij financiële bijdragen van het rijk, de provincies Utrecht en Zuid-Holland, de gemeenten Lopik en Zederik, het recreatieschap Rijn- en Lekoevers en dankzij steun van ruim 1600 donateurs werd het voor de nieuw opgerichte stichting De Overkant mogelijk om de investering van f 250.000 en het begrote jaarlijkse exploitatiesaldo van f 30.000 rond te krijgen.

Initiatief

Over het opnieuw in de vaart brengen van een veerpont werd vaak gesproken. In april 1994 werd in Ameide een initiatiefgroep gevormd. Aanleiding was de rond die tijd gehouden Nationale Milieu-estafette, waarbij voor één dag een veerpont werd gehuurd. Meer dan 250 personen werden op die dag met De Assistent overgezet. Om de behoefte aan de veerdienst tussen Tienhoven en Lopik te peilen, werd op de jaarmarkt van Ameide (oktober 1994, B.Pr) een enquête gehouden. Dat leverde een zeer positief resultaat op. Van de ruim 400 ondervraagden liet vier procent weten dagelijks gebruik te willen maken van de pont, veertien procent zou dat wekelijks doen en 78 procent zo nu en dan.

Ook de provinciebesturen van Utrecht en Zuid-Holland toonden belangstelling. In het kader van het Bastidesteden-overleg werd door de provincie Zuid-Holland opdracht gegeven voor een oriënterend onderzoek naar de financiering van het project. Het resultaat daarvan was dat eenmalige bijdragen zouden moeten komen van de overheid. Bij het rijk en bij de provincies zijn fondsen beschikbaar voor de versterking van voorzieningen voor de recreatie en de infrastructuur.

Recreatie

De exploitatiekosten dienden op langere termijn uit de regio te komen, waarvoor naast inkomsten uit veergelden de gemeenten Zederik en Lopik en het recreatieschap bereid moesten zijn om een jaarlijkse subsidie te verstrekken, aangevuld met donateursgeld. Hoofdfunctie van de veerpont moet fiets- en wandelrecreatie zijn met daarnaast enig woon-werkverkeer en versterking van sociale contacten tussen de bewoners aan beide zijden van de Lek. Omdat de nadruk ligt op recreatie – de pont meert aan bij recreatieterrein Salmsteke aan de noordkant van de Lek – is De Overkant alleen gedurende de vijf zomermaanden rendabel te exploiteren.

Voor de bestuurlijke vorm is gekozen voor de vorming van een stichting met vertegenwoordigers van beide Lekoevers. De initiatiefgroep wist 1600 donateurs te werven, die elk f 10,00 per jaar bijdragen. De stichting kent inmiddels diverse werkgroepen die zich gaan bezighouden met onder meer financiën, vergunningen, dienstregeling, aanlegvoorzieningen en voorlichting. Inmiddels zijn twee schippers met groot vaarbewijs aangesteld. De vaartijden zijn van 15 juni tot 1 augustus op werkdagen van 7.30 tot

20 uur, op zaterdagen van 10 tot 20 uur en op zondagen van 11.30 tot 20 uur. In de periode van 1 augustus tot 30 september vaart de pont alle dagen van de week tot 22 uur.

Kosten

- Voetgangers betalen voor een enkele reis f 1,00, een knipkaart voor tien overtochten kost f 7,50.
 - Fietsers betalen f 1,50 (knipkaart f 10,00),
 - Bromfietsen f 2,00 (knipkaart f 15,00).
 - Kinderen tot en met 4 jaar mogen gratis mee. Kinderen tot en met 12 jaar betalen als voetganger f 0,75 (knipkaart f 5,00) en als fietser f 1,00 (knipkaart f 7,50).”
- Tot zover het krantenbericht.

De in 1982 opgerichte landelijke vereniging “Vrienden van de Voetveren” en voorzitter Meta de Visser – Ameling in het bijzonder hebben in de jaren 1980-2000 een belangrijke rol gespeeld in het creëren van een landelijk netwerk van voet- en fietsveren in Nederland. Informatie over deze veren is te raadplegen via de website: <https://veerponten.nl/>.

De vereniging “Vrienden van de Voetveren” heeft een kwartet uitgegeven waarin ook het veer Ameide – Lopik is opgenomen. Samen met de veren Spijkerboor – De Rijp, Druten – Dodewaard en Rhoo – Oud-Beijerland – Spijkenisse vormen zij het kwartet “teruggekomen pontjes”.

Het eerste seizoen van het pontveer “De Overkant” is direct succesvol. In het Nieuwsblad HVAT 1996-4 wordt het eerste jaarverslag besproken:

Het voetveer ‘Ameide-Salmsteke’

*Daer is een pontjen by om op en af te varen
En nemen soet vermaeck omtrent de stille baren.
CATS*

Onze vereniging ontving van de stichting ‘De Overkant’ haar eerste jaarverslag, over het jaar 1995. Wij willen u de volgende zinsneden uit dit verslag niet onthouden: “Door de inzet van velen kon de veerdienst voor voetgangers en fietsers tussen Ameide en Lopik op 3 juni 1995 worden gestart. Aan het einde van het vaarseizoen waren ruim 33.000 passagiers overgezet. Inwoners van de gemeenten Lopik en Zederik hebben in 1994 initiatiefgroepen gevormd en in werkgroepen veel voorbereidend en later ook uitvoerend werk verricht. Nog steeds worden door vele vrijwilligers allerlei hand- en spandiensten verricht. De saamhorigheid vooral in beide betrokken gemeenten was en is groot, daarbij gesteund door de overheid van Lopik en Zederik. De beide oevergemeenten, de provincies Zuid-Holland en Utrecht, Rijkswaterstaat Utrecht en Zuid-Holland en het Ministerie van VROM hebben het financieel mogelijk gemaakt, dat het project van de grond kwam.

Niet onvermeld mag blijven de steun van 1.600 donateurs, die ervoor zorgen, dat door hun bijdrage van f 10,00 per jaar de begroting sluitend kan worden gemaakt. Het eerste boekjaar toont een bescheiden batig saldo, waardoor het mogelijk wordt de noodza-

7b teruggekomen pontjes

Ameide-Lopik
over de Lek

Type	: motorveerpontje voor voetgangers en fietsers
Vaartijden	: vanaf Goede Vrijdag t/m sept dagelijks, april alleen in de weekenden, okt alleen 2e donderdag
Info	: Mw. D Siegersma, 0183-602676

7a Spijkerboor-De Rijp
7c Druten-Dodewaard
7d Rhoo-Oud Beijerland-Spijkenisse

▲ Kaart uit het kwartetspel van de “Vrienden van de Voetveren”.

kelijke reservering te doen om de continuïteit van de veerverbinding te waarborgen.”

“Dit eerste jaar is gebleken, dat de veerpont voorziet in een grote behoefte. De verwachtingen van de initiatiefgroep zijn geheel uitgekomen. In hoofdzaak is van de veerpont gebruik gemaakt door recreatieve fietsers, maar ook de bijdrage aan een milieuvriendelijk woon- werkverkeer en familiebezoek is aanzienlijk geweest. De reacties van de vele gebruikers, maar ook van de betrokken gemeentebesturen en een groot aantal andere instanties zijn van dien aard, dat de toekomst door het bestuur vol vertrouwen tegemoet wordt gezien.”

Vijf en twintig seizoenen pontveer “De Overkant”

In de beginjaren verzorgt een tweedehands bootje de overvaart. Het motorveerpontje was 30 jaar oud toen het werd omgedoopt tot “De Overkant” en werd ingezet voor het vervoer van voetgangers en fietsers tussen Ameide en Lopik.

▲▲ De oude pont bij de aanlegsteiger Ameide en daaronder de pont op weg van Ameide naar Salmsteke.

▲ Grote drukte op Salmsteke. Aan de overkant de oude 'skyline' van Ameide.

Na 16 jaar trouwe dienst was het inmiddels 46 jaar oude pontje nodig aan vervanging toe. Mede dankzij door de Provincie Utrecht, de Europese Unie en de Gemeente Lopik beschikbaar gestelde financiële middelen kon bij Bontebouw Tukker in Gorinchem een geheel nieuw pontje gebouwd worden. Op zaterdag 20 augustus 2011 kon het nieuwe pontje officieel in de vaart genomen worden.

Van 1995 tot en met 2019 heeft "De Overkant" er inmiddels 25 seizoenen opzitten. In die periode hebben bijna 761.000 mensen een overtocht gemaakt, gemiddeld ruim 30.000 per jaar. Het aantal passagiers verschilt natuurlijk van jaar tot jaar. Een overzetveer dat afhankelijk is van recreatie en toerisme is daardoor natuurlijk erg afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens het vaarseizoen. De grootste aantallen passagiers (ruim 35.000) zijn vervoerd in de jaren 2013 en 2018. Naast deze topjaren zijn er in de jaren 2000 en 2008 slechts zo'n 27.000 overzettingen geweest. Het slechtste jaar tot nu toe was het seizoen 2007 met 24.484 passagiers.

Het 25-jarig jubileum dat niet doorging

Nadat in oktober 2019 het 25ste seizoen was afgesloten wilde het bestuur van 'De Overkant' bij de opening van het seizoen 2020 op feestelijke wijze het 25-jarig jubileum vieren. Er werd een kleurige uitnodiging verstuurd naar talrijke genodigden.

▲ ◀ *Afscheid van de oude pont, 2011. Daaronder*

◀ *De nieuwe pont vrolijk versierd onderweg.*

UITNODIGING

Het veer De Overkant bestaat 25 jaar!

In 1995 werd deze recreatieve oeververbinding tussen Ameide en Lopik gelanceerd dankzij vele donateurs,

sponsors, overheidsinstanties en gedreven vrijwilligers aan beide zijden van de Lek. Met dezelfde steun is het veer anno 2020 uitgegroeid tot een onmisbare voorziening waar jaarlijks ca. dertigduizend voetgangers en fietsers gebruik van maken.

Deze mijlpaal wil het bestuur van de stichting De Overkant niet ongemerkt voorbij laten gaan.

Daarom nodigen wij u graag uit om het vaarseizoen 2020 feestelijk met ons te openen.

De eerste vaart vindt plaats op zaterdag 4 april 2020.

Het veer zal om ca. 10.00 uur aanleggen aan de Lopikse kant, aan de steiger op Salmsteke. Vandaar maken wij de eerste oversteek van het seizoen naar Ameide.

Wij verheugen ons op uw aanwezigheid.

Als datum was 4 april 2020 uitgekozen, het weekend voor Pasen. Echter, begin maart sloeg het Corona-virus genadeloos toe en de daarna getroffen overheidsmaatregelen verstoorden de feestelijke opening van het nieuwe seizoen. Helaas bleef het niet bij alleen de eerste vaart. Voorlopig zijn ook alle andere overtochten niet toegestaan. In ieder geval tot 1 juni 2020 zijn er geen overzettingen en ligt het pontje werkeloos bij de aanlegsteiger. Het is zelfs twijfelachtig of er dit seizoen nog gevaren mag/kan worden.

▲ Tijdelijk uit de vaart i.v.m. Corona, mei 2020.

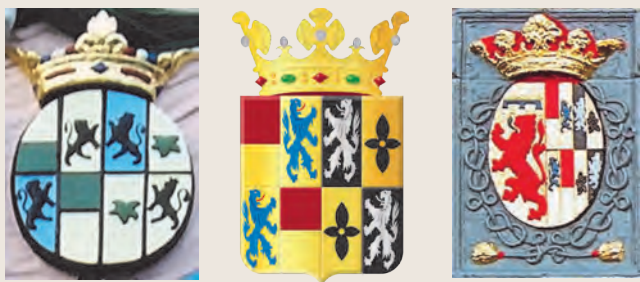
▼ Werkeloos aan de steiger, mei 2020.

De wapenstein op het Stadhuis van Ameide van nieuwe kleuren voorzien

Bram Provoost

Anderhalf jaar geleden schreef ik in het Nieuwsblad van december 2018 een artikel met de titel: “De wapenstein op het Stadhuis van Ameide. Kloppen de kleuren?”. Dit naar aanleiding van een brief van de heer Wout de Jong uit Amersfoort, die tijdens een wandeltocht had opgemerkt dat een en ander heraldisch niet in orde was. Met name de kleuren op het rechter, ovale, wapenschild riepen vragen bij hem op. “Zwarte leeuwen op een zwarte achtergrond is in strijd met de wapenkundige regels. En het maakte een chaotische indruk, met geen consequente symmetrie”. Tijdens een nader onderzoek naar dit familiewapen van Louise Christina van Solms-Braunfels stootte Wout de Jong “op het wapen van de Emiliapolder. Deze is bij Geertuidentberg aangelegd in 1645 in opdracht van stadhouder Frederik Hendrik. Deze polder is kennelijk genoemd naar zijn vrouw Amalia. De polder voerde het wapen, gebaseerd op het familiewapen van Amalia van Solms-Braunfels.” Louise Christina, een jongere zus van Amalia, was de tweede echtgenote van Johan Wolfert van Brederode, die in 1644 opdracht gaf tot de bouw van het Stadhuis van Ameide. Ook het familiewapen van de Brederodea, nl. een rode leeuw op een geel veld met een blauwe barensteel, is prominent aanwezig op de wapenstein.

Vlnr. de wapens van:

- Van Solms, Ameide
- Van Solms, Emiliapolder
- Van Solms (rechts), Vianen.

Het wapen van Van Solms bleek ook aanwezig te zijn op de keermuur van de Karnemelkhaven in Vianen. Zowel in tekening als kleur leek het Van Solms-deel van het wapen in Vianen zo goed als identiek aan dat van de Emiliapolder.

Naast het Van Solms-wapen waren er nog talrijke andere tekortkomingen bij de kleuren van de wapen-

steen. De conclusie van het artikel in december 2018 was dan ook dat een grondige renovatie gerechtvaardigd leek. Het artikel eindigde met een wensdroom: “Wat zou het mooi zijn als het bestuur van de Gemeente Vijfheerenlanden (na 1 januari 2019 de nieuwe eigenaar van het Stadhuis) in samenspraak met de Historische Vereniging Ameide-Tienhoven op korte termijn zou besluiten om de kleuren op de voorgevel van het Stadhuis heraldisch verantwoord aan te passen. Bij voorbaat dank hiervoor!”

Het bestuur van de HVAT ondersteunde deze wens en stuurde een brief naar Burgemeester en Wethouders van de gemeente Vijfheerenlanden, met het verzoek om: “de kleurstelling van de wapenstein aan te passen aan de juiste heraldische kleuren” en “op het bordes de wapenschilden op een heraldisch juiste wijze in te kleuren en de jaaraanduiding te accentueren”.

Zoals uit het vervolg zal blijken heeft de gemeente Vijfheerenlanden voldaan aan deze verzoeken.

Intussen stond in 2019 het onderzoek naar de juiste kleuren van de wapenstein niet stil. In het artikel uit 2018 was niet duidelijk geworden wanneer en door wie de onjuiste kleuren waren aangebracht. Nader onderzoek in het archief van Paul Will door Georges de Wit zorgde voor nieuwe informatie. Uit enkele stukken uit 1921 bleek dat men toen schreef over de kleuren van het Van Solms-wapen, die heel anders waren dan de kleuren die tot voor kort op de wapenstein waren aangebracht.

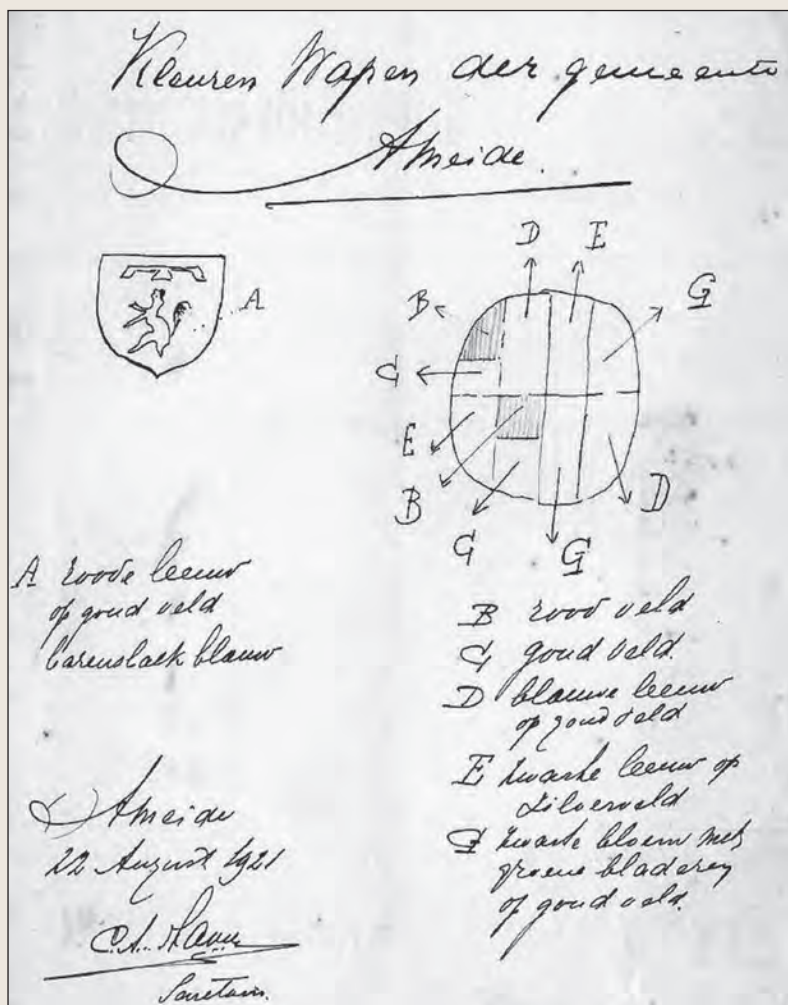
De twee stukken uit 1921 tonen aan dat burgemeester H. van Eeten in die tijd mogelijk twijfelde aan de juiste kleuren van de wapenstein. Hij vroeg daarom advies aan zijn neef Jhr. Dirk Petrus Marius Graswinckel¹ (1888-1960). Deze was op 1 mei 1921 aangesteld als commies-chartermeester bij het Rijksarchief in Overijssel in Zwolle. Op 7 juli 1921 stuurt neef G(raswinckel) een brief aan zijn oom in Ameide.

“B(este) O(om). In antwoord op uw schrijven meld ik U het navolgende.

¹ Meer over Jhr. Dirk Petrus Marius (Piet) Graswinckel en zijn familierelatie met burgemeester H. van Eeten is te vinden in het Nieuwsblad HVAT 2004, jrg. 15, nr. 4, blz. 7-20. Graswinckel werd uiteindelijk in 1946 aangesteld als algemeen rijksarchivaris en bleef dat tot 1953. Hij was in het bezit van de bekende Avondmaalsbekers. Na zijn overlijden in 1960 werden deze ter gelegenheid van de opening van het gerestaureerde Raadhuis op 22 februari 1961 aan de gemeente Ameide geschonken door zijn weduwe Douarière Jhr. D.P.M. Graswinckel, geboren J.A. Breda Kleijenburg.

▲ Tekening van het wapenschild Ameide uit 1921.

▲ Kleuradvies C.A. van Staveren, 22 augustus 1921.

Het wapen van Brederode is: Een klimmende leeuw van rood op een veld van goud en de barensteel is van blauw.

Het wapen van Solms kan ik zoo niet zeggen... Gaarne kon ik nog berichten over Solms...

Nu oom – vele groeten, steeds uw toegen. neef G.”

Bij de brief werd een tekening aangetroffen van het wapenschild, die echter niet in de enveloppe paste en dus een andere oorsprong had. Mogelijk heeft de heer Graswinckel toch nog een en ander over het Solmswapen gevonden, want op 22 augustus 1921 maakt gemeentesecretaris C.A. van Staveren een tekening met daarop “Kleuren Wapen der gemeente Ameide.”

Het is opvallend dat de kleuren die de heer Van Staveren opgeeft voor het Van Solms wapen sterk lijken op de kleuren van het wapen van de Emiliapolder en zeer afwijkend zijn van de kleuren waarmee het wapen in Ameide tot voor kort geschilderd was. De overeenkomsten en verschillen met de kleuren van het wapen van de Emiliapolder zijn als volgt: B (rood veld) en C (goud veld) zijn juist wat betreft kleur en plaatsing. Ook G klopt wat betreft plaatsing en kleur (zwarte bloem op goud veld). Bij de vlakken D en E is er sprake van omwisseling en een kleurromkering. Vlak E linksonder moet ook D (blauwe leeuw op goud veld) zijn en D rechtsonder moet E zijn. De kleuren van E zijn echter omgewisseld. Van Staveren vermeldt een zwarte leeuw op zilveren veld terwijl Emiliapolder een zilveren leeuw op een zwart veld toont.

Uit deze documenten blijkt dat de hierboven vermelde kleuren heel anders zijn dan de kleuren die tot voor kort gebruikt waren. Het is helaas niet duidelijk of de familiewapens in of na 1921 ook volgens het advies van de heer Van Staveren geschilderd zijn.

Het advies roept echter de vraag op: Wat is de juiste combinatie? Een zwarte leeuw op zilveren veld of een zilveren leeuw op een zwart veld. Voor een antwoord hierop komen we terecht bij de onlangs gepubliceerde informatie over de renovatie van Paleis Huis ten Bosch in Den Haag. Een van de te restaureren onderdelen was het alliantiewapen van Frederik Hendrik en Amalia van Solms. Dit alliantiewapen is een combinatie van de familiewapens van beide betrokkenen. Dit wapen zou uitsluitsel kunnen geven over de juiste kleuren en figuratie van het Van Solms wapen. Amalia van Solms, die nauw betrokken was bij de bouw van het paleis (zie Kader) was immers de oudere zus van Louise Christine van Solms.

Paleis Huis ten Bosch

▲ Paleis Huis ten Bosch in Den Haag (foto Corné Bastiaansen, 2019).

(bron: <https://www.koninklijkhuis.nl/onderwerpen/paleis-huis-ten-bosch/geschiedenis>).

In 1645, één jaar na de bouw van het Stadhuis van Ameide, werd begonnen met de bouw van Paleis Huis ten Bosch. Het moest de zomerresidentie worden van stadhouder Prins Frederik Hendrik en zijn vrouw, Prinses Amalia, Gravin van Solms. Paleis Huis ten Bosch begon zijn geschiedenis als Sael van Oranje. De Sael van Oranje was, toen deze gebouwd werd, bedoeld als zomerresidentie voor stadhouder Prins Frederik Hendrik van Oranje en zijn vrouw. Het initiatief voor de bouw lag met name bij de Prinses.

Op 2 september 1645 werd de eerste steen gelegd door de vroegere Koningin van Bohemen, Elisabeth. (N.B. Amalia van Solms was voor haar huwelijk hofdame geweest van deze Elisabeth Stuart, de echtgenote van Frederik V van de Palts, de zgn. 'winterkoning van Bohemen'). Het ontwerp van het paleis is van architect Pieter Post. Hij was in die tijd ook betrokken bij de bouw van onder andere het Mauritshuis (en het Stadhuis van Ameide?).

Na de dood van Frederik Hendrik in 1647 veranderde de Prinses-weduwe de bestemming van het paleis van zomerresidentie in mausoleum ter nagedachtenis aan haar man. Onder leiding van de schilder Jacob van Campen werd de centrale zaal van de residentie, de Oranjezaal, volledig gewijd aan het leven en werk van de Prins. Het grootste en meest opvallende doek in deze zaal, Frederik Hendrik als Triomfator, is van de hand van Jacob Jordaens en werd in 1652 voltooid. Frederik Hendrik staat daarop afgebeeld op zijn zegewagen, als vredestitcher van de Tachtigjarige Oorlog.

De renovatie van het wapenschild op de gevel van Paleis Huis ten Bosch te 's-Gravenhage²

Op de zuidgevel van paleis Huis ten Bosch staat het wapenschild afgebeeld van prins Frederik Hendrik en zijn echtgenote Amalia van Solms. De rijkversierde schildering vertoonde vóór de restauratie veel slijtplekken. Ook waren de kleuren vervaagd door weer en wind. Na een grondige opknapbeurt schittert het wapenschild nu als nooit tevoren. Het kan zeker weer 20 jaar mee.

Het wapenschild is bijzonder, want het is pas op de gevel geplaatst in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Het driehoekige vlak waarin het schild is aangebracht, het zogenaamde timpaan, dateert uit de bouwtijd van het paleis (1645). Op de plek van het huidige wapenschild zelf zat voorheen helemaal niets. De gevleugelde kinderfiguurtjes (putti) rondom het timpaan hielden een leeg vlak vast. Door historisch onderzoek werd achterhaald of dit de oorspronkelijke bedoeling was van Pieter Post, de architect van Huis ten Bosch. En wat bleek? Op oude prenten van het werk van Post stond wél een wapenschild in het timpaan afgebeeld. Maar om onbekende redenen was dit nooit aangebracht. Op basis van deze prenten werd in de jaren vijftig alsnog het huidige wapenschild gemaakt en in het lege vlak geplaatst. Het wapen is rijk versierd, onder andere met gouden blokjes, gouden en rode leeuwen en blauwe jachthoorns. Tijdens de restauratie was er twijfel over met name de originele kleuren van het wapenschild. Het moest natuurlijk wel allemaal kloppen. De kleuren, maar ook de afbeelding van de figuren en de juiste poses van de leeuwen op het schild. En zitten de tong en staart van de leeuwen wel op de goede plek? Dat luistert allemaal heel nauw bij het restaureren. Daarom is advies gevraagd bij de Hoge Raad van Adel, het vaste adviescollege van de regering op het gebied van adeldom en heraldiek en dé autoriteit op het gebied van wapenschilden. De Raad heeft ook zelf een heel uitgebreide verzameling wapenschilden.

Voor de huidige restauratie keek de restauratiearchitect naar andere wapenafbeeldingen van Frederik Hendrik en Amalia. Daarnaast werden nog tal van andere bronnen geraadpleegd, zoals de oude ontwerptekeningen die architect Pieter Post van Huis ten Bosch maakte. Hierop staan ook andere timpanen uit het paleis afgebeeld, zoals in de Oranjezaal. Op basis van al deze informatie is de reconstructie van het wapenschild uitgevoerd.

Advies Hoge Raad van Adel. Alliantiewapen Frederik Hendrik en Amalia van Solms

² <https://www.rijksvastgoedbedrijf.nl/vastgoed/vastgoed-in-beheer/den-haag-paleis-huis-ten-bosch/verhalen/een-wapenschild-in-oude-glorie-hersteld>.

Beschrijving: Gedeeld

I. *Frederik Hendrik, prins van Oranje, graaf van Nassau (1584-1647)*

Gevierendeeld;

- I in blauw, bezaaid met gouden blokjes, een gouden leeuw [Nassau];
- II in goud een dubbelstaartige, aanzierende rode leeuw, blauw gekroond [Katzenelnbogen];
- III in rood een zilveren balk [Vianden];
- IV in rood twee aanzierende, gaande gouden leeuwen [Dietz];
- gevierendeeld **middenschild**; o **a en d** in rood een gouden schuinbalk [Chalon]; o **b en c** in goud een blauwe jachthoorn, zilver beslagen en rood gesnoerd [prinsdom Orange]; o **hartschild** [= H]: in drie rijen van drie stukken geschaakt goud en blauw [Genève];
- twee **bijschildjes**: o **boven** [= x] in goud een zwarte balk [Meurs]; o **beneden** [= y] in rood een beurtelings gekanteelde zilveren balk [Buren].

II. *Amalia gravin van Solms-Braunfels (1602-1675)*

Gedeeld;

- 1 gevierendeeld; o **a en d** in goud een omgewende blauwe leeuw met de staart over de kop [Solms]; o **b en c** doorsneden rood en goud [Münzenberg];
 - 2 gevierendeeld; o **a en d** in zwart een zilveren leeuw, goud gekroond, met de staart over de kop [Sonnenwalde]; o **b en c** in goud een zwart vijfblad [Wildenfels].
- Vergelijking van de alliantiewapens vóór en na de restauratie laten een opmerkelijk verschil zien in het wapen van Amalia van Solms. In de foto uit 2016 staan de leeuwjes bovenin direct tegenover elkaar (net als in Ameide en Vianen). Na de restauratie is het rood en goud er tussen gekomen.

▲ Alliantiewapen Huis ten Bosch voor de renovatie in 2016.

De wapens van Frederik Hendrik en Amalia van Solms in Leerdam?

Naast de familiewapens van Frederik Hendrik en Amalia in Paleis Huis ten Bosch in Den Haag zijn deze ooit ook zichtbaar geweest in Leerdam. Graaf van Leerdam was naast Prins van Oranje één van de vele titels die Frederik Hendrik bezat. In 1632 liet hij in Leerdam een nieuw stad- of raadhuis bouwen in de Breestraat (tegenwoordig de Markt).

Abraham Jacob Aa, schrijft in het “Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden” uit 1846 het volgende over Leerdam: “Het voormalig Stadhuis, aan de *Breestraat* of *Markt*, is in het jaar 1631 gebouwd, of immers gedeeltelijk veranderd. **Boven den ingang stond het wapen van FREDERIK HENDRIK, Prins van Oranje, ter rechterzijde dat van zijne gemalin en ter linkerzijde het gewone wapenschild van LEERDAM.** Sedert vele jaren bestaat het echter niet meer, als zijnde afgebrand.” Catharina van Groningen (Catharina L. van Groningen, De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk, SDU uitgeverij, Den Haag, 1989) beschrijft het gebouw als volgt: Het was een gebouw met topgevels in Hollandse renaissance stijl en schild-dragende leeuwen op de hoeken. Het stadhuis bezat op de begane grond een bogengalerij. Op het dak was een torentje met een luidklok. In 1728 maakte Cornelis Pronk een tekening van het gebied rond de Markt van Leerdam met o.a het oude Raadhuis.

Raadhuijs, deel der Kerke en Markthuijs te LEERDAM * 1728. Tekening van Cornelis Pronk (1691-1732).

Volgens Teunis Blom, voorzitter van de Historische Vereniging Leerdam, was de gevel onder meer versierd met de wapens van Frederik Hen-

▲ Alliantiewapen Huis ten Bosch in 2019 na de renovatie. (Let op verschillen in plaatsing van de leeuwjes in het rechterdeel - Van Solms - met die op de afbeelding van het wapen in 2016).

drik, graaf van Leerdam en zijn echtgenote Amalia van Solms. Het is wegens bouwvalligheid gesloopt in 1794, maar de geplande nieuwbouw is niet doorgestaan als gevolg van de komst van de Fransen in 1795.” (AD-Rivierenland van 24 april 2019). Ik heb aan Teunis Blom gevraagd of er naast de tekening van het Raadhuis uit 1728 nog afbeeldingen bestonden van het familiewapen van Amalia van Solms en dat van Frederik Hendrik. Helaas was dat niet het geval.

De familiewapens van Frederik Hendrik en Amalia, die de gevel van het Raadhuis in Leerdam sierden, zouden een inspiratiebron voor Johan Wolfert van Brederode geweest kunnen zijn om bij de bouw van het Stadhuis in Ameide ook de familiewapens van hem en zijn echtgenote te laten aanbrengen. Weduwnaar Johan Wolfert was in 1638 getrouwd met Louise Christine van Solms, een jongere zus van Amalia. Hij en Frederik Hendrik waren hierdoor zwagers geworden. Beide paren regerend over twee aan elkaar grenzende onafhankelijke gebieden, het Graafschap Leerdam en de Steden en Landen van Vianen en Ameide. Door de familiewapens lieten ze de bevolking duidelijk zien wie de eigenlijke machthebbers waren. Samen met het in 1658 aangebrachte alliantiewapen in Vianen was in alle drie steden in de huidige gemeente Vijfheerenlanden het Van Solms-familiewapen in het openbaar zichtbaar.

Vergelijking wapens Amalia van Solms op Huis ten Bosch en Louise Christine van Solms op Stadhuis te Ameide

Naast de verkeerde heraldische kleuren is er nog een opmerkelijk verschil tussen het wapen van Amalia van Solms-Braunfels (Huis ten Bosch) en dat van haar jongere zus Louise Christine (Ameide en Vianen). Er is sprake van een omwisseling van de segmenten a en d (Solms) en b en c (Münzenberg) in deel 1 (het linkerdeel) van het wapen.

Beschrijving van de Van Solms-wapens van Amalia (Huis ten Bosch) en Louise Christine (Vianen en Ameide).

Amalia gravin van Solms-Braunfels (1602-1675)

Gedeeld; • 1 gevierendeeld; o **a en d** in goud een omgewende blauwe leeuw met de staart over de kop [Solms]; o **b en c** doorsneden rood en goud [Münzenberg];

Louise Christine van Solms-Braunfels (1606-1669)

Gedeeld; • 1 gevierendeeld; o **a en d** doorsneden rood en goud [Münzenberg]; o **b en c** in goud een omgewende blauwe leeuw met de staart over de kop [Solms];

Voor beide wapens geldt: • 2 gevierendeeld; o **a en d** in zwart een zilveren leeuw, goud gekroond, met de staart over de kop [Sonnenwalde]; o **b en c** in goud een zwart vijfblad [Wildenfels].

De verdeling van de verschillende elementen op het wapen van de Emilapolder is identiek aan dat van

Louise Christine! Dat is ook het geval met het alliantiewapen in Vianen. Zowel in Ameide als in Vianen zijn de figuren in reliëf aangebracht. Dit wijst erop dat de plaatsing van de figuren origineel is. Het alliantiewapen op Huis ten Bosch is geschilderd en dateert van de vijftiger jaren van de vorige eeuw. Dat zou kunnen betekenen dat de plaatsing van de leeuwen anders opgezet kan zijn. Aan de andere kant zijn ze identiek aan de alliantiewapens van Frederik Hendrik en Amalia in de Oranje-zaal. Bijzonder echter is een foto uit 2016, voor de restauratie. Op de foto zijn de leeuwen in het Van Solms-wapen identiek geplaatst aan die in de wapens in Ameide en Vianen.

Naar aanleiding van het advies over het wapen van Amalia van Solms op Huis ten Bosch en de kleine verschillen met het wapen van haar zuster op de wapenstein in Ameide heb ik contact opgenomen met de Hoge Raad van Adel in Den Haag. Via correspondentie en mondeling overleg met de heer drs. J.C.C.F.M. van den Borne, medewerker advisering van deze Raad, zijn de verschillen in de wapens van de beide zussen besproken. De heer Van den Borne toonde met voorbeelden aan dat de verschillende onderdelen in het wapen van Amalia van Solms op meerdere plaatsen gesitueerd konden zijn.

◀ Kwartierstaat Fredrik Hendrik en Amalia van Solms (HRvA-algemenehandschriftencoll-190).

◀ Alliantiewapen Frederik Hendrik en Amalia van Solms (Huis ten Bosch, na restauratie).

Let ook hier weer op de plaatsing van de verschillende elementen in het rechter wapen. Deze verschillen met de plaatsing op de eerder beschreven Van Solms-wapens.

Voor de renovatie van de wapenstein op de voorgevel van het Stadhuis te Ameide is uiteindelijk het volgende kleuradvies opgesteld.

De wapenstein:

Brederode: Een klimmende leeuw van **rood** op een veld van **goud** en de barensteel is van **blauw**.

Van Solms: Gedeeld;

• 1 gevierendeeld; **a en d** doorsneden **rood** en **goud**; **b en c** in **goud** een omgewende **blauwe** leeuw.

• 2 gevierendeeld; **a en d** in **zwart** een **zilveren** leeuw, **goud** gekroond; **b en c** in **goud** een **zwart** blad.

Beide wapenschilden gekroond met een **gouden** kroon, voorzien van parels (**wit**) en edelstenen (**rood** en **groen**). De wapenschilden zijn onderin verbonden door een strik in **rood**. Om de wapenschilden een wapenmantel in **rood**, gevoerd met **wit**.

Onder de wapenmantel: Zwijnskoppen in **zwart** met slagtang in **wit**. Daarachter twee gekruiste lauriertakken in **bruin**. De achtergrond in **zandsteen**-kleur, de vrije rand om de wapenstein in **zwart**.

Het metselwerk onder de wapenstein in **zandsteen**-kleur.

Op het bordes:

De wapenschilden in de kleuren van Ameide, twee **blauwe** pilaren op een veld van **goud**. De woorden AMEYDE in **zwart**. Onder de bollen aan beide zijden ANNO en 1644 in **zwart**.

Wat is er gebeurd met het verzoek van de HVAT aan Burgemeester en Wethouders van de gemeente Vijfheerenlanden?

De gemeente Vijfheerenlanden heeft positief gereageerd op het voorstel om de kleuren van de wapenstein te vernieuwen en de wapenschilden op het bordes van kleuren te voorzien. Op 15 april 2020 werd de opdracht verleend aan plaatsgenoot Arie Weeda van het schildersbedrijf voor bijzonder schilderwerk. Arie is gespecialiseerd in restauratie, decoratie en vergulden en een logische keuze voor deze bijzondere opdracht.

Kort na de opdracht werd het werk uitgevoerd. Mede door de gunstige weersomstandigheden konden de werkzaamheden (zie kader) al op 5 mei 2020 worden voltooid.

Schilderwerk wapenstein Stadhuis Ameide

Schilderen en vergulden van de wapenstein en de twee schildjes met het wapen van Ameide op het bordes. Schilderwerk in de juiste heraldische kleuren, na voorafgaand onderzoek, inclusief vergulden.

Werkwijze wapenstein:

Schoonmaken en schuren met padges (een type schuurspansjes).

Beide schilden driemaal hoogglans gelakt.

De te vergulden delen van de wapens gronden in okergeel, mixtioneren en verguld met 23¾ karaat bladgoud met platina (zgn. Dubbel Torengoud). (Mixtioneren is het aanbrengen van mixtion – een soort lijm/hechtmiddel op oliebasis speciaal voor het plakken van bladgoud.)

De overige delen van de wapenstein behandeld met twee lagen buitenlatex.

Grote vlak onder het wapenschild met baksteenfiguratie: twee maal behandeld met buitenlatex.

De twee vergulde kronen zijn na overleg (met K. de Bruine, gemeente Vijfheerenlanden) toch opnieuw verguld en de details – parels, edelstenen – in de juiste kleuren uitgevoerd.

Werkwijze wapenschilden Ameide op het bordes. Schuren en schoonmaken.

Tweemaal diepgrond hechtmiddel.

▲ Het voor de restauratie gebruikte bladgoud.

Driemaal hoogglans geschilderd.

Per schild drie delen verguld met 23¾ karaat bladgoud met platina en twee delen heraldiek blauw.

Teksten AMEYDE onder de wapen-dragende leeuwen en ANNO en 1644 onder de sierbollen driemaal zwart hoogglans.

Arie Weeda 5-5-2020.

Over het resultaat kunnen we zeer tevreden zijn. Niet alleen schilder Arie Weeda, de betrokken ambtenaar Kees de Bruine en ik, maar desgevraagd hebben ook de heer Wout de Jong en drs. Van den Borne positief gereageerd op de nieuwe inkleuring van de wapenstein. Jammer genoeg kan er door de huidige overheidsmaatregelen (Coronacrisis, voor de lezers in de verre toekomst) momenteel geen feestelijke onthulling plaatsvinden. Hopelijk bestaat er op de aanstaande Open Monumentendag (zaterdag 12 september 2020) de mogelijkheid om meer aandacht aan de wapenstein te schenken. Het thema is dit jaar “Leermonumenten”, van ieder monument valt iets te leren. Dat is zeker het geval met het Stadhuis van Ameide in het algemeen en de wapenstein in het bijzonder.

Afbeeldingen renovatie:

◀ De eerste grondverf is aangebracht (foto Bram Provoost).

▲ Schilder Arie Weeda glundert bij het zien van de nieuw gekleurde wapenschilden (foto Bram Provoost).

▲ De laatste loodjes, 5 mei 2020 (foto Carl Weeda).

◀ De pas vergulde wapenschilden van AMEYDE worden beschermd tegen de zon (foto Bram Provoost).

Vergelijkingen vóór en na renovatie van de kleuren

▲ Beschikdering voorgevel Stadhuis Ameide vóór renovatie. (Foto Bram Provoost).

▲ Beschikdering voorgevel Stadhuis Ameide na renovatie. (Foto Carl Weeda).

▲ Wapenschild Stadhuis Ameide vóór de renovatie van de kleuren. (Foto Bram Provoost).

▲ Wapenschild Stadhuis Ameide na de renovatie van de kleuren. (Foto's Bram Provoost).

Foto: Carl Weeda

AMEYDE